

magazin istoric

ANUL XXIII NR. 11 (272) NOIEMBRIE 1989

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN — PARTID AL ISTORIEI ȘI VIITORULUI ROMÂNIEI

Putem afirma cu deplin temei că partidul nostru și-a îndeplinit și își îndeplinește cu cinste misiunea sa istorică de detașament revoluționar, de centru vital al întregii națiuni — și a călăuzit și călăuzește poporul nostru pe calea făuririi socialismului și comunismului.

NICOLAE CEAUȘESCU

Aspirațiile fundamentale cu care s-a identificat poporul român în cursul întregii sale istorii, dorința sa de a trăi în deplină unitate, de a fi liber, independent și suveran au cunoscut adevărata lor împlinire în epoca inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, începută la 23 August 1944, care a deschis o eră nouă, de transformări structurale, calea făuririi societății socialiste în România, a cuceririi deplinei independențe și suveranități naționale. Încununare a unui trecut glorios de lupte pentru dreptate socială și libertate națională, actul istoric din August 1944 a constituit o măreață izbândă a maselor largi de oameni ai muncii, a tuturor forțelor înaintate ale țării, organizate și conduse de Partidul Comunist Român în marile bătălii împotriva exploatării, a politicii imperialiste de dominație, a ascensiunii fascismului în Europa, pentru apărarea independenței și integrității României.

Privită în contextul istoriei naționale, cu raportări atît la etapele luptei poporului nostru pentru libertate și independență ce au premers-o, cît și la cele care i-au urmat, revoluția de eliberare socială și națională își reliefează legăturile determinative cu toate înfăptuirile revoluționare din această

țară. O numim deci, pe drept cuvînt, întruchipare și simbol a întregii evoluții parcurse de înaintași prin secole, fiindcă în fundamentele sale ea încorporează tot ceea ce au clădit și au semnat bătăliile pentru libertate națională și dreptate socială desfășurate de români.

Actul insurecțional de la 23 August 1944, care a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a dus la înlăturarea regimului antonescian și instaurarea unui guvern democratic — expresie politică a amplei coaliții de forțe naționale, inițiată și condusă de Partidul Comunist Român, pe baza unui program ce răspundea obiectivelor fundamentale ale aceluși moment istoric: ieșirea țării din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite, alungarea trupelor hitleristo-horthyste și eliberarea părții de nord-vest a țării cotoplită de horthyști în urma dictatului fascist de la Viena, asigurarea dezvoltării democratice a societății românești.

Eroismul dovedit în luptele pentru eliberarea completă a teritoriului național precum și a Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, imensele eforturi materiale ale țării noastre în războiul antihitlerist sînt o contribuție inestimabilă a poporului român la istoria

universală — subliniată și recunoscută încă la vremea respectivă de factori politici și militari de cea mai mare autoritate.

Act al voinței și demnității naționale, August 1944 a însemnat, totodată, izvorul marilor deveniri ale istoriei noi a românilor. O istorie care a propulsat în prim-planul desfășurării acele forțe social-politice profund atașate ideilor de progres, de continuare a operei de creație istorică a iluștrilor înaintași și ridicarea ei pe noi trepte de afirmare.

Generată de profundele procese care erau primau necesitățile istorice de dezvoltare a României pe calea progresului, născută în condițiile maturizate de o îndelungată evoluție economică, socială și politică a societății românești și ale situației revoluționare create ca urmare a adâncirii, în anii celui de-al doilea război mondial, atât a antagonismelor de clasă cât și a antagonismului ireductibil dintre națiunea română și dominația imperialistă, revoluția din România a fost un fenomen istoric legitim. Sarcinile istorice pe care le avea de rezolvat revoluția i-au imprimat un ritm și un caracter specific și complex, au angrenat masele largi muncitoare în procesul revoluționar. Rolul jucat de clasa muncitoare și de Partidul Comunist Român în opera de organizare și conducere a revoluției, capacitatea partidului comunist de a dirija energiile revoluționare ale națiunii, hotărârea maselor de a merge mai departe pe calea unor importante și profunde transformări politice și sociale, au făcut ca revoluția declanșată la 23 August 1944 să se dezvolte nemijlocit din mișcarea antifascistă a întregului popor.

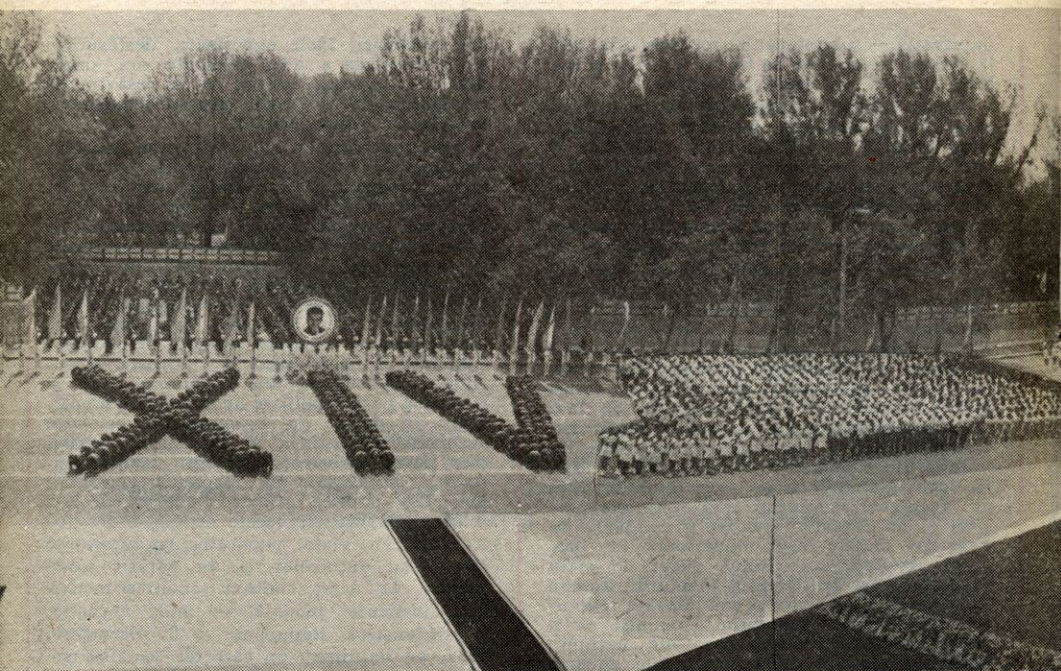
August 1944 a reprezentat, totodată, începutul amplului proces revoluționar unitar și neîntrerupt de înaintare a României pe calea democrației și socialismului. Sub conducerea Partidului Comunist Român, masele populare, bucurându-se, pentru prima oară în decursul istoriei, de drepturi și libertăți politice, și-au croit drum larg de afirmare pe scena politică a țării. Ieșit din ilegalitate chiar în momentul declanșării revoluției, partidul comunist și-a reorganizat în scurt timp întreaga activitate, având organizații puternice în principalele întreprinderi industriale, la sate, în instituții de cultură și învățământ, în toate centrele țării. Dovedind o înaltă maturitate politică, cucerită în grelele bătălii de clasă, precum și o deosebită capacitate de stăpânire a tuturor formelor luptei politice, partidul a condus procesul de ample transformări revoluționare în care se înscrisese țara, cucerind puterea de stat și asigurând alianțele de clasă și politice adecvate și o asemenea succesiune în îndeplinirea sarcinilor de diferite naturi

ale revoluției, încât experiența desfășurării ei în România a adus elemente noi, originale, în strategia trecerii de la desăvârșirea transformărilor de ordin general-democratic la cele de ordin socialist.

Creșterea rolului și influenței maselor populare în viața politică a fost un fenomen pregnant și cu urmări imediate. În decurs de numai câteva luni, au fost răsturnate trei guverne în care reprezentanții claselor exploatare dețineau majoritatea și s-a instaurat, la 6 martie 1945, un guvern democratic muncitoresc-țărănesc, primul în care precumpănau reprezentanții clasei muncitoare și ai țărănimii. În scurt timp, lupta maselor populare conduse de partidul comunist a făcut posibilă cîștigarea alegerilor parlamentare din noiembrie 1946 și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărăimea, cu celelalte categorii de oameni ai muncii. Neputînd ține pasul cu marile procese transformatoare, incapabile să răspundă cerințelor noii etape istorice, grupările politice ale claselor exploatare, regele străin, fără vreo legătură cu viața poporului, cu aspirațiile sale, s-au autoizolat și au părăsit scena istoriei. În acest context, abolirea monarhiei, instituție feudală, de mult depășită, și proclamarea Republicii, la 30 Decembrie 1947, au imprimat un caracter socialist puterii de stat.

Anul 1948, a însemnat trecerea de la revoluția populară la o nouă etapă istorică, aceea a construirii bazelor socialismului. Refacerea partidului unic al clasei muncitoare, în februarie 1948, prin unificarea politică, ideologică și organizatorică a P.C.R. și P.S.D., a asigurat forța politică conducătoare a întregului proces revoluționar din țara noastră, în măsură să favorizeze ascensiunea factorilor de înnoire și transformare revoluționară a tuturor componentelor societății în noua etapă a revoluției socialiste. Naționalizarea principalelor mijloace de producție, la 11 iunie 1948, prin lichidarea proprietății capitaliste, a pus bazele dezvoltării socialiste a economiei românești, iar încheierea cooperativizării agriculturii în 1962, proces declanșat în 1949, a dus la generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, sarcină de importanță fundamentală pentru victoria noii orânduiri socialiste.

În acest fel, într-o perioadă istoricește scurtă, poporul român, sub conducerea partidului său comunist, a îndeplinit o operă materială și spirituală de mare densitate istorică. Transformările economico-sociale revoluționare în perioada 1948-1965 au asi-

gurat înlăturarea exploatarei omului de către om, dezvoltarea pe baze socialiste a industriei, a agriculturii, a tuturor sectoarelor de activitate.

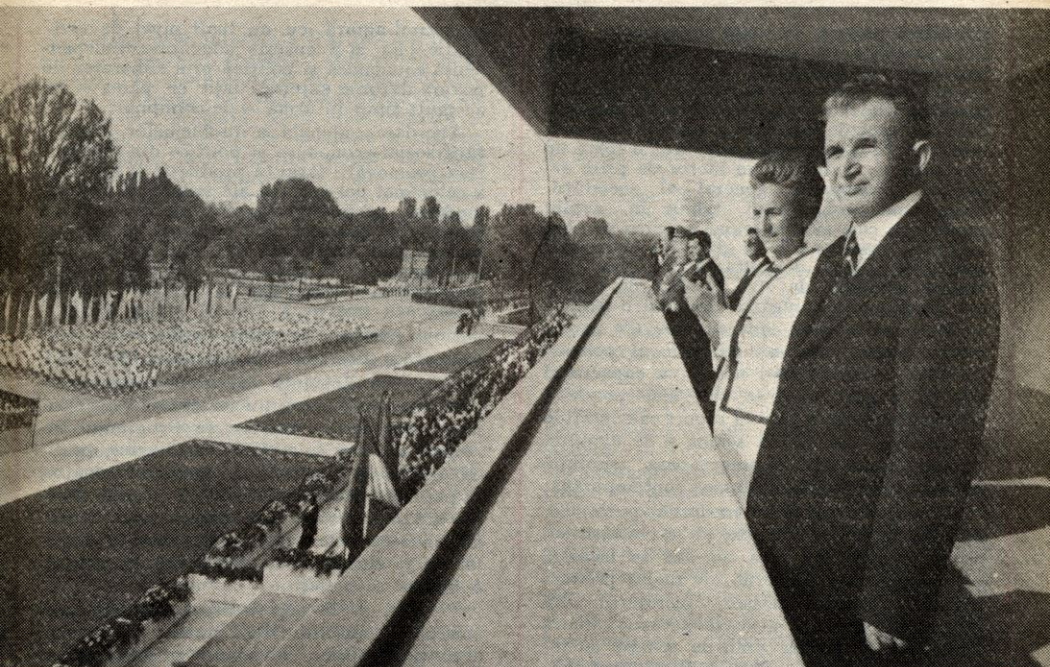
Pe drumul mereu ascendent deschis de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, un moment de cotitură radicală, de adevărată răscruce istorică l-a constituit Congresul IX, din iulie 1965, când în fruntea Partidului Comunist Român a fost ales marele fiu al neamului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Începând din acel iulie 1965 s-a produs în România, în viața de zi cu zi a celor care am fost și sintem martorii memorabilelor transformări, o deschidere fără precedent, o iluminare profundă a orizonturilor devenirii noastre, o descătușare năvalnică a energiilor creatoare ale întregii națiuni, focalizate spre țelul unic al triumfului idealurilor socialiste și comuniste, ale libertății și independenței patriei.

În această succesiune firească ne apare în toată profunzimea aprecierea secretarului general, potrivit căreia „Congresul al

IX-lea nu ar fi fost posibil fără înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, fără celelalte congrese ale partidului, fără lupta îndelungată a înaintașilor noștri pentru formarea poporului, a statului național român”. Congresul IX a evidențiat cu putere capacitatea partidului și a clasei muncitoare de a sintetiza cuceririle etapelor anterioare de dezvoltare a țării și de a da orientări novatoare pentru ca, pornind de la aceste cuceriri, să se facă saltul calitativ necesar continuării pe trepte superioare a procesului de edificare a societății socialiste.

Acest congres a intrat în istorie prin proclamarea fermă a dreptului inalienabil al partidului nostru de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, aplicând în mod creator principiile socialismului științific la condițiile concrete din țara noastră.

Pentru climatul general în care s-a desfășurat opera constructivă a poporului român după anul 1965, de o deosebită importanță a fost faptul că istoria noastră multimilenară a fost repusă în drepturile ei legitime, glorio-sul trecut de luptă, strălucita civilizație fău-

rită de strămoșii geto-daci, popor de nemuritori nu numai prin pilda de eroism pe care au oferit-o civilizației umane, ci și prin stăruința cu care s-au înscris în conștiința universală, devenind însemne ale demnității și mândriei noastre naționale. Apelul la adevăr, raportarea permanentă la trecutul multimilenar au sporit încrederea în forța și capacitatea națiunii noastre socialiste de a-și hotări prezentul și viitorul într-o epocă de mari frământări în istoria omenirii. Vedem, așadar, limpede, grație noului curs imprimat scrierii și înțelegerii istoriei, caracterului ei unic și unitar, sensul clar și deplin al valorii moștenirii culturale pe care am preluat-o și sintem dator să-o transmitem generațiilor ce vor veni.

Prin larga deschidere spre înnoiri și perfecționări pe care a declanșat-o în toate domeniile de activitate, Congresul IX a generat un nou și eficient stil de muncă, înfrurind hotărâtor înfăptuirea întregii opere de edificare socialistă a țării.

Pe baza orientărilor generale stabilite de Congresul IX, întărite și dezvoltate continuu de celelalte congrese și de conferințele naționale ale partidului, de tezele de inestimabilă valoare teoretică și practică elaborate de

tovarășul Nicolae Ceaușescu, România a înregistrat, în cei aproape 25 ani, o dezvoltare multilaterală, făcând pași uriași pe calea făuririi unei economii socialiste moderne. În centrul strategiei de dezvoltare economico-socială a țării, partidul a situat politica de industrializare, ca factor decisiv al creșterii stabilității economice, al folosirii raționale a potențialului material și uman, al întăririi independenței naționale, al amplificării schimburilor externe și cooperării cu alte state. Viața a validat pe deplin această orientare, înfrimnd definitiv teoria atît de mult vehiculată de anumite cercuri de peste hotare potrivit căreia România trebuia să rămînă o țară „emnamente agrară”, „o grădină”, cît și teoriile care puneau sub semnul întrebării sau chiar negau capacitatea și posibilitățile regimului social-politic din țara noastră de a asigura dezvoltarea multilaterală a patriei, necesitatea industrializării ei puternice, în pas cu ultimele cuceriri tehnico-științifice pe plan mondial.

De dezvoltarea și modernizarea continuă a forțelor de producție au fost posibile și ca urmare a lichidării concepției potrivit căreia nu trebuia dezvoltată cercetarea

științifică proprie. Pe baza programelor speciale stabilite de congresele și conferințele naționale ale partidului, a orientărilor formulate de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost organizată o amplă rețea de institute și unități de cercetare, știința devenind cu adevărat o forță de producție și, totodată, un factor de prim ordin al progresului general al societății. Promovarea progresului tehnic în deplin consens cu cele mai de seamă cuceriri pe plan mondial, creșterea rolului gândirii și cercetării științifice proprii, dezvoltarea ramurilor economice moderne, de vîrf, însoțite de ridicarea nivelului de pregătire științifico-tehnică a clasei muncitoare, sînt expresii ale caracterului realist, profund științific al politicii generale a partidului nostru, a capacității sale de a găsi soluțiile cele mai potrivite pentru dezvoltarea țării în raport cu condițiile ei specifice, dar ținînd seama și de evoluția întregii umanități, de impetuoasa revoluție științifică și tehnică din lumea contemporană.

Alături de o industrie modernă, puternică, procesul amplu și complex al dezvoltării social-economice din țara noastră se bazează pe o agricultură modernă, de înaltă productivitate. Partidul nostru, secretarul său general au situat și situează această ramură economică pe același plan de atenție cu industria, considerîndu-le ramuri de bază, hotărîtoare pentru dezvoltarea armonioasă a economiei românești, pentru ridicarea nivelului de trai, material și spiritual, al poporului. Prin fundamentarea conceptului noii revoluții agrare, care vizează producția agricolă, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea socială generală a satelor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dat un răspuns limpede complexelor probleme din acest domeniu de activitate, în contextul revoluției tehnico-științifice actuale, al preferențelor structurale din toate sectoarele vieții sociale.

În epoca inaugurată de Congresul IX — cea mai bogată în realizări din întreaga existență istorică a României, căreia poporul i-a dat numele marelui nostru conducător Nicolae Ceaușescu — s-a obținut consolidarea economiei socialiste și dezvoltarea intensivă a forțelor de producție pe întreg teritoriul țării, iar la începutul anilor '80 s-a trecut la o nouă etapă de dezvoltare, aceea a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și înfăptuirea integrală a Programului partidului, ce se va încheia în jurul anului 2000. România s-a transformat, datorită opțiunii socialiste, dintr-o țară slab dezvoltată, predominant agrară, într-o țară

industrial-agrară, cu un înalt nivel de civilizație. Ea și-a cucerit adevărata independență economică și politică prin eliberarea de povara datoriei externe, fapt ce părea — nu cu mult timp în urmă — de neîmplinit.

Abordarea globală a problemelor dezvoltării social-economice și politice din perspectiva promovării largi în producție și în viață a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, perfecționarea neconținută a învățămîntului, făurirea unui om nou, cu un vast orizont științific și cultural, pentru prezentul și viitorul lui socialist, sînt expresia înaltei răspunderi cu care Partidul Comunist Român acționează pentru a asigura însuși viitorul națiunii noastre. Succesele de pînă acum, amplificate și consolidate de cincinalul 1986-1990, vor face ca România deceniului următor să intre într-un nou stadiu de dezvoltare. Conform prevederilor înscrise în Programul-Directivă al celui de-al XIV-lea Congres, partidul nostru va acționa și în cincinalul următor, în perioada pînă în anul 2000 și primul deceniu din primul secol al mileniului trei, pentru continuarea dezvoltării armonioase a forțelor de producție, realizarea unei noi calități a muncii și a vieții.

Pornind de la necesitatea înfăptuirii unei conduceri unitare, democratice a întregii activități politice, economice și social-culturale, Partidul Comunist Român acordă o atenție deosebită elaborării unei concepții științifice privind conducerea societății. La fel ca orice organism social, partidul se dezvoltă neînterupt, ajungînd în prezent la peste 3 800 000 membri, își perfecționează activitatea și formele de organizare în funcție de marile transformări sociale-revoluționare, își îndeplinește cu cinste rolul de forță politică conducătoare a societății românești. Rolul conducător politic al partidului se afirmă cu putere în viața țării, în viața fiecărui colectiv de muncă, partidul fiind depozitarul celor mai nobile idealuri, catalizatorul energiilor poporului în direcția propășirii multilaterale a României, centrul vital al națiunii noastre socialiste.

Adevărul fundamental potrivit căruia marile victorii obținute pe tărîm economic, social, științific, cultural sînt rodul politicii înțelepte a partidului, a clasei muncitoare, a întregului popor, apare astfel cu deosebită limpezime. Atmosfera tumultuoasă a acestor zile de intensă creativitate istorică, ce vor rămîne în cronica glorioasă a epopeii construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, pune în lumină faptul că toate înfăptuirile sînt rodul

capacității partidului de a fixa în chip revoluționar, profund științific, obiectivele dezvoltării, în conformitate cu interesele supreme ale poporului, sînt rodul încrederii cu care acesta urmează forța conducătoare a societății, al unității de neclintit a tuturor comunistilor, a întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Trăim zile în care fiecare cetățean al patriei înțelege pe deplin uriașa răspundere pe care istoria a încredințat-o partidului nostru comunist — aceea de a conduce, investi cu încrederea națiunii — cel mai vast proces transformator din multimilenara istorie a patriei. Viitorul năzuit de înaintași, de cele mai luminate minți și cele mai generoase inimi ale trecutului, devine astăzi faptă. Faptă ce sintetizează — prin dialectica relației trecut, prezent, viitor — eroismul și vitejia dărilor lui Burebista și Decebal, bărbăția și înțelepciunea lui Mircea, Ștefan și Mihai, tăria crezului revoluționar al lui Horea, Tudor și Bălcescu, patriotismul fierbinte al multimilor adunate pe cîmpiile Blajului și Albei Iulii și în alte locuri de rezonanță istorică. Faptă ce ilustrează că Partidul Comunist Român este moștenitorul și purtătorul prin veac al celor mai nobile tradiții de muncă și luptă ale poporului român. Faptă prin care ne omagiem înaintașii și prin care ne rînduim pe un loc de cinste în cultura și civilizația omenirii.

Socialismul se construiește cu poporul și pentru popor! Pe drumul deschis de Congresul IX, acest concept elaborat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, această idee-forță, această idee-far, acest adevăr emblematic se dovedește a fi o axiomă a ideologiei partidului nostru, a gândirii politice care își trage seva din realitățile țării. Prin gândirea revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu a fost depășită concepția potrivit căreia partidul ar fi o avangardă legată de mase prin felurile „curele de transmisie” și s-a instaurat concepția despre partid — centrul vital al întregii societăți. Partidul — a demonstrat de atîtea ori secretarul general — este un organism viu, care, împreună cu clasa muncitoare, cu poporul, acționînd în deplină unitate și unind eforturile întregii națiuni, asigură înfăptuirea obiectivelor minunate ale socialismului și comunismului.

Centru de unde pulsează în toate colțurile țării, în toate domeniile de activitate idei și concepte, nucleu de energii al națiunii, partidul acționează nu deasupra societății, ci dinlăuntrul ei, îndeplinindu-și rolul conducător prin organizațiile sale, prin masa milioanelor de membri. Prin elaborarea și transpu-

nerea în viață a programelor de construcție socialistă, prin dialogul permanent cu masele de oameni ai muncii, se realizează un proces de integrare organică a partidului în viața social-economică a țării, partidul exercitîndu-și rolul conducător ca exponent devotat al clasei muncitoare, al întregului popor.

Strînsa legătură cu masele, izvorul forței și înțelepciunii partidului nostru, s-a concretizat într-un puternic și original sistem de conducere a societății, sistemul democrației muncitorești-revoluționare¹. Prin felul în care e conceput, prin întreaga sa arhitectură, prin organizare și modalități de asigurare a participării nemijlocite, active a tuturor categoriilor de oameni ai muncii la dezbaterile și rezolvarea problemelor de interes public, sistemul democrației muncitorești-revoluționare a devenit un factor de excepțională însemnătate al dinamicii societății românești.

Fundamentînd dialectica raportului partid-popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat în repetate rînduri că nu se pot concepe democrația socialistă, revoluționară, o dezvoltare a societății, fără a asigura creșterea puternică a rolului partidului, a forței și cuceranței sale revoluționare de centru vital al întregii națiuni. Procesul istoric de creștere continuă a răspunderii organelor democrației muncitorești-revoluționare, a celor de stat și a colectivelor de oameni ai muncii nu vine în nici un fel în contradicție cu întărirea rolului conducător al partidului. Conducînd dinlăuntru, din miezul vieții, partidul este nucleul animator al uriașului mecanism economic, social-politic, al întregii societăți.

Suflet din sufletul poporului, partidul și-a cîștigat nepieritoare merite de-a lungul asprului și gloriosului drum de luptă și muncă eroică, înconjurat de iubirea și stima clasei muncitoare, a fărânișii, a intelectualității, a tuturor cetățenilor patriei. Sub conducerea marelui revoluționar, a strălucitului ctitor de țară și istorie, tovarășul Nicolae Ceaușescu, Partidul Comunist Român este farul călăuzitor al unei națiuni, cu ale cărei idealuri și voință s-a identificat pe deplin. Este sentimentul care însuflețește și înaripează poporul nostru în aceste zile din preajma celui de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român, care va da împlinire propunerii de realegere în continuare a tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului, Congres care va adopta istorice programe-directivă ale devenirii noastre viitoare. ■

Ion POPESCU-PUȚURI

¹ Magazin istoric, nr. 9/1989.

Se poate afirma de pe acum că cel de-al XIV-lea Congres. al partidului poate fi considerat drept Congresul marilor victorii socialiste, al muncii pline de abnegație a întregului popor, al adevăratei suveranități și independenței depline, Congresul care deschide perspectivele minunate spre înaltele culmi ale societății fără clase, spre culmile comunismului!

NICOLAE CEAUȘESCU

CONGRESUL XIV AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN — CONGRES AL DEMNITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

Sub semnul deplinei unități de voință în prospectarea și edificarea noilor trepte ale prezentului și viitorului, poporul român a sărbătorit, într-o atmosferă de puternică vibrație patriotică, de profundă angajare revoluționară, împlinirea a 45 ani de la triumful revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 — moment de însemnată crucială în destinul istoric al poporului român, eveniment care a inaugurat epoca celor mai mărețe realizări din întreaga istorie a României, epoca împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, a făuririi României demne și libere între statele lumii.

„În existența milenară a poporului nostru — arată secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvântarea rostită la Adunarea solemnă dedicată acestui eveniment —, revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944 reprezintă, s-ar putea spune, cel mai important eveniment, deschizând pentru prima oară calea unei adevărate libertăți și independențe, a trecerii puterii în minile poporului, care a asigurat înfăptuirea, sub conducerea Partidului Communist Român, a năzuințelor întregii națiuni, făurirea celei mai drepte orînduiri — orînduirea socialistă pe pămîntul patriei noastre”.

Oamenii muncii, întregul nostru popor, au sărbătorit această aniversare glorioasă cu sentimentul datoriei împlinite, al mîndriei profunde pentru mărețele înfăptuiri obținute în edificarea noii societăți, în dezvoltarea generală a patriei în anii socialismului și cu deosebire în perioada inaugurată de Congresul IX al partidului. Totodată, ei au sărbătorit acest eveniment cu fermă încredere în viitor, în capacitatea națiunii noastre socialiste de a asigura ascensiunea neabătută a patriei pe noi trepte de progres și civilizație, spre minunatele orizonturi deschise dezvoltării societății românești de documentele programatice pentru cel de-al XIV-lea Congres al partidului.

Sărbătorirea zilei de 23 August a evidențiat, încă o dată, cu deosebită forță, unitatea de nezdruccinat a întregii noastre națiuni în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, hotărîrea tuturor cetățenilor patriei de a înfăptui neabătut politica partidului, mărețele programe de dezvoltare economico-socială. Expresia cea mai înaltă a acestei unități de gândire și simțire a poporului a reprezentat-o însuflețita adeziune la propunerea ca, la cel de-al XIV-lea Congres, tovarășul Nicolae Ceaușescu să fie reînvestit în suprema funcție de conducere a partidului, aceasta constituind chezașia

înfăptuirii neabătute a cutezătoarelor obiective pe care țara și le propune în prezent și în perspectivă, a înaintării sale cu pași fermi spre piscurile civilizației socialiste și comuniste.

În cadrul procesului revoluționar neîntrerupt, pe drumul luminos deschis de revoluția din august 1944, se detașează cu strălucire perioada celor mai grandioase realizări din multimilenara istorie a poporului nostru, inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, eveniment care a marcat o nouă etapă în activitatea partidului, în întregul proces revoluționar, unic din patria noastră, a deschis calea gândirii și activității creatoare, a perfecționării întregii munci de conducere și făurire a noii orânduiri sociale în România. Anii care au trecut de la Congresul IX, de când în fruntea partidului și a țării a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, se constituie într-un timp eroic de transformări revoluționare fără precedent în toate domeniile vieții economico-sociale, într-o epocă de deschizătoare de luminoase orizonturi comuniste, pe care întregul popor o numește, cu îndreptățită mândrie patriotică și profundă recunoștință pentru genialul său ctitor, *Epoca Nicolae Ceaușescu*.

Acționînd în strînsă unitate, sub conducerea partidului comunist, clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor au dobîndit, în perioada de aproape un sfert de secol ce s-a scurs de la istoricul Congres IX, succese istorice în toate domeniile de activitate, au asigurat înaintarea fermă a patriei noastre pe calea socialismului, a progresului și civilizației. România a devenit o țară industrial-agrară în plină dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale cunoașterii umane în general, cu un nivel de bunăstare tot mai ridicat pentru întregul popor. Cu adîncă satisfacție patriotică poporul român se mîndrește cu faptul că producția industrială este în acest an de 135 ori mai mare decît în 1945, creșterea obținută după 1965 fiind de 120 ori; producția agricolă s-a mărit de circa 10 ori, crescînd de peste 6 ori după anul 1965. Volumul comerțului exterior a crescut de 45 ori față de anul 1950, iar venitul național depășește de 40 ori nivelul din 1945, un spor de 33 ori revenind perioadei de după Congresul IX. Fondul de consum a sporit, comparativ cu anul 1950, de peste 18 ori.

Pornind de la concepția profund umanistă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia tot ceea ce se realizează în România trebuie să servească omului, ridicării continue a nivelului său de trai material și spiritual, partidul acționează ferm pentru creșterea bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. În perioada de după Congresul IX, fondul de retribuție a crescut de aproape 6 ori, retribuția medie de peste 3 ori, iar retribuția minimă s-a majorat de peste 3,3 ori. Un rol important în ridicarea nivelului de trai îl au cheltuielile social-culturale,

finanțate de la bugetul statului, care au sporit continuu, urmînd să ajungă în 1990 la 14 900 lei pe o familie, față de 3 530 lei cît reprezentau în 1965. În prezent, 80 la sută din populația țării locuiește în case noi, s-a dezvoltat puternic activitatea de ocrotire a sănătății populației.

Vor trece secole și milenii și monumentalele cititorii ale acestui timp eroic vor continua să vorbească generațiilor viitoare despre istoria acestor ani, despre minunata capacitate de creație și vocația constructivă ale poporului nostru, despre geniul eminentului său conducător, din fapta și inițiativa căruia au prins și prind viață Canalul Dunăre-Mareea Neagră, Canalul Poarta Albă-Midia-Năvodari, Metroul bucureștean, modernizarea cursului Dimboviței, Transfăgărășanul, podurile dunărene, Centrul politic-administrativ-cultural din Capitală, salba de hidrocentrale, marile combinate chimice și metalurgice, puternicele citadele ale construcției de mașini și utilaje complexe, modernele edificii de învățămînt și sănătate, noile orașe apărute pe harta țării, imaginea modernă a satului românesc de azi.

A mple și adînci semnificații are faptul că întreaga dezvoltare economico-socială a avut loc în condițiile afirmării tot mai puternice — ca factori hotărîtori ai progresului multilateral al patriei — a științei, învățămîntului și culturii, cu contribuția remarcabilă și de înaltă competență a tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om politic și savant de renume mondial, militant de frunte al partidului și statului nostru.

În climatul de profunde transformări în viața economico-socială s-a desfășurat și procesul de formare a omului nou, însușit de idealurile nobile ale socialismului, de principiile moralele comuniste, cu un larg orizont cultural. Cu o inegalabilă intuiție și forță de pătrundere, secretarul general al partidului a conturat, încă din 1965, trăsăturile noului tip de umanism, umanism revoluționar, conceput în jurul căruia, cu fiecare etapă parcursă, s-a cristalizat — într-o armonioasă sinteză teoretică și practică — un întreg program de edificare a conștiinței umane, a personalității omului făuritor de istorie nouă.

Avîntul puternic al artei și culturii românești contemporane demonstrează crearea în acești ani a condițiilor optime pentru afirmarea deplină a libertății de creație, pentru manifestarea neîngrădită a personalităților culturale-artistice. Pronunțîndu-se pentru o largă diversitate de stiluri și forme de creație artistică, împotriva uniformizării și șablonismului, a rigidității și dogmatismului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat menirea formativă a artei și culturii — domeniul în rîndul cărora istoriei îi revine un rol deosebit, de factor fundamental al ori-

cărei activități ideologice, teoretice și politico-educative, cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri fiind esențiale în educația patriotică socialistă.

România socialistă s-a afirmat cu putere în viața internațională atât prin realizările sale pe planul dezvoltării economico-sociale, cât și prin politica sa activă, de colaborare, destindere și pace. Au devenit larg cunoscute și au avut un puternic ecou în rîndul opiniei publice internaționale inițiativele constructive ale României pe plan extern, contribuția tovarășului Nicolae Ceaușescu privind căile de soluționare a problemelor vitale ale vieții internaționale contemporane. Activitatea susținută a țării noastre, a președintelui ei, tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a vieții internaționale, care se bucură de o înaltă prețuire în rîndul popoarelor lumii, a fost orientată în mod consecvent spre afirmarea cu putere a dreptului fiecărui popor de a-și alege și făuri liber calea dezvoltării sale. Punînd neabătut la baza relațiilor României cu alte state principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamsecului în treburile interne, avantajului reciproc, excluderii forței și dictatului în relațiile internaționale, respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur calea dezvoltării, țara noastră a făcut din principiile acestea o adevărată călăuză în relațiile internaționale.

Înfăptuirile mărețe obținute de România în toate domeniile de activitate atestă via-

ibilitatea noii orînduiri, a proprietății socialiste, justețea politicii de dezvoltare susținută a forțelor de producție pe baza unei rate înalte a acumulării, importanța conducerii, pe baza planului național unic, a vieții economico-sociale, a afirmării democrației muncitorești-revoluționare, a aplicării ferme și creatoare a legităților generale la condițiile concrete ale țării noastre.

Poporul român întîmpină Congresul XIV al partidului cu o excepțională realizare, fără precedent în îndelungata sa istorie: rambursarea în întregime, în luna martie a acestui an, a datoriei externe — expresie elocventă a potențialului și vitalității economiei noastre, măreață victorie a poporului român, ce a asigurat adevărată independență economică și politică, adevărată suveranitate a României. Este o victorie cu atât mai semnificativă cu cît ea a fost obținută simultan cu alocarea, în cursul acestui deceniu, a peste 2 000 miliarde lei pentru dezvoltarea social-economică a țării și în condițiile grele ale crizei economice mondiale.

Marile realizări din actualul cincinal și din întregul deceniu în care ne aflăm evidențiază cu putere superioritatea istorică a socialismului, faptul că numai în condițiile în care poporul a devenit cu adevărat stăpîn pe destinele sale se pot asigura lichidarea stării de inapoiere economică, progresul economico-social, bunăstarea, independența și suveranitatea patriei. Aceste direcții fundamentale de dezvoltare rezultă cu strălucire din documentele ce vor fi

aprobate de apropiatul forum al comuniștilor români. Sinteză a amplelor și rodnicelor dezbateri desfășurate în societatea românească pe baza Tezelor din aprilie și a documentelor Plenarei din noiembrie 1988, Program-Directivă și Tezele pentru Congresul XIV — elaborate din inițiativa și cu contribuția fundamentală a tovarășului Nicolae Ceaușescu — înmănușează cele mai vii aspirații și idealuri ale întregului popor, exprimă voința sa fermă de a înfăptui neabătut Programul partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Definirea — cu deosebită clarviziune — a liniilor directe pentru perioada următoare ilustrează că în centrul strategiei partidului se vor situa în continuare dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea relațiilor de producție și sociale, realizarea unei noi calități a muncii și vieții, întărirea democrației muncitorești-revoluționare, afirmarea deplină a personalității umane. Proiectul Programului-Directivă precizează obiectivele, prioritățile și sarcinile din toate domeniile vieții social-economice ale țării, până la sfârșitul sec. XX și în primul deceniu din secolul inaugural al mileniului trei. Așa cum se subliniază în documentele Congresului XIV, obiectivul fundamental al celui de-al IX-lea cincinal îl constituie dezvoltarea intensă a economiei naționale, aplicarea programelor de organizare și modernizare a producției pe baza celor mai avansate cuceriri ale științei și tehnicii, realizarea unui obiectiv de cea mai mare importanță isto-

rică: o nouă calitate a muncii în toate domeniile de activitate, asigurându-se trecerea la cea de a doua fază, superioară, a construirii societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

Astfel, pornind de la faptul că au fost create puternice capacități de producție, că s-a atins un nivel ridicat la producțiile fizice de bază, obiectivul principal în industrie îl constituie dezvoltarea intensă, organizarea superioară și modernizarea proceselor de fabricație, ridicarea nivelului tehnic și calitativ al produselor, creșterea prioritară a subramurilor de înaltă tehnicitate, ceea ce va asigura, potrivit prevederilor, în perioada 1991-1995, o producție industrială globală sporită cu 25-30% într-un ritm mediu anual de 4,5-5,5% și o producție netă mai mare cu 40-45%, într-un ritm mediu anual de 7-7,5%.

În agricultură — cealaltă ramură de bază a economiei naționale — se vor asigura înfăptuirea, în continuare, a obiectivelor noii revoluții agrare, dezvoltarea intensă și modernizarea acestei ramuri. Producția agricolă globală urmează să crească într-un ritm mediu anual de 4-4,5%, iar cea netă cu 5,5-6%. Până în anul 1995 se preconizează să se obțină o producție de 60 milioane tone cereale anual.

Întreaga dezvoltare social-economică a patriei va fi susținută prin promovarea, în continuare, a politicii de alocare a unei cote

(Continuare în p. 15)

Putem, într-adevăr, să privim cu mândrie la tot ceea ce am realizat în decursul anilor de construcție socialistă, în care — fără îndoială — Congresul al IX-lea reprezintă un moment hotărâtor pentru dezvoltarea de astăzi a României. Fără Congresul al IX-lea, fără linia generală stabilită de acest congres și de congresele și conferințele naționale ulterioare, fără măsurile organizatorice, economice, politice adoptate în această perioadă, România nu s-ar putea prezenta astăzi cu realizările pe care le are.

NICOLAE CEAUȘESCU

REPERE ISTORICE ÎN EPOPEEA SOCIALISTĂ A PATRIEI

Partidul Comunist Român, exponentul intereselor și aspirațiilor clasei muncitoare, ale întregului popor, reunește în rîndurile sale pe cei mai buni fii ai națiunii. Preluînd și ridicînd pe o treaptă superioară tradițiile revoluționar-democratice de luptă ale clasei muncitoare, ale poporului român¹, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca forță politică conducătoare a luptei pentru făurirea societății noi socialiste și comuniste și, totodată, drept cea mai înaintată, progresistă și cu adevărat democratică forță a societății. Expresia acestei esențe democratice a partidului se reflectă elocvent în faptul că toate organele de conducere în partid, de la birourile organizațiilor de bază și pînă la funcția supremă de secretar general al partidului, sînt alese, democratic și ca căpătat noi și complexe dimensiuni din 1965, odată cu profunde mutații survenite în toate domeniile vieții social-economice și politice din țara noastră. Niciodată în istoria Partidului Comunist Român, normele de alegere și dezbateri a liniei politice a partidului nu au fost respectate cu atîta fermitate ca în perioada ce a urmat istoricului Congres IX din iulie 1965, care a ales pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului. Din 1965 și pînă în prezent, conform prevederilor statutului, s-au desfășurat cu regularitate Congresele și Conferințele Naționale ale partidului. Fiecare dintre aceste forumuri comuniste a constituit un eveniment istoric în marea operă de făurire a societății socialiste în România. Precedate de ample dezbateri în întregul partid și popor, ele au asigurat adoptarea unor documente clare, precise, în care obiectivele au fost fixate în mod științific în raport cu etapele ce urmau să fie parcurse. De fiecare dată, ca urmare a concepției științifice, de largă deschidere imprimată de secretarul general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, întregii politici a partidului, fiecare congres și conferință națională și-a adus contribuția la clarificarea tacticii și a strategiei construirii societății socialiste, la perfecționarea relațiilor sociale, la formarea omului nou, la dezvoltarea relațiilor internaționale ale partidului și statului nostru.

În situa acestor ample forumuri ale partidului, fiecare marcînd o nouă etapă în eroica operă de edificare a României socialiste, Congresul XIV al partidului marchează un eveniment distinct, de importanță istorică, fiind caracterizat drept „Congresul victoriei socialiste, al independenței depline, economice și politice a României”. Proiectul Programului-Directivă și Tezele pentru Congresul XIV, ample dezbătute de întregul nostru partid și popor, evidențiază faptul că soluționarea în cele mai bune condiții a problemelor complexe ale edificării noii orînduirii, ale perfecționării acesteia depînd, în mod hotărâtor, de însăși perfecționarea întregii activități a partidului. Aceasta demonstrează, cu puterea faptelor, a realităților social-politice din patria noastră — așa cum subliniază secretarul general al partidului — că „nu există și nu poate exista perfecționarea și dezvoltarea socialismului fără un partid unic al clasei muncitoare, cu o concepție revoluționară despre lume și viață, care să acționeze cu fermitate pentru unirea întregului popor în apărarea socialismului, pentru dezvoltarea socialismului, ridicarea bunăstării popoarelor, întărirea independenței și suveranității, pentru pace și colaborare între toate națiunile lumii”.

Înfăptuirea marilor obiective de viitor ce vor fi trasate de Congresul XIV impune creșterea, în continuare, a rolului conducător al partidului. Centru vital al națiunii, partidul acționează nu din afara societății, ci din interiorul ei, el își îndeplinește rolul conducător prin organizațiile sale, prin activitatea comunistilor.

¹ De-a lungul anilor, revista noastră a publicat un amplu serial consacrat congreselor și conferințelor partidului politic al clasei muncitoare, începînd cu Congresul din 1893, evenimente ce s-au constituit în adevărate forumuri ale muncitorimii române (*Magazin istoric*, nr. 7, 9-12/1981, 1-12/1982 și 2-4/1983). De asemenea, evocarea congreselor P.S.D.M.R., P.S.D. și P.C.R. a relevat elementul de continuitate și unitate în istoria partidului (*Magazin istoric*, nr.-11/1974). Congresele și Conferințele Naționale ale P.C.R. desfășurate după 1965 au fost marcate prin grupaje și numere ce le-au fost special destinate.

Îndeplinirea cu succes a misiunii sale istorice de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în România cere partidului să-și asume răspunderea directă pentru îndeplinirea tuturor planurilor și programelor dezvoltării economico-sociale.

Congresele și Conferințele Naționale ale Partidului Comunist Român desfășurate în perioada inaugurată de Congresul IX subliniază cu putere caracterul științific, realist, profund original al politicii generale a partidului nostru, opțiunea și adevăratea sa fermă față de principiile socialiste, capacitatea și consecvența cu care își îndeplinește misiunea istorică de conducător al întregului proces revoluționar de transformare socialistă a României.

● **Congresul IX al P.C.R. (19-24 iulie 1965).** Au luat parte 1 568 delegați, reprezentând 1 411 076 membri și candidați de partid. Au participat delegații din partea a 57 partide comuniste și muncitorești și a altor partide democratice din diferite țări. Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, și a ales în funcția de secretar general al partidului pe strălucitul militant revoluționar, patriot înflăcărat, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Marele forum a adoptat: Directivele Congresului IX al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economiei naționale în perioada 1966-1970, precum și Directivele privind valorificarea surselor energetice și electrificarea țării în perioada 1966-1975.

Prin întreaga desfășurare și hotărârile adoptate, Congresul IX a deschis o nouă epocă, revoluționară, în activitatea partidului, în construcția socialistă în România. Prin noile sale orientări, a pus capăt conservatorismului, șablonismului și teoriei „modelului unic” în construirea socialismului, contribuind la lichidarea atitudinii de ploconire față de tot ceea ce era străin și redând parti-

dului și poporului încrederea în forțele lor, în capacitatea lor de gândire și acțiune. Congresul IX a redat poporului sentimentele demnității patriotice, mândriei naționale, avântului revoluționar în muncă.

● **Conferința Națională a P.C.R. (6-8 decembrie 1967):** 3 000 participanți. A dezbătut *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pe această bază, Conferința a adoptat: Directivele cu privire la perfecționarea conducerii și planificării economiei naționale corespunzător condițiilor noii etape de dezvoltare socialistă a României și Principiile de bază ale îmbunătățirii administrativ-teritoriale a României și ale sistematizării localităților rurale.

● **Congresul X al P.C.R. (6-12 august 1969).** Au luat parte 1 915 delegați, reprezentând 1 915 232 membri de partid. Au fost prezente delegații reprezentând 70 partide comuniste și muncitorești, socialiste, democratice, antiimperialiste; au fost primite 15 mesaje de salut din partea altor partide comuniste și muncitorești. Congresul și-a desfășurat activitatea în plen, iar pentru a asigura participarea la dezbateri a unui număr cât mai mare de

delegați, au fost organizate 11 secțiuni. Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului*, raportor — tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat Directivele Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul de dezvoltare economic-socială a României în perioada 1971-1975 și liniile directoare ale acestei dezvoltări în perioada 1976-1980. În funcția de secretar general al partidului a fost reales în unanimitate tovarășul Nicolae Ceaușescu.

● *Conferința Națională a P.C.R. (19-21 iulie 1972)* și-a desfășurat lucrările cu participarea a 2 543 delegați, întrunind mandatul a 2 220 000 membri de partid. A dezbătut în plen și în 10 secțiuni raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu — *Cu privire la dezvoltarea economic-socială a României în următorii ani și în perspectivă, la perfecționarea conducerii planificate a societății și dezvoltarea democrației socialiste, la creșterea rolului conducător al partidului în edificarea socialismului și comunismului, la activitatea internațională a partidului și statului*.

● *Congresul XI al P.C.R. (25-28 noiembrie 1974)*. Au luat parte 2 450 delegați, reprezentând 2 462 380 membri de partid. Au fost prezente 139 delegații și reprezentanți ai partidelor comuniste și muncitorești, socialiste și social-democrate, partide de guvernământ și alte partide democratice din țările în curs de dezvoltare, din țări prietene, mișcări de eliberare națională și alte organizații antiimperialiste. Un mare număr de partide și organizații politice din străinătate au adresat mesaje de solidaritate.

Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea al P.C.R. și sarcinile de viitor ale partidului*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat: *Programul Partidului Comunist Român de fărîcare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*; Directivele Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român cu privire la planul cincinal 1976-1980 și liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a României în perioada 1981-1990; Codul principiilor și normelor muncii și vieții comunistilor, ale eticii și echității socialiste.

Congresul XI a reales în unanimitate pe tovarășul Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferința Națională a P.C.R. (7-9 decembrie 1977)*. Au participat 2 175 delegați, aleși de 2 714 937 membri de partid. În plen și în cele 10 secțiuni, Conferința a dezbătut *Raportul cu privire la realizarea hotărîrilor Congresului al XI-lea, a Programului Partidului Comunist Român și la sarcinile de viitor*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Conferința a aprobat *Raportul* și a adoptat, între altele, programul privind măsurile suplimentare de dezvoltare economic-socială a României pînă în anul 1980, măsuri cu privire la perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii Socialiste

România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de interne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste.

● *Congresul XII al P.C.R. (19-23 noiembrie 1979)*. A fost precedat de o amplă și însuflețitoare dezbateră a documentelor sale, dezbateră desfășurată la nivelul tuturor organizațiilor de partid, în rîndul tuturor oamenilor muncii, la scară în tregii țări, expresie vie a profundului democratism ce caracterizează societatea noastră. Au participat 2 664 delegați reprezentînd 2 980 970 membri de partid. Au fost prezenți 162 delegați și reprezentanți ai partidelor și organizațiilor democratice din 105 țări și 417 oaspeți de peste hotare.

Lucrările Congresului s-au desfășurat în plen și în 15 secțiuni; au participat la discuții 1 090 delegați (circa 40% din numărul lor total). Congresul a dezbătut *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, document prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. A adoptat Directivele Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economic-socială a României în cincinalul 1981-1985 și orientările de perspectivă pînă în anul 1990. De asemenea, au fost adoptate programe directive privind: cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și introducerea progresului tehnic în perioada 1981-1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000; dezvoltarea economic-socială a României în profil teritorial în perioada 1981-1985 și alte importante documente.

În unanimitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost reales secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferința Națională a P.C.R. (16-18 decembrie 1982)*. Au participat 3 366 delegați, reprezentînd 3 234 000 membri de partid. În plen și în cele 11 secțiuni, Conferința a dezbătut *Raportul cu privire la stadiul actual al edificării socialismului, la realizarea Planului național unic de dezvoltare economic-socială, la programele speciale și la măsurile pentru îndeplinirea cu succes a cincinalului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea al partidului*, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

A adoptat programe privind: producerea energiei în cincinalul 1981-1985 și dezvoltarea bazei energetice a țării pînă în 1990; valorificarea superioară și creșterea bazei de materii prime minerale și energetice primare, reducerea suplimentară a consumurilor de materii prime, materiale, combustibili și energie, de intensificare a recuperării și valorificării resurselor materiale refolosibile, pieselor și subsansamblor uzate, a resurselor energetice secundare, creșterea productivității muncii, organizarea și normarea științifică a producției și a celorlalte activități în anul 1983, programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea teritorială în perioada 1983-1985 și alte documente.

● *Congresul XIII al P.C.R. (19-22 noiembrie 1984)*. A fost precedat de o vie activitate organizatorică și politico-educativă, în care au avut loc adunările de dare de seamă și alegeri la toate nive-

lurile, de la organizațiile de bază pînă la cele orășenești, municipale și județene. În această etapă, comuniștii, toți cetățenii patriei și-au afirmat voința unanimă ca tovarășul Nicolae Ceaușescu să fie reales în funcția supremă de secretar general al Partidului Comunist Român.

Au participat 3127 delegați, reprezentînd 3 440 000 membri de partid; la Congres au luat parte 138 delegații din 92 țări. Congresului i-au fost adresate mesaje din partea a 163 partide revoluționare, muncitorești, democratice și mișcări de eliberare și a altor organizații progresiste.

A dezbătut Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XII-lea și Congresul al XIII-lea și activitatea de viitor a partidului în vederea îndeplinirii obiectivelor dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și în perspectivă, pînă în anul 2000 a României, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu. Au fost adoptate Directivele Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1986-1990 și orientările de perspectivă pînă în anul 2000. De asemenea, s-au adoptat programele-directivă privind: dezvoltarea economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1986-1990; creșterea nivelului de trai și de ridicare continuă a calității vieții în perioada 1986-1990. Congresul a adoptat programul ideologic al Partidului Comunist Român.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost reales în unanimitate în funcția de secretar general al Partidului Comunist Român.

● *Conferința Națională a P.C.R. (14-16 decembrie 1987).* A produs o amplă emulație politică în viața partidului și poporului. Cu prilejul viilor dezbateri care au avut loc la toate nivelurile, începînd cu organizațiile de bază pînă la comitetele județene de partid, au fost aleși 3106 delegați. Conferința a dezbătut, în plen și în cele opt secțiuni, Raportul cu privire la stadiul dezvoltării forțelor de producție, al societății socialiste în general, al democrației muncitorești-revoluționare, al perfecționării și continuării procesului revoluționar în noua etapă de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și de înaintare a României spre comunism, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Cele cinci Congrese ale partidului și cele cinci Conferințe Naționale desfășurate între anii 1965 și 1987 au jalonat prin înțelepciunea comuniștilor toate marile înfăptuiri ale poporului român. Ele poartă pecetea gîndirii și acțiunii revoluționare a marelui strateg al victoriilor noastre, conducătorul partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Partidul comunist, poporul român întîmpină Congresul XIV cu un istoric bilanț al înfăptuirilor hotărîrilor Congresului XIII și ale Conferințelor Naționale din 1987 — temelia trainică a aplicării și transpunerii în viață a obiectivelor — ce vor fi adoptate la marelui forum comunist din noiembrie 1989. ■

Conf. univ. dr. Ion ARDELEANU

CONGRESUL DEMNITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

(Urmare din p. 11)

înalte — de 28-30% — din venitul național pentru acumulare. Pe baza acumulării se vor realiza 1 600-1 700 miliarde lei investiții, fonduri orientate prioritar în industrie — pentru realizarea programelor de modernizare a utilajelor și instalațiilor, iar în agricultură — spre finalizarea programului național de îmbunătățiri funciare.

Progresul multilateral al patriei se va sprijini tot mai mult pe dezvoltarea științei și învățămîntului. Așa cum se prevede în Proiectul Programului-Directivă, cercetarea și învățămîntul — pe baza programelor elaborate sub conducerea tovarășei academician doctor inginer Elena Ceaușescu — urmează să-și sporească substanțial aportul la dezvoltarea intensivă a economiei naționale și pregătirea cadrelor necesare progresului multilateral al patriei.

Prin întregul lor conținut, prin rigoarea lor științifică, documentele supuse dezbaterii Congresului XIV al Partidului Comunist Român evidențiază contribuția inestimabilă a tovarășului Nicolae Ceaușescu în definirea trăsăturilor și obiectivelor strategice ale fiecărei etape istorice, în conceperea și îndeplinirea întregului proces revoluționar neîntrerupt de edificare a noii orînduiri, de apărare și promovare fermă a principiilor și valorilor fundamentale ale socialismului, prefigurînd Congresul XIV drept un eveniment de semnificație istorică pentru viața întregii țări, cu influențe hotărîtoare pentru mersul ei înainte. „Tot ce realizăm — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, descifrînd obiectivul fundamental al întregii politici a partidului nostru —, tot ce ne propunem este destinat dezvoltării generale a patriei, ridicării continue a bunăstării poporului, pornind de la faptul că tot ceea ce se realizează aparține poporului, trebuie să asigure bunăstarea și fericirea fiecărui cetățean, a întregii națiuni”.

Comuniștii, toți oamenii muncii, întregul popor, într-o impresionantă unitate de inimă și conștiință, de voință și acțiune, susțin hotărîrea ca, la cel de-al XIV-lea Congres, tovarășul Nicolae Ceaușescu să fie reales în suprema funcție de secretar general al partidului. Sub înțeleapta și clarvăzătoarea sa conducere, România va edifica cu succes societatea socialistă multilateral dezvoltată, înaintînd cu pași siguri spre făurirea viitorului de aur — comunismul! ■

Conf. univ. dr. Mircea MUȘAT

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

NICOLAE BĂLCESCU

„Dintr-o unire
strînsă
între toți românii“

August 6 since 1891

[illegible][illegible]

Materialul editat în acest volum¹, cu excepția a citorva scrisori, a fost redactat de Bălcescu fără preocuparea sau grija că va fi dat vreo dată publicității. Aceasta se resimte în forma întregului material. Corespondența sa, predominant politică, redactată de multe ori în grabă, în condiții neobișnuite și sub imperiul unor situații în continuă schimbare, reflectă spontan iluzii, nemulțumiri, contrarietăți, într-un limbaj uneori violent, nestăpinit, incompatibil cu forma atît de aleasă a publicisticii sale. Recunoaște singur lipsurile. La 4 martie 1850 scria lui A.C. Goleacu, tocmai în această privință: „Scrisoarea mea se resimte de graba cu care am scris-o. N-am avut timpul să o revăd pentru a o corecta și copia. Încearcă să o descifrezi”. Cu toate acestea, locul pe care îl deține în cultura română opera lui N. Bălcescu² impune într-o ediție completă publicarea integrală și a corespondenței, în măsura în care aceasta, prin conținutul său, are un interes social-politic.

**„Piatra de temelie
a unității naționale”**

Însemnătatea corespondenței trebuie privită dintr-un îndoit punct de vedere, biografic și istoriografic. Corespondența întreagă este un izvor principal pentru biografia lui N. Bălcescu; despre anumite evenimente sau perioade este chiar unicul izvor de care dispunem până azi.

¹ Se află în pregătire la Editura Academiei volumul IV al ediției de opere complete Nicolae Bălcescu, îngrijită de G. Zane (1897-1978). El cuprinde *Correspondența* (scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale). Am desprins, în avanpremieră editorială, pentru cititorii revistei *Magazin istoric* câteva pagini din *Prefața* semnată de G. Zane, pe care le prezentăm cu titlul și subtitlurile redacției noastre.

²Magazin istoric, nr. 5,6/1973, 3/1978, 6/1979, 11/1982.

În vîltoarea evenimentelor în care s-a aflat mereu, Nicolae Bălcescu a găsit totuși răgazul să întrețină o bogată corespondență cu prietenii săi

Cererea pe care o adresa comandantului cavaleriei în iunie 1838, prin care solicita înrolarea în oștire, are o deosebită însemnătate, nu numai pentru faptul că este cel mai vechi act cunoscut pînă azi, emis de Bălcescu, dar și pentru datele sale autobiografice. Sub raport biografic, informațiile din corespondență privesc atît activitatea sa politică, cît și activitatea științifică. Ca ajutorul acestui material, putem, mai sigur decît cu orice alt izvor, să reconstituim exact rolul și poziția lui N. Bălcescu în revoluția de la 1848 și activitatea sa din vara anului 1849, în Ungaria și Transilvania; nu mai puțin întîmplările principale care au survenit în viața sa în timpul emigrației, precum și condițiile sale de existență pînă în preajma morții. Scrisorile ne mai dau informații inedite asupra epocii în care a alcătuit cele mai importante dintre scrierile sale sau asupra însemnătății pe care el o acorda unor dintre ele și a semnificației pe care le-o atribuia. La 16 mai 1850, înștiințînd pe I. Ghica¹ că îi va trimite în curînd lucrarea *Chestiunea economică a Principatelor Dunărene*, pe care o tipărea la Paris, îi scria: „Gîndesc că am sleit chestia și am dat loviturii de bardă Regulamentului și boerilor”. Nu exagera; lucrarea conține o profundă analiză a relațiilor agrare, conștințite de Regulamentul organic, și o critică necrutătoare la adresa caracterului exploatare și asupritor al marii boierimii. Redactînd ultimele capitole pe care le-a mai putut scrie la *Istoria românilor sub Mihai-vodă Viteazul*, prin scrisoarea din 6 februarie 1850, spunea lui I. Ghica: „Voi să sfîrșesc o scriere asupra lui Mihai-vv. Viteazul și să pui piatra de temelie a unității naționale”.

În afară de interesul biografic, și mai presus de acesta, corespondența are o însemnătate de ordin istoriografic. Conținutul ei predominant social-politic face dintr-însa o sursă documentară de primă importanță pentru anumite probleme ale istoriei noastre între anii 1843-1852. N. Bălcescu însuși subliniază carac-

terul ei documentar. Despre scrisorile din vara anului 1849, spunea că sînt un adevărat „jurnal” și cerea lui I. Ghica să le păstreze pentru că voia să le folosească la redactarea unei lucrări pe care o proiecta, asupra evenimentelor la care asistasă și, într-o anume măsură, luase parte. „Scrisorile mele se urmează așa, cît una se ține și completează pe cealaltă, astfel cît mi-e teamă că pierzîndu-se una vei pierde firul și anevoe vei înțelege pe cealaltă” — îi scria din Pesta, la 1 iulie 1849; și citeva zile mai tîrziu îi scria din nou: „Vezi că scrisorile mele sînt un jurnal, în care însemnez novelile de toată zioa și de tot ceasul”; și într-adevăr așa și sînt, nu numai evenimentele sînt consemnate zi cu zi, uneori cu amănunte, dar însăși propria sa poziție. „Eu îți împărtășesc toate aceste documente, pe care te rog să le păstrezi împreună cu scrisorile mele, căci doresc să scriu ceva pe urmă într-aceasta. De n-o voi putea eu, apoi vei face-o tu sau Golescu Negru, căruia mă rog a-i comunica toate”. „Aș vrea ca să păstrezi toate aceste scrisori — recomandă la fel, lui I. Ghica, în scrisoarea din Pesta, de la 6 iunie 1849 — ele ne pot fi trebuincioase mai tîrziu...”

Originele cifrate

Redacta pasaje întregi în diferite cifruri pentru a avea siguranța că anumite știri, pe care le considera importante, nu vor fi aflate de către agenții contrarevoluției, în caz. că scrisorile sale ar fi fost interceptate. În schimb, ținea ca scrisorile sale către I. Ghica să fie cunoscute și de alți revoluționari români. În acest sens cerea acestuia să le comunice și altora: „Aș vrea să scrii lui Golescu Negru toate cîte îți scriu, să-i spui ce am făcut și ce n-am făcut, cum și opiniile mele asupra oamenilor și lucrurilor, și să-i împărtășești hîrțile și actele ce ți-am trimis. Ele vor sluji să arate într-o zi că în aceste momente critice pentru libertatea lumii, noi n-am stat în

nelucrare și că vina nu e a noastră, nici a românilor”.

Ceea ce constituie caracteristica esențială a corespondenței cunoscute — deși atît de fragmentară — este că ea nu cuprinde, așa cum era uzul, o consemnare cronică-rească de fapte, ci conține o pătrunzătoare analiză critică a evenimentelor la care N. Bălcescu lua parte, ori care se desfășuraseră sub ochii săi, dublată de o caracterizare pregnantă a rolului pe care-l deținea sau îl deținuseră personajele principale apărute pe scena istoriei țării noastre în acele împrejurări.

Expunerea este de mai multe ori sumară, creionată grabit, alteori însă amplă, solid construită. Poziția sa critică față de evenimentele, revendicările în serviciul cărora stă și desigur puternicul său temperament, imprimă corespondenței un ton viu, combativ, violent chiar. Marile puteri, clasele exploatare, reprezentanții politici ai vechiului regim, revoluționarii moderați, chiar și unii dintre cei mai buni prieteni sînt supuși unei critici intransigente, făcută exclusiv de pe pozițiile fundamentale ale intereselor poporului român.

Conținutul corespondenței în general contribuie la fixarea poziției lui N. Bălcescu în problemele mari ale epocii sale și confirmă pe de-a întregul locul de frunte pe care îl deține el în istoria poporului român. Nu este problemă mai importantă care să se fi pus înaintea sa, despre care să nu fi avut cu prietenii săi un schimb de vederi și să nu-și fi fixat asupra ei categoric — oricît de laconică ar fi referința — atitudinea; astfel, asupra unității naționale și a independenței poporului român, a relațiilor sale externe, a abolirii regimului feudal și a lichidării puterii politice a boierimii, a organizării democratice a statului, a exproprierii moșilor boierești și a împroprietăririi clăcașilor, și mai ales asupra revoluției, ca singură cale pentru a rezolva aceste probleme, în interesul poporului român. Caracterul concepției sale politice și consecvența poziției sale revoluționare față de societatea feudală reies pregnant din cores-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1978, 10/1988.

pondența din timpul revoluției și a exilului. În scrisoarea din 15 decembrie 1849, adresată lui I. Ghica, formulează astfel „cele trei ținte” către care „aleargă națiile” în epoca sa și care, pentru poporul român, trebuie să fie sarcinile sale principale. Și anume: „Ținta națională cea mai principală, de unde chestia de unitate națională, chestie de viață și putere, atît înăuntru cit și din afară”, considerînd practicabil în această privință: „Unirea Principatelor deocamdată”; „Ținta socială care se rezumă în chestia proprietății, de care se leagă și chestia dajdii, a creditului” și „Ținta politică sau formele organizației din lăuntru sau Libertatea și Egalitatea individuală. Suveranitatea poporului. Tiparul. Asociații. Camera. Domnul. Judecătoriile și legile. Puterea armată. Educația și instrucția...”

„Așa om îmi trăbue mie”

Correspondența ne confirmă că N. Bălcescu, de la începutul activității sale politice și pînă la urmă, a fost încredințat că aceste ținte poporul român nu le poate realiza decît prin revoluție, „acel drept legitim al popoarelor chinuite”.

Afirmă categoric în cîteva rînduri poziția sa: „noi ne situăm pe punctul de vedere revoluționar și în ipoteza unei revoluții europene” — scria din Paris în 1851, în memoriul pe care îl adresa Comitetului de conducere al emigrației maghiare și acest punct de privire îl adoptă în examinarea și rezolvarea tuturor marilor probleme ale epocii sale. Prin această atitudine, el a influențat mișcarea înaintată din Principate, care a situat poporul român în tabăra popoarelor revoluționare și l-a opus forțelor reacționare și contrarevoluționare. Așa credea înainte de 1848, așa a continuat să creadă, statornic și după 1848: „Și fiindcă precum mult înainte de 48 așteptam împreună o revoluție generală și căutam a ne pregăti

din vreme, cum o începurăm la 1843, așa și acum — scria la 26 iulie 1851 lui I. Ghica — cred că are să vie o revoluție mai înfricoșată și socot că e bine să ne pregătim...”

La 16 iunie 1850, scria lui Alexandru Zane: „Fără îndoială că nu cred că prin mijloacele diplomatice, rugînd adevă împărățiile să se milostivească asupra noastră, putem mîntui țeara”. Prin corespondență întreține permanent această credință printre emigrați. În 1851, la aniversarea revoluției din Transilvania, spunea chiar public că „astăzi este înverdat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărațesti și din mila împăraților și a despoților, ci dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate”.

N. Bălcescu a precizat public — și găsîm chiar în corespondența sa privată confirmarea — că revoluția română de la 1848 n-a fost făcută nici împotriva Turciei, nici împotriva Rusiei, însă împotrivirea directă a țarismului și împotrivirea sultanului au silit revoluția română să ia atitudine în contra absolutismului țarist și a feudalismului turcesc.

Correspondența conține un bogat material privitor la relațiile româno-maghiare în timpul revoluției de la 1848-1849 și din timpul emigrației¹. N. Bălcescu privește cu admirație lupta „nobilei și magnanimei națiuni maghiare”, consideră armata maghiară ca armata „care se luptă singură pentru libertate”, dar are rezerve din ce în ce mai pronunțate față de acei miniștri din guvernul maghiar, care au manifestat și au persistat într-o atitudine intransigentă, față de problema naționalităților. „Eu așa fi dorit ca ungurii să se fi purtat altfel, să nu fi provocat pre românii și să se fi înfrățit cu dinșii, căci lucrurile ar fi loat o față cu totul alta și Imperiul austriac se desmădula”.

În vara lui 1849 — în Ungaria —, N. Bălcescu nu este un simplu spectator la o

revoluție sau un negociator, el vrea să lupte pe front ca ostaș, să înfrunte pericolele războiului și să cadă în luptă eroic: „Am alergat timp de o lună printre atitea pericole și cu atitea ostenele spre a găsi pe Bem și frontul de luptă — scria la 22 octombrie 1849 Alexandrinei Ghica —, dar fatalitatea mi-a refuzat fericirea la care atîta am ființat: să mor pe un cîmp de bătaie”.

Lipsa de înțelegere a guvernului ungar față de revendicările naționalităților și tergiversarea negocierilor pe care le purta cu N. Bălcescu au făcut zadarnice eforturile de împăcare: „Din nenorocire guvernul maghiar lucrează încet, ca și guvernul nostru din timpul revoluției, și nu s-a grăbit a face concesiile la slavi și români”, informa pe I. Ghica în aceeași vreme. Românii transilvăneni au apreciat inițiativa și stăruința sa pentru recunoașterea drepturilor lor naționale. Un martor contemporan relatează că la întîlnirea de la Cimpeni, în iulie 1849, Avram Iancu² „cu însuflețire l-a îmbrășsat pre Bălcescu, ca și cum ar fi zis: Așa om îmi trăbue mie. Astfel de om stă aproape la inimă” și l-a asigurat, în discuțiile care au urmat, că e „cu totul al lui”. N. Bălcescu însuși vorbește despre entuziasmul cu care a fost primit pe piscurile Munților Apuseni de către țărani români în plină revoluție: „Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvîntat de toți acei țărani, cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților lor din țeară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adîncă mă ocoleau și mă ascultau ei, cînd le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat D-zeu și de urситеle cele mărețe ce o așteaptă în viitor!”

Cu o claritate uimitoare de vederi, în împrejurările istorice în care trăia, N. Bălcescu pune, sumar este drept, dar perfect definit, problema genezei, a conținutului și caracterelor, a obiectivelor generale și a tacticii revoluției, a etapelor pe care are să le parcurgă, scriind una din cele mai stră-

¹ „Magazin istoric”, nr. 4/1967, 6/1978; 9/1972, 10/1974, 6/1976.

lucite pagini din literatura socială românească. „Revoluția din iunie n-a fost inventată, nici fabricată, nici de mine, nici de voi, nici de D-I Eliad, nici de vreun alt revoluționar — scria la 4 martie 1850, lui A.C. Golescu. Ea nu-i decît dezvoltarea aceluia proces neîncetat și natural, început în societatea noastră, ca și în toate societățile de la originea lor”. Întîlnim astfel formulată, prima oară, ideea expusă de el în publicistica emigrației, sub forma: „Revoluția română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Căuza ei se pierde în zilele veacurilor”. Ce conținu și ce caracter, ce obiective generale trebuia să aibă revoluția de la 1848 este o altă problemă care apare în corespondență: „Care trebuia să fie programul revoluției de la 1848?” — se întreabă, în aceeași scrisoare; „era de a organiza democrația și de a elibera pe țărani, făcîndu-l proprietar. Într-un cuvînt, aveam de făcut o revoluție democratică și socială” — răspunde lapidar. O dată realizată această revoluție, ce sarcină nouă politică se impunea poporului român? „Ne rămînea să facem încă două revoluții. O revoluție pentru unitatea națională și mai tîrziu alta pentru independența națională, ca astfel națiunea să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale”.

„Cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea”

Conducător al unei revoluții, el și-a pus de la început problema tacticii acesteia, în raport cu adversarii, cu poporul, cu sprijinitorii revoluției. Față de adversari preconizează tactica intransigenței: „Revoluția nu trebuie să tranșeze [trateze] cu dușmanii săi; ea trebuie să-i învingă sau să fie învinsă. Și dacă cade, să cadă cu demnitate, cu măreție”. La 22 iunie 1848, reco-

manda Guvernului provizoriu: „nu faceți poezie și sentimentalism, ci dreptate strașnică”. Față de popor, un guvern revoluționar este dator „să propovăduiască și să înarmeze revoluția. Adică să toarne revoluția ca convingere în sufletul poporului, și apoi să-i pună arma în mînă și să-i spună, acum cînd ai o credință, fii gata să mori pentru ea...” Față de oamenii puși în slujba revoluției, el recomandă ca puterea să fie încredințată numai aceluia care pot „înfățișa o viață nepătărită în trecut și o simpatie sinceră cu noile principii”. Revoluția trebuie „să se ferească bine de intriga oamenilor cu două fețe”, care după ce au slujit regimurile trecute „se aruncă apoi în partea poporului și se facură slugile și demagogii lui”.

În publicistica revoluționară, ca și în corespondența sa, N. Bălcescu a subliniat, în repetate rînduri, caracterul social și democratic care trebuia imprimat revoluției românești de la 1848, caracter pe care el s-a luptat mai mult ca oricare altul să-l imprime atît la elaborarea programului cît și în aplicarea lui, în timpul celor trei luni de guvernare. Conținutul social și democratic al revoluției românești era o consecință firească a treptei de dezvoltare pe care se găsea societatea românească și a problemelor care i se impuneau. Problema socială fundamentală era abolirea relațiilor de servitute, existente în ambele principate, exproprierea moșilor boierești și improprietărea clăcașilor. Soluționarea pe cale revoluționară a problemei agrare a fost preconizată de N. Bălcescu, spre deosebire de cei mai mulți dintre conducătorii revoluției românești, ca țintă decisivă a luptei împotriva regimului feudal. Realizarea democrației însemna lichidarea instituțiilor de esență feudală și înlocuirea lor cu instituții bazate pe egalitatea de drepturi politice între toate clasele societății, cu o „republică democratică”.

Corespondența aduce un material care fixează precis atît poziția lui N. Bălcescu, cît și a unora dintre contemporanii săi în ambele probleme, precum și lupta care s-a dat chiar în sînul mișcării revoluționare pentru a imprima revoluției acest curs sau a-i lînfina. În programul revoluției din Țara Românească, soluția problemei sociale este formulată în art. 13: emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire¹. Despre însemnătatea acestui articol, N. Bălcescu a putut scrie: „Revoluția de la 1848 este cuprinsă toată în acest articol; celelalte puncte, dezvoltate numai, reproduc programul revoluției de la 1821”, în linii mari formulat la 1840.

Situîndu-se pe această poziție, N. Bălcescu se situa pe singura poziție valabilă pentru treapta de dezvoltare de la 1848 a societății țărilor române, în lupta contra feudalismului.

Triumful reacțiunii în toată Europa l-a afectat, dar nu l-a descurajat. Corespondența este o mărfurie elocventă. Sărac și bolnav, departe de patrie, a continuat să creadă statornic într-o lume fără exploatare și fără oprimare; într-o societate în care „nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpîn pe altul, nici popor stăpîn pe altul”, în triumful unității și eliberării poporului român.

Corespondența, dar mai ales alte izvoare din 1852, ne confirmă efortul supraomnesc pe care l-a făcut chiar pînă în ultimele săptămîni ale vieții sale ca să încheie *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazul*. Scriînd-o — purtînd cu el din loc în loc manuscrisele — el retrăia propria sa viață, lupta pentru eliberarea poporului român și pentru unitatea lui națională. Depășînd cu mult nivelul unei opere narative, el a încorporat în cuprinsul ei concepția sa eroică despre viață, proiectînd-o asupra unui trecut îndepărtat, de luptă și de glorie. ■

¹ Magazin istoric, nr. 12/1968, 3/1978.

PENTRU CAUZA DREAPTĂ A ROMÂNILOR

Sub egida Academiei de științe sociale și politice și a Academiei Britanice (British Academy), au apărut anul trecut, la Editura științifică și enciclopedică, două volume semnate de Cornelia Bodea și Hugh Seton-Watson, cu titlul R.W. Seton-Watson și românii. 1906-1920. Alături de studiile introductive semnate de editori, volumele cuprind corespondență, însemnări de călătorie, articole publicate de istoricul britanic și articole despre el apărute în presa română. Din dorința de a înlesni unui număr cât mai mare de cititori să cunoască un punct de vedere britanic susținător al cauzel unității naționale a românilor revista Magazin istoric reproduce pagini atît din studiile introductive, cît și din scrierile lui R.W. Seton-Watson. Selecția textelor și traducerea documentelor aparțin redacției. Fragmentele din corespondența și publicistica lui R.W. Seton-Watson, privitoare la situația românilor asupriți din Monarhia dualistă austro-ungară, sînt redate cu caractere cursive.

Ceea ce nu poate fi uitat toată viața

I ntr-un interviu acordat scriitorului Ioan Slavici, în anul 1909, istoricul britanic făcea următoarea profesiune de credință: „Eu am venit în Ungaria îndemnat de simpatiile mele către poporul maghiar și îndeosebi către partidul lui Kossuth, care s-a bucurat, ba se mai bucură și azi, de multă considerațiune în cercurile politice din Anglittera. M-am incredințat însă, în cele din urmă, că oamenii de stat ai maghiarilor nu sînt de bună credință, slăruie într-o politică nu numai greșită, ci toldeodată și primejdioasă chiar pentru Ungaria, și că compatrioții mei sînt rău informați despre cele ce se petrec în regatul ungar; am înțeles să le dau acestora informațiuni exacte și expuse cu bună credință. Sînt în mare

eroare cei ce mă socotesc dușman al maghiarilor; simpatiile către asupriți nu sînt dușmănie față cu asupritori și cel ce spune adevărul le este tuturor prieten”.

Astfel, în numărul din 20 octombrie 1906 al revistei *Spectator*, el scria: „În această țară [Marea Britanie], Ungaria este prea adesea privită drept un stat național, precum Franța ori Germania. În realitate, este unul dintre cele mai poliglote state din cîte există și cel mai mare dintre regii săi și-a luat drept motto maxima Unius linguae regnum imbecile et fragile est”. Cu toate că, numeric, maghiarii și nemaghiarii erau aproximativ egali, — arăta activul jurnalist britanic — maghiara constituia bineînțeleles, limba de stat, a parlamen-

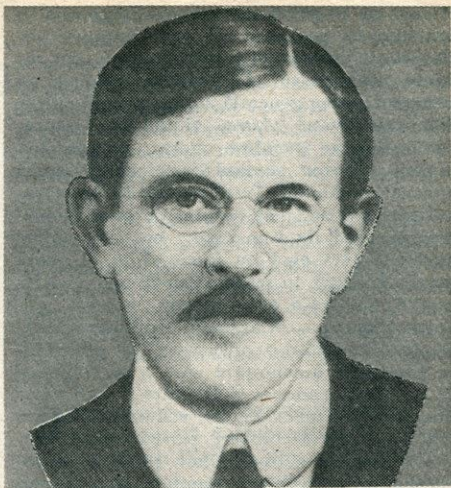
tului central și a adunărilor comitatense, a justiției și administrației, a școlilor de stat și a seminariilor romano-catolice. „Cu toate că 40% din populație nu o poate vorbi — continua el — cunoașterea ei constituie o condiție necesară pentru toate posturile administrative și oficiale, de la ministru și pînă la hamal; și în districtele unde nemaghiarii formează 85% sau mai mult, lucrările judecătorești locale sînt conduse în limba dominantă. Învălmîntul de stat se face exclusiv în maghiară, cu toate că aceasta contrazice Legile fundamentale din 1868¹. Chiar și

¹ Legile fundamentale, adoptate în decembrie 1867 — și cunoscute mai tîrziu drept *Constituția din Decembrie* — au durat pînă în 1918. Conform lor, se garanta egalitatea

Pentru generația Unirii celei Mari, numele Seton-Watson și pseudonimul său, Scotus Viator (Călătorul Scoțian), au fost identificate cu cel mai popular și mai prețuit crainic și slujitor străin al cauzei independenței și al desăvîrșirii unității noastre politice. Cu trecerea anilor, e drept, cunoașterea activității sale legată de momentele de supremă încredere națională trăite în primele două decenii ale secolului s-a umbrat, lăsînd în mod firesc întințitate mersului înainte al istoriei.

O simplă enumerare a cinstirilor românești aduse, după Unire, stăruințelor sale dezinteresate de a face să iasă din scrisul său adevărul asupra dreptului și aspirațiilor popoarelor subjugate din Imperiul habsburgic la viața națională, sînt un răspuns prin ele însele:

Pe R.W. Seton-Watson, Parlamentul României unite l-a ovacionat și omagiat la 29 iunie 1920 în ședința Camerei, pentru toată contribuția sa la dezmembrarea Monarhiei austro-ungare și la susținerea cauzei unității integrale românești. Guvernul țării l-a sărbătorit. Cu autoritatea sa, N. Iorga îl saluta tot

Istoricul britanic R. W. Seton-Watson, susținător al cauzei unității naționale a românilor

subsidiiile acordate școlilor confesionale nemaghiare au drept ultim scop controlul și maghiarizarea. Adunările comitatense sînt încă semif feudale în ceea ce privește modalitatea de alegere, care este astfel concepută încît să asigure o majoritate permanentă pentru nobili și orașe, cu alte cuvinte, pentru cele două elemente maghiare principale. Astfel, maghiarii și cei care se dau drept maghiari (trebuie să observăm că limba lor este incapabilă să facă distincția foarte importantă între «maghiar» și «ungur»), dețin un monopol complet în aproape fiecare domeniu al vieții publice și acest monopol, cuplat cu caracterul vag al Legii presei și absența dreptului de liberă asociere și adunare, oferă mari posibilități pentru a-i opri pe cei care sînt la naționalitatea lor».

În cartea *Racial problems in Hungary*¹ istoricul britanic analizează amănunțit situația naționalităților asuprite.

În fața legii și libertatea presei, a cuvîntului, de adunare; se prevedea că toate naționalitățile urmau să se bucure de drepturi egale și fiecare avea dreptul să își păstreze naționalitatea și limba, a cărei folosire era garantată în școli, administrație și viața publică.

¹ Problemele naționale în Ungaria.

După realizarea Monarhiei dualiste în 1867, în Ungaria fusese repusă în drepturi legea presei mai liberă adoptată în 1848. În Transilvania însă, a fost menținută în vigoare legea din 1852, care asigura minorității maghiare o poziție privilegiată. Prezentînd modul în care era încălcată legea presei, Seton-Watson nota: „Despre o adevărată libertate a presei în Ungaria nu poate fi vorba; sau mai curînd, ea există numai pentru maghiari, dar, chiar și în acest caz, doar pentru acei maghiari care se abțin să îmbrățișeze cauza proletariatului asuprit și care reușesc, atunci cînd critică actualul regim reacționar, să ocolească pe procurorul public mereu la pîndă”.

Și adăuga: „Pe lîngă procesele care i se întentează mereu, presa nemaghiară este handicapată de frecvente confiscări ale cîte unui număr de ziare. Nu numai jurnalele politice obișnuite, dar chiar și foile umoristice sînt confiscate, pentru o glumă sau o caricatură care nu convine guvernului, sau pentru un poem ori un cîntec ce ar părea că lovește sentimentul național [...] Dacă ar fi să facem un rezumat al acestor procese, găsim că

între anii 1886 și 1896, nu mai puțin de 363 români au fost închiși pentru acuzații politice, iar sentințele care le-au fost impuse au totalizat 93 ani, o lună și 23 zile. Excluzînd acele cazuri care au fost judecate în fața judecătorilor obișnuite, găsim că din 1884 și pînă în 1894 au avut loc 36 de procese ale unor români în fața curților cu juri pentru delict de presă din Ungaria și în cursul acestora au fost condamnate 66 persoane pe termene însumînd 53 ani și la amenzi de peste 18 000 coroane. Între 1897 și 1908, 214 români au fost condamnați la 35 ani și nouă luni închisoare și la amenzi ce s-au ridicat la 51 937 coroane”.

Învățămîntul constituia, la rîndul său, un mijloc ce oferea multiple posibilități autorităților pentru maghiarizarea forțată a românilor din Transilvania. Școlile confesionale — singurele în care se mai putea preda în limba națională — cîte mai existau, erau împiedicate să funcționeze în mod normal de către inspectorii școlari de stat. Totodată, autoritățile au căutat să sporească numărul școlilor cu limbă de predare maghiară în

atunci cu o prietenie mișcată (expresia îi aparține) ca pe „unul din acele impunătoare glasuri ale conștiinței mondiale ce nu pot rămînea neascultate”. În toamna aceluiași an 1920, Adunarea generală a Asociațiunii culturale transilvane *Astra*, ținută la Oradea, l-a proclamat membru onoror, recunoscînd în Scotus Viator „pe unul din cei mai de seamă amici ai românilor”. În octombrie 1921 suveranul țării i-a destinat ordinul Coroana României în grad de Comandor, pe care numai modestia fără egal l-a făcut să nu îl poată purta. În 1923, în ședința din 26 mai, Academia Română l-a ales membru onoror. „Dl. Seton-Watson — se arată în propunerea Academiei — a călătorit însuși de mai multe ori în ținuturile amenințate spre a se convinge de visu despre adevăr și dreptate și, sub pseudonimul de Scotus Viator, a dus o neobosită luptă prin presă: broșuri, reviste, ziare, pentru a lumina marea opinie publică anglo-saxonă de pe toate continentele despre dreptul la viață al neamului nostru...” Tot în 1923, la 6 iunie, în sala festivă a primăriei orașului Cluj, „apărătorului naționalităților subjugate

sub fosta Monarhie habsburgică” i s-a oferit cetățenia de onoare a orașului transilvan. Să mai adăugăm că la Cluja apărut în 1926 silucrarea lui Ion Clopoțel distinsă cu „Premiul Scotus Viator” al *Astrei* și purtînd titlul — *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România* — ce fusese indicat de Seton-Watson însuși ca fondator al premiului. Și tot la Cluj, în martie 1929, Consiliul Facultății de Filosofie și Literatură a Universității a luat hotărîrea de a-i decerna titlul de Doctor Honoris Causa; distincție enunțată apoi în ședința solemnă ținută în octombrie 1930, în cadrul sărbătoririi a zece ani de existență românească a Universității clujene.

În 1930, R.W. Seton-Watson era la rîndul său un profesor consacrat, cu o vechime de zece ani în învățămîntul universitar britanic. Doctoratul îl obținuse în 1910 pentru lucrarea mult apreciată *Racial Problems in Hungary*. Ținuse, încă din primul an de profesorat, și cursuri de istoria românilor și avusese de mai multe ori de atunci prilejul să arate, întemeiat pe constatări personale,

localitățile românești pe diverse căi: fixarea unei limite pentru numărul elevilor admiși în școlile confesionale, desființarea onora dintr-acestea sub pretextul stării necorespunzătoare a edificiilor respective și cel mai adesea a modului nesatisfăcător în care era predată limba maghiară.

Referindu-se la acest aspect, Seton-Watson nota, în aceeași carte din care am reprodus pasajele de mai sus: „Copilul de școală nemaghiar este luat în ris și ultragiărit de către colegii săi maghiari și chiar de profesori. Un lider român a relatat povestea bătefelului său, care urma o școală maghiară. Acesta a fost pus să învețe poezia Magyar vagyok, magyar maradok (Sînt maghiar, rămîn maghiar). Tatăl l-a liniștit peste noapte, asigurîndu-l că nu va fi pus să o recite. A doua zi, copilul s-a întors de la școală plîngînd în hohote. Învățătorul l-a obligat să recite poemul; la început, a ezitat, a rămas tăcut, dar cînd a fost forțat, a schimbat cuvintele de început în Român vagyok, român maradok (Sînt român, român rămîn) și a fost bătut pentru insolență față de națiunea maghiară [...] Și nu voi

uita vreodată impresia pe care mi-a lăsat-o convorbirea cu alt lider român, un om inteligent și de cea mai înaltă cultură. «Orice s-ar întîmpla — mi-a spus — vreau să îmi trimit copiii la școli maghiare; dar soția mea nu este de acord». «Între adevăr, i-am răspuns, nu prea atent și neînchipuindu-mi ce avea să urmeze. «Da — a continuat el — eu însumi am fost educat la o școală maghiară și ceea ce noi, tinerii români, am avut de îndurat acolo, nu poate fi uitat toată viața. Vreau ca și copiii mei să treacă prin aceeași experiență: copiii nu uită niciodată, la vîrsta asta». Tonul cu care a vorbit nu mi-a lăsat dubii asupra adevăratelor sentimentelor sale; și incidentul mi-a dat o viziune mai clară asupra problemei naționale decît multe săptămîni de studiu al cărților și statulelor”.

R.W. Seton-Watson a luat atitudine, în mai multe rînduri, și în coloanele presei britanice față de tentativele de maghiarizare forțată întreprinse de autoritățile de la Budapesta împotriva tuturor naționalităților.

Astfel, el a intervenit prompt cu ocazia arestării lui Octa-

vian Goga de către autoritățile ungare, la sfîrșitul anului 1909. Într-o scrisoare trimisă editorului revistei *Spectator*, și apărută la 22 ianuarie 1910, citim: „În această seară (3 ianuarie) am aflat cu indignare că d-nul Octavian Goga, cel mai promișător și popular dintre mai tinerii poeți români, cu a cărui prietenie mă mîndresc, a fost arestat la Budapesta pentru un articol publicat în revista sa săptămînală *Țara noastră*, la Sibiu. Ce s-ar putea spune despre un guvern care ar permite arestarea d-nului W.B. Yeats¹ pentru un articol anti-englezesc? Iar d-nul Goga reprezintă pentru orice român ceea ce d-nul Yeats este pentru irlandezii culți. În ochii guvernului ungar, principala sa ofensă constă în îndrăzneala de a cultiva muza română pe solul ungar, adică pe același pămînt pe care eroii români Iancu de Hunedoara și Matei Corvin l-au apărut împotriva otomanilor”.

Pîrintre problemele viu disputate în Ungaria se număra și acordarea dreptului

¹ William Butler Yeats (1865-1939). Poet irlandez inspirat de un puternic spirit național. Laureat al Premiului Nobel (1923) — n. r.

— așa cum avea să scrie și în *Prefața* la ampla sa *A History of the Roumanians from Roman Times to the Completion of Unity* (London, 1934; retipărită în 1963 la New York) — că rolul Transilvaniei în istoria unirii naționale a fost hotărâtor. În *Prefața* din 1936, la traducerea în limba franceză a lucrării amintite, Seton-Watson avea să fie mai explicit: „Autorii anteriori — preciza el — au neglijat în realitate faptul fundamental că Unirea privea nu două ci trei Principate, că pentru cele două, situate la sud și la est de Carpați, nu putea exista nici ordine și nici securitate atâta vreme cât destinul lor nu era legat de al celui alt fragment al vechii Dacii, de la nordul Carpaților.

În primii ani ai secolului — continua autorul — situația Europei era de așa natură încât unitatea României nu părea posibilă decât cu prețul independenței sale; în diferite rânduri s-a sugerat că recunoașterea suzeranității Monarhiei habsburgice nu însemna a plăti prea scump reunirea întregii națiuni sub un același acoperiș. Astăzi [martie 1936], această idee apare monstruoasă, așa cum o arată

drumul parcurs în ultimii douăzeci de ani... „Vicisitudinile istoriei României — sublinia ceva mai departe Seton-Watson — ascund un dinamism ce trebuie recunoscut, și istoria Europei nu oferă un alt exemplu mai frapant de ceea ce este în stare un sentiment național care, sub dominație străină și în ciuda unei politici de asimilare forțată, învinge vitregia pas cu pas“.

Și dacă la toate acestea mai adăugăm că istoricul scoțian a dedicat opera sa capitală din domeniul istoriei românilor „prietenilor care locuiesc în Transilvania și orașului și universității napocensilor, [ca] Cetățean și Doctor“ al Clujului, înțelegem pe deplin și reciprocitatea de sentimente nufrite de o parte și alta.

D în larga galerie de oameni politici pe care o revelă Corespondența și Însemnările lui Seton-Watson, precum și publicistica sa și a contemporanilor români, cunoștințele și prietenii cu românii s-au încheiat în etape, începând din 1906. O singură cunoștință și prietenie — cea cu Al.C. Orescu —

de vot universal. Românilor din Transilvania — ca și altor naționalități din Monarhia dualistă — nu li se permitea nici măcar exercitarea restrânselor libertăți electorale acordate prin legile existente. O demonstrație elocventă în acest sens au constituit-o alegerile generale desfășurate în Ungaria în anul 1910, la care R.W. Seton-Watson a asistat ca martor ocular.

Cele văzute atunci l-au indignat în asemenea măsură, încât a strâns într-o carte toate măturile și documentele oficiale care demascau corupția și abuzurile ce guvernașă desfășurarea votului din 1910. În vreme ce lucra la acest proiect, prietenii săi români i-au furnizat detalii și i-au făcut o serie de sugestii. Astfel, George Moroianu îi scria, la 7 noiembrie 1910, din Viena:

„*Alaltăieri seara, înainte de a lua trenul de ora 10 din Brașov, care trebuia să mă ducă la Viena, l-am întâlnit pe d-nul Goldiș, care venise acolo la adunarea generală a Societății pentru crearea unui fond de teatru român în Ungaria*“.

¹ Societatea pentru crearea unui fond de teatru român a fost înființată

Am luat masa împreună. Mi-a arătat un document foarte important, provenind de la șeful poliției din Orăștie, adresat deputatului Farkas² al localității, ales cu atâtea presiuni contra lui Vlad. Documentul insistă asupra unei mulțimi de măsuri diabolice pe care autoritățile trebuie să le ia împotriva românilor ce au votat contra guvernului. El citează chiar numele mai multor persoane (români) care urmează să fie persecutate.

Voi încerca să îți traduc în franceză textul românesc al scrisorii. Spune-mi, cu aproximație, când va apare lucrarea duminale³“.

La 18 decembrie 1910, istoricul britanic putea răspunde, într-o scrisoare expedită lui

În 1869 și întemeiată în 1870, pentru ridicarea unui edificiu propriu spectacolelor în limba română în Transilvania și pentru promovarea mișcărilor teatrale românești. Promotorul ideii a fost Iosif Vulcan, directorul revistei Familia. Societatea a editat și o colecție proprie, „Biblioteca teatrală“, la Brașov, și în 1913-1914 a avut și o Revistă teatrală. Adunările generale ale Societății se țineau pe rând, în fiecare dintre orașele mai mari ale Transilvaniei.

² Dr. Farkas Pál, candidat al Partidului Național al Muncii, ales la Orăștie în iunie 1910, având contracandidat pe Aurel Vlad.

George Moroianu: „*Ultima săptămână mi-am petrecut-o la Londra și în acest timp aproape am scos-o la capăt cu tipograful. Sper că va apare săptămâna viitoare și am să îți trimit un exemplar-semnal⁴ cât pot de repede. Cartea va avea aproape 200 pagini. Trebuie să îmi spui opinia ta sinceră despre ea, nu doar complimente frumoase...*” Trimit exemplare din carte d-lui Brătianu, lui Orescu, către Indépendance Roumaine⁵, Minerva⁶, La Roumanie⁶, lui dr. Vlad, dr. Maniu, dr. Vaida, Aurel Popovici. Îmi mai poți sugera pe altcineva? Nu are rost să o trimit unor oameni care nu înțeleg englezește“. În aceeași scrisoare îi ruga pe George Moroianu dacă ar putea să îi găsească „niște partituri de muzică românească pen-

³ Cotidian liberal, a apărut între 1877 și 1879 sub titlul L'Orient journal cotidian.

⁴ Publicație întemeiată de Ioan Slavici, a apărut între 1908-1915.

⁵ Ziar înființat la 1898, la București. Își întrerupe apariția în noiembrie 1916, din cauza ocupației germane. Postul proprietar, Paul Brătianu, îl scoate la Paris, în ianuarie-iunie 1919, împreună cu C. Banu, fostul director al ziarului Viitorul, Constantin Mille, directorul ziarelor Adevărul și Dimineața, și Emil D. Fagure, de la Dimineața. În 1920-1921 reapare la București.

este mai veche; ea datează din vremea studenției lor la Paris. În prima vizită, din 1906, în Transilvania, Seton-Watson a luat legătura întâi cu personalități săsești — Karl Wolff, Adolf Gottschling și Friedrich Teutsch — la Sibiu. Din îndemnul lor a cunoscut pe Teodor V. Păcățian, la Sibiu și pe Iuliu Maniu și Augustin Bunea, la Blaj. Pe Vasile Goldiș și pe I. Russu Șirianu i-a cunoscut, tot în 1906, la Arad. Contactele au fost mai frecvente însă cu Al. Vaida Voevod, pe care îl întâlnea deseori la Viena, între 1907 și 1914, și mai apoi la Paris și Londra, în timpul Conferinței de pace, 1919-1920. Din 1907, de la Londra, datează și durabila prietenie cu George Moroianu.

Legăturile cu românii au sporit considerabil în 1909, o dată cu vizita în Regatul român și revenirea în Transilvania. La București a avut lungi convorbiri cu I.I.C. Brătianu, cu N. Iorga, Take Ionescu, Ioan Slavici, Bogdan Duică, Al. Marghiloman, A.C. Popovici, întâlnindu-se și cu mulți alții; în

Moldova, a vizitat pe Mihail Sadoveanu, la Fălcișeni. Cu Octavian Goga s-a întâlnit la Sibiu și de atunci s-au legat buni prieteni. Tot la Sibiu a vizitat pe mitropolitul Meșianu, și a cunoscut pe Iosif Șchiopul, Ioan Lupaș. Pe Vasile Lucaciu l-a întâlnit întâi, în iulie 1911, la Londra. Cu Constantin Nedelcu a corespondat din 1910. La Viena în cursul deselor șederi, cercul cunoștințelor românești a crescut mereu; el s-a lărgit și întâi însă mai ales cu prilejul vizitelor întreprinse în iunie 1913 și ianuarie 1915 la București. La Londra și la Paris, în 1918 și în timpul Conferinței de pace, pe lista veche se adaugă cu precădere Radu R. Roșetti, Dumitru Drăghicescu, Nicolae Titulescu, Viorel V. Tilea.

După aproape un sfert de veac de la primele sale vizite în Transilvania, R.W. Seton-Watson își mai amintea încă cu mare mirare cât de diferită fusese imaginea Transilvaniei cu care venise el din Anglia, față de realitatea pe care a găsit-o la fața locului. Discrepanța dintre adevăr și imagi-

tru vioară. Ceea ce doresc sînt cîteva din cele mai caracteristice motive de horă, ori cîntece populare, dar aranjate pentru vioară, nu pentru pian. Dacă poți să îmi trimiți numele editorilor, eu am posibilitatea să le comand aici. Le vreau pentru o doamnă care se interesează de munca mea și este o foarte bună muziciană. Dar repede!

Îi scriu lui Goga despre ideea de a publica o ediție românească a cărții, la București. El crede că poate găsi un traducător și un editor; trebuie să apară înaintea edițiilor germană și franceză.

Poate te interesează să știi că Universitatea din Oxford mi-a acordat titlul de doctor în litere (D. Litt.) pentru cartea mea *Racial Problems*, considerată drept o contribuție originală la cunoașterea istorică.

Cîteva zile mai tîrziu, George Moroianu îi sugera lui Seton-Watson: „Nu uita să o trimiți [cartea] și domnului Th. Roosevelt, fostul președinte al Statelor Unite, care, vara trecută, a uimilumea cu elogiile sale naive la adresa oligarhiei maghiare. Îți reamintesc, desigur, vizita sa la Buda-

pesta, la conții Apponyi-Tisza etc.

Poți să o trimiți, de asemenea, domnului T. Maiorescu, la București, strada Mercur. Probabil că într-o lună el va fi viitorul nostru ministru al afacerilor străine. Este originar din Transilvania”.

La scurtă vreme după apariția cărții, Tribuna din 23 ianuarie/5 februarie 1911 a publicat o traducere adaptată a Prefesei lui Seton-Watson, din care reproducem următorul pasaj: „În Ungaria însăși, chestiunea reformei electorale primează toate celelalte și toate partidele sînt de acord că de la felul rezolvării ei depinde viitorul țării și poate chiar a întregii monarhii austro-ungare. De aceea, cred, nici nu e nevoie să mai fac apologia necesității de-a publica un studiu despre sistemul electoral unguresc. O expunere a violenței și corupției aproape fără pereche, care a caracterizat alegerile generale din luna iunie 1910, va da cititorilor măsura cuvenită să judece demoralizarea vieții publice din Ungaria și neputința strălucitoare — ca să nu întrebuițez un termen mai aspru — al mașineriei administrative. Stăruind asupra acestui rău,

atît de răspîndit, ținta mea principală a fost să arăt absurditatea pretenției că actuala majoritate ar reprezenta, în orice sens, voința adevărată a popoarelor din Ungaria; în același timp, am voit să mai dovedesc că singurul mijloc de a scăpa Ungaria de un dezastru ireparabil e introducerea urgentă a reformei electorale pe cele mai radicale baze.

Urmăresc însă și o altă țintă. Corupția electorală e întotdeauna scrisoară, oriunde s-ar practica. Dar într-un stat poliglot cum e Ungaria, unde e practică de o singură rasă dominantă pentru a despuia toate celelalte rase de cele mai firești drepturi politice — e îndoită asupritoare și victimele acestei corupții nu pot fi mutate dacă profesează opinia că un absolutism măturat ar fi de preferat unui sistem care calcă în picioare toate legile existente. Tratatul iscodit pe seama raselor nemaghiare din Ungaria, — sub haina celei mai vechi constituții de pe continent — este astăzi una dintre cele mai murdare pete pe pajura culturii europene. N-am pretenția de-a interveni, ca avocat, în afacerile interne ale altor țări. Je n'accuse pas,

nație i s-a adîncit cu fiecare pas făcut în afara itinerarului prestabilit și cu fiecare conversație legată în afara contactelor ce îi fusese recomandate. Două lucruri îndeosebi i-au deșteptat bănuiele și de aici și dorința de verificări personale. De o parte, rezerva cu care cele mai multe din influentele sale gazde au privit interesul său de a se informa asupra stării naționalităților nemaghiare din jumătatea ungară a Monarhiei dualiste. De altă parte, izolarea de lumea din afară în care a găsit acele naționalități, izolare pînă înaintea de toate — după propria sa expresie — „de politica conștient urmărită de Budapesta“. Astfel, „în scurtă vreme — scrie Seton-Watson — mi-am dat seama că alesesem pentru studiu un subiect care în ce privea propria mea țară [Anglia] reprezenta practic vorbind o carte sigilată“.

Cei mai mulți britanici, explică tot Seton-Watson, care au vizitat Ungaria și Transilvania ca invitați ai unuia sau altuia dintre magnati, și-au dat anevoie seama că poporul

de rînd era de alt neam decît stăpînii lor. Chiar și în legăturile religioase, care existau între unitarienii și calvinii maghiari și coreligionarii lor englezi și scoțieni, lumea ortodoxă, unită și luterană era cu totul ignorată. În sprijinul spuselor sale el invocă cu deosebire cazul pastorului scoțian dr. Somerville, relatat lui de către nepotul acestuia. Somerville junior, pastor și el, a însoțit pe bunicul său într-o călătorie întreprinsă în Ungaria și Transilvania la 1890. „N-am fost din cale afară de mirat, comentează Seton-Watson, să află că nu veniseră niciodată în contact cu vreun român... uimirea mea însă n-a cunoscut margini cînd am descoperit că fuseseră în Sibiu, Brașov și alte centre săsești, nu numai fără să dea față cu membrii bisericii-soră luterană, dar chiar fără să-și dea seama de existența unei organizații religioase săsești distincte“. Acest mic incident pare să fi constituit un memento permanent pentru toate ideile lui Seton-Watson de mai tîrziu.

je constate (nu acuz, ci constat...).

Le spun acestea, ca un răspuns la apelurile repetate pe cari cercurile oficiale din Ungaria le-au adresat opiniei publice din Marea Britanie. Nu pot însă înțelege cum osebitele societăți care există în Anglia și urmăresc ținta de-a apăra interesele naționalităților asuprite din Europa și Asia, — cum de aceste societăți ignoră cu atîta persistență cauza slovacilor, românilor și a celorlalte naționalități supuse legilor ungurești. În orice caz, îmi voi fi ajuns ținta dacă prin studiul meu voi fi putut îndrepta din nou atențiunea generală asupra importanței ce-o are chestiunea naționalităților din Ungaria“.

În volumul *Corruption and Reform in Hungary. A study of Electoral Practice* — care grupa documente originale, rapoarte special întocmite și semnate de martori oculari, relații ale presei ungare, austriece și germane, dezbaterile din Parlamentul ungar din iulie 1910 cît și propriile observații ale autorului făcute la Szakoloz, privind desășurarea alegerilor din iunie 1910 — R.W. Seton-Watson

prezenta și evenimentele din comitatele transilvănene. La Chișineu-Criș (Arad) de exemplu, „jandarmilor li s-a dat ordin ca toate persoanele care acționează pentru Partidul Național Român și încearcă să discute orice problemă electorală cu populația, să fie alungate din comunele circumscripției electorale [...]“.

Un ziarist român, George Stoica, de la Foia Poporului din Sibiu, a fost trimis în comuna Chereluș să îi adune pe alegătorii români de acolo și să îi aducă la Chișineu-Criș în ziua alegerilor. A doua zi după sosirea sa, a fost arestat, pe stradă, de către jandarmi. O femeie bătrînă, de 60 ani, mama sateanului Teodor Pălincăș, cu care Stoica tocmai stătea de vorbă, i-a întrebat pe jandarmi ce ofensă a comis acesta pentru a fi arestat într-un asemenea mod; singurul răspuns pe care l-a primit a fost pumnul jandarmului care a lovit-o în față, de a podidit-o sîngele pe nas și pe gură. Adus în fața primarului, jurnalistul a arătat actele sale și a dat ca referință numele preotului din Chereluș, August Tărzîu și ajutorului său Iulius Popp. Cu toate acestea, a fost înțut sub stare de arest pe

motiv că „a incitat pe săteni contra maghiarilor“ și la ora nouă, în aceeași seară, a fost escortat de doi jandarmi, într-un car, la Chișineu-Criș, unde au ajuns la ora 11. Acolo, Stoica a fost aruncat într-o celulă murdară, care fusese ocupată cu numai cîteva ore înainte de o sătră de țigani nomazi și a fost ținut pînă la ora nouă dimineața, a doua zi. Mulțumită eforturilor avocaților români, dr. G. Ardelean și ar. G. Popovici, pînă la urmă a fost interogată de solgăbirăul șef Csukai și cum nu exista vreo dovadă contra lui, a fost pus în libertate. Cu toate acestea, i s-a interzis să se mai învîrtă prin district în timpul campaniei electorale pe motiv că el era „un pericol pentru stat“, fiind condamnat în februarie 1908 la cîteva luni de închisoare pentru un articol din *Lupta*“.

Iată un alt caz relatat de istoricul britanic: „Fostul membru al Parlamentului, Vasile Goldiș, i-a făcut o vizită sorei sale, în Socodor, dar abia după o lungă și dezagreabilă dispută cu jandarmii i s-a permis să rămînă acolo, iar aceștia s-au postat la ușa și nu au lăsat pe nimeni să intre și să comunice cu Goldiș.“

Părea lui Seton-Watson era că, în afară de vizitatori de genul celor amintiți și de câte un corespondent de presă întimplător, legăturile între românii din Transilvania și Anglia chiar și în ultimele decenii ale secolului XIX și începutul secolului XX, au fost foarte slabe. După aprecierea sa, singurul britanic care ar fi pătruns în această vreme pînă în miezul lucrurilor și și-ar fi folosit cunoștințele în mod practic a fost H. Spenser Wilkinson — colaborator de frunte timp de mai mulți ani la ziarul *Morning Post*, și apoi profesor de istorie militară la Universitatea din Oxford. De partea românească, pionier al legăturilor dintre Anglia și românii din Transilvania îl indică pe George Moroianu, subliniindu-i cu deosebire meritele și rivalitatea pentru trezirea interesului și a simpatiei Apusului față de români, din perioada Memorandului și pînă în anii Coaliției din Ungaria.

O scurtă trecere în revistă a părerilor engleze despre români în a doua jumătate a secolului XIX scoate în relief faptul că numărul observatorilor britanici interesați în probleme românești este într-adevăr mic, dar oricum mai mare decît cel semnalat pînă acum. Există astfel autori și vizitatori britanici ale căror scrieri și nume nu au fost menționate nici de Seton-Watson și nici de George Moroianu, și care ar putea revendica cu ușurință o prioritate în acreditarea unor păreri mai aproape de realitățile Transilvaniei, atît despre populația ei în genere, cît și numai despre români. Activitatea desfășurată de R.W. Seton-Watson pentru cauza naționalităților din Austro-Ungaria, din 1906 și pînă la destrămarea Imperiului Dualist multinațional și desăvîrșirea unității statelor naționale succesoare, nu-și are un egal. ■

Cornelia Bodea

După ce vizita sa s-a încheiat, fostul deputat a fost escortat ca baioneta la armă prin sat, pînă la gară [...]

Jandarmii au mers pînă acolo, încît l-au alungat pe candidatul român, d-nul Goga, din satele în care a dorit să țină adunări. Pe 9 iunie, de exemplu, el a vrut să ia parte la serviciul religios din Zărand, împreună cu dr. Ardelean; dar la intrarea în sat, trăsura sa a fost încercuită de șase jandarmi, care i-au poruncit, într-un mod insolent, să nu coboare. Apoi, l-au escortat, cu baioneta la armă, pînă la marginea comunei Cînteii, unde îl așteptau alți jandarmi ca să îl escorteze pînă la Nădab și tot așa pînă a ajuns înapoi la Chișineu-Criș, fără să i se fi permis să vorbească măcar cu o singură persoană din aceste trei comune ale circumscripției sale electorale.

Punctul culminant a fost atins atunci cînd, în ajunul celui de al doilea tur de scrutin, d-nul Goga a fost împiedicat să se arate pe stradă și a fost avertizat de jandarmi, cu o nerușinare de neînchipuit, că va fi arestat dacă va părăsi casa.

Erau prezentate și alte abuzuri ale autorităților: „Peste tot, casele preoților și ale învăță-

torilor erau supravegheate de grupe de cîte patru jandarmi, care le interziceau să comunice între ei. În Pîlu Mare, de exemplu, preotului i s-a permis să își exercite atribuțiile doar sub escorta jandarmilor, iar medicului din sat, dr. Teodor Papp, i s-a interzis să vorbească oamenilor pe stradă, pe cînd se deplasa la bolnavi. Celălalt preot din Pîlu Mare, părintele Mihail Rașiu, un om în vîrstă de 78 ani, a fost oprit de jandarmi, pe cînd se îndrepta către patul unui muribund, și i s-a ordonat, în termeni insultători, să se întoarcă înapoi”.

Drept concluzie, Seton-Watson arăta: „Oricine trăiește în Ungaria și are cît de cît cunoștință despre viața țăranului, știe prea bine că lucrătorul pămîntului nu are un dușman mai înverșunat decît jandarmul. Toată ura și pasiunea de care țăranul nostru este capabil, ies la suprafață atunci cînd ajunge să vorbească despre acești gardieni ai ordinii publice. Cei care au fost prezenți la o campanie electorală în Ungaria nu vor avea dificultăți în a înțelege acest sentiment. Jandarmii sînt instrumentele cu care se pun în aplicare planurile oficialităților locale și

astfel ei devin — uneori, trebuie să admitem, chiar împotriva voinței lor — principalii agenți ai ilegalității, în loc să fie campionii ordinii. Fiind în cea mai mare parte needucați, ei au tendința naturală ca, odată ce depășesc granița înfrînării, să se dedea la abuzuri grosolane. În timpul campaniei electorale, candidatul român a primit zilnic plîngeri din partea alegătorilor săi. Loviturile, pumnii peste cap, izbiturile cu patul pusti erau folosite în mod curent de jandarmi. De mai multe ori, țăranii care au îndrăznit să strige numele lui Octavian Goga, au primit un pumn peste cap. Cîte departe puteau merge jandarmii ne putem da seama din tratamentul pe care i l-au aplicat chiar candidatul român. În ziua de 6 mai, de exemplu, d-nul Goga își făcea adunarea sa electorală în comuna Cînteii. În clipa în care el s-a referit, într-o frază, la «noi, românii», șeful jandarmilor însărcinați cu menținerea ordinii la adunare l-a întrerupt: «Tu nu ești român; ești maghiar, pentru că mîninci piine maghiars». Este ușor de imaginat cum se poartă un asemenea om față de țăranii simpli, dacă le tratează astfel fruntașii” ■

Milenara noastră istorie este jalonată de nenumărate bătălii, de jertfe și sacrificii fără seamăn pentru păstrarea ființei naționale, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale poporului. Carpații semeși, cu falcii săi codri seculari, cu riurile sale milenare, au constituit leagănul de formare și dezvoltare a poporului nostru din cele mai îndepărtate timpuri. Carpații nu i-au despărțit, ci i-au unit înotdeauna pe locuitorii din cîmpiile de la răsărit și apus, de la miazăzi și miazănoapte. În Carpați s-au format caracterul poporului român, dirzenia, vitejia, bunătatea și omenia, mîndria și neînfricarea în luptă.

NICOLAE CEAUȘESCU

CARPAȚII ÎN ISTORIA ROMÂNEASCĂ

„Din punctul de vedere al vieții naționale, al trecutului istoric și al viitorului, Carpații reprezintă un element vital pentru România... O Românie avînd Carpații drept axă, un fel de șiră a spinării, este, din punctul de vedere al structurii geografice, un stat bine echilibrat, al cărui centru de gravitație este tocmai acolo unde sînt izvoarele înseși ale vieții naționale”.

În cîteva cuvinte, rostite la 6 iunie 1921 în cadrul unei întruniri a Societății române de geografie, reputatul geograf francez Emmanuel de Martonne¹ surprindea, cu deosebită capacitate de înțelegere, însemnatul rol pe care l-au avut în istoria poporului român Munții Carpați.

Nu era pentru prima oară cînd istorici, geografi, oameni de cultură din felurite țări ale lumii remarcă însemnătatea Carpaților în viața poporului nostru. De Martonne însă aducea prieteniei sincere față de români, dovedită cu prisosință în numeroase împrejurări legate de lupta pentru unitate națională, și argumentul învățatului, care, în ani și ani de cercetări, străbătuse munții de la un capăt la altul al țării noastre, studiînd nu numai alcătuirea lor geo-morfologică (asupra căreia a lăsat un material științific de primă însemnătate), ci și, sau mai ales, însemnătatea lor economică, influența asupra oamenilor și condițiile de habitat pe care le-au oferit și le oferă oamenilor.

Cuiburile de vulturi ale dacilor

Încă din antichitate s-a remarcat rolul deosebit pe care munții l-au avut în cadrul evoluției statului geto-dac. Este cunoscută caracterizarea pe care istoricul latin Annaeus Florus o făcea dacilor, anume că trăiesc „nedespărțiți (nedeslipiți) de munți” (*Daci montibus inhaerent*). Nu este vorba, desigur, de o viață exclusiv în regiunile muntoase. Descoperirile arheologice relevă răspîndirea geto-dacilor pe întreg teritoriul Daciei, deo-

potrivă la munte, în zona de dealuri și de cîmpie, în lungul văilor apelor și în apropierea țărmului mării. Remarca lui Florus avea în vedere rolul ocrotitor al munților *Carpatos* (cum erau numiți în vechime), adăpostul pe care îl ofereau, în caz de nevoie, populației locale.

De altfel, numele munților este în strînsă legătură cu una dintre cele mai de seamă ramuri ale geto-dacilor, carpii², menționați în istoriografia antică încă din veacul IV î.e.n. Astfel în *Periegesis* (o lucrare de geografie) atribuită lui Scymnos din Chios, istoric și geograf care a trăit între anii 250 și 180 î.e.n., se consemnează că „primii [lo-

cuitori] de lângă Istru sînt carpii, ... apoi sciiți plugari iar mai încolo, neurii, pînă în tinutul de asemenea pustiu din pricina ghețurilor”. Știrea, precizează aceeași lucrare, a fost preluată dintr-o istorie generală în 30 de cărți, alcătuită de Ephoros din Cyme, cărturar din Asia Mică, care a trăit în prima parte a sec. IV î.e.n.

Încă de la apariția lui, statul geto-dac a avut în zona muntoasă principalele centre de rezistență; aici s-au înălțat cele mai multe dintre cetățile menționate sub denumirea generală *davci*³: la Bitca Doamnei (Petrodava), la Rîșnov (Cumidava), la Cetățeni, la Tilișca, la Polovragi, Cugir ș.a.m.d. și tot în munți s-a durat și capitala acestui stat, la Sarmizegetusa Regia, în fortăreața greu accesibilă a Munților Orăștiei,

¹ Emmanuel de Martonne (1873-1955), profesor la Lyon și Sorbona, expert în cadrul Conferinței de pace de la Paris, din 1919.

² „Magazin istoric, nr. 2/1976; 9/1979, apoi, în continuare, *Davci* și stăpîniți lor.

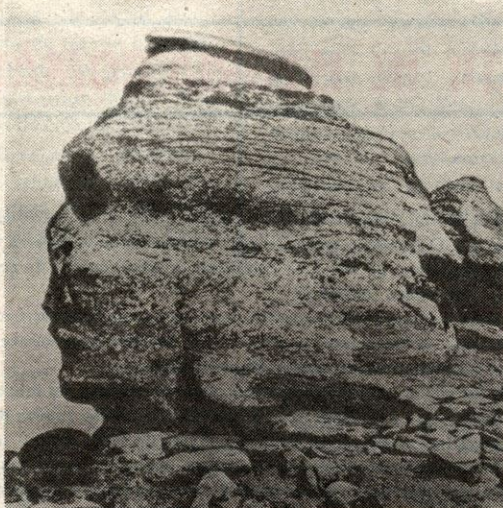
Înconjurată ea însăși de cordonul protector al cetăților de la Costești, Piatra Roșie, Blidaru, Fețe-Albe. „În secolul IV î.e.n. — preciza în anul 1938 cel dintîi cercetător sistematic al acestora, Constantin Daicoviciu —, cînd puterea macedoneană ajunge la Dunăre, o dată cu cetățile de la Costești, dacii construiesc, după aceleași principii, și pe aceea de la Grădiștea Munce-lului [Sarmizegetusa Regia],

însă într-un stat mai mare, aceasta fiind cea mai importantă din toate și fiind reședința unui șef mai mare... Porțile monumentale și construcțiile de an-dezît ne duc cu gîndul la o epocă de mare înflorire. Gîndul ne duce la epoca lui Decebal, pe care trebuie să ni-l închipuim ca pe un stăpînitor care în-legea să se impună, atît dușmanilor, cît și aliaților, nu nu-mai prin strălucirea capacităților lui su-fletești, ci și prin-tr-un exterior im-presionant, în pri-mul rînd printr-o capitală demnă de măreția planului pe care vroia să-l înfăp-tuiască”.

Munții ofereau cel mai firesc adăpost populației lo-calnice, în fața neamurilor migra-toare, care fiind nomade, pe ur-mele turmelor și cirezilor de vite, preferau spațiile largi ale cîmpurilor. Este, de altfel, tocmai aspectul pe care l-a subliniat Pli-niu cel Bătrîn (27-79 e.n.) care, în *Istoria naturală*, consemna: „Cîm-piile și șesurile [de la nord de Dunăre] sînt stăpînite de sar-mații iazigi [neam migrator], iar munții și pădurile de daci”.

Dar muntele nu oferea numai bune condiții de apărare. Dis-punea, de asemenea, de impor-tante resurse economice, nu doar pentru păstorit, ci și pentru agricultură — cum o demonstrează numeroasele terase amena-jate în apropierea Sarmizegetu-sei Regia —, precum și pentru metalurgie și practicarea unor meșteșuguri. De asemenea, în munți se afla și centrul religios al geto-dacilor, acel Kogaionon

menționat la Strabon, ca loc de retragere al lui Zamolxis. Toc-mai de aceea, una dintre primele măsuri luate de autoritățile ro-mane, după transformarea unei părți a Daciei în provincie, a constat în dislocarea populației dacice din așezările de munte, transferarea ei în așezări pe cîmpie sau deal, mai ușor acce-sibile controlului roman. Feno-menul poate fi urmărit nu numai la Sarmizegetusa Regia, ai cărei

Sfinxul din Bucegi — una dintre cele mai sugestive mărturii ale mă-reției Munților Carpați...

locuitori au fost mutați la Sar-mizegetusa Ulpia Traiana, ci și la Piatra Craivii-Apoulon, a cărei populație a fost mutată la Apu-lum (Alba Iulia de azi) și în multe alte locuri.

Numele vechi este român

Codrii și munții — de multe ori aceste noțiuni fiind asociate, întrucît codrii cei mai mari se găseau în zonele subcarpatice și montane — au constituit un pu-ternic suport de rezistență și continuitate de viață românească și în perioada de aproape un mileniu, cuprinsă între migrația hunilor, din anul 376 e.n., și

marea năvălire mongolă din anul 1241. „Înfrățirea poporului ro-mân cu Munții Carpați și cu codrii seculari de pe întreaga întindere a vetrei dacice — se arată în lucrarea *Transilva-nia străvechi pămînt românesc*, de general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu — avea să-i asigure con-ținutitatea de existență etnică, social-politică și economică. Este o continuitate istorică neîntre-ruptă, afirmată aproape identic,

atît de către isto-ricii din vremurile foarte îndepărtate, cît și de cei din epoci mai apropiate”.

Viețuirea romă-nească la adăpostul ocrotitor al munți-lor era evidențiată astfel de Miron Cos-tin, atunci cînd, re-constituind tabloul continuității romă-nești, scria în *De neamul moldovenilor*: „Așa și neamul ace-s-ta de carele scriem, al țărilor acestora, numele mai vechiu și mai dreptu iese rumân... și cît au trăit în munți, în Maramureș și pe Olt, tot acest nume au ținut și țin pînă as-tăzi”.

Tabloul arheologic ne arată o situație mai complexă, cu o viețuire intensă pe tot cuprinsul romă-

nesc și retrageri periodice în zonele mai ferite de primejdii, numai pe perioada invaziilor pus-tuitoare.

Munții și pădurile au reprezen-tat factori dintre cei mai impor-tanți în menținerea continuității românești. Nu o dată Carpații au fost asemeșii cu zidurile unei cetăți la adăpostul cărora s-au aflat mereu românii. Așa cum, atît de sugestiv o arată Nicolae Bălcescu: „Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați se întin-de o țară mîndră și binecuvî-n-tată între toate țările semănate de domnul pre pămînt... Un brîu de munți ocolesc, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr-însul, ici-colea, se des-face, întinzîndu-se pînă în cen-trul ei, ca niște valuri propți-toare, mai multe șiruri de dea-luri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, care varsă

urnele lor de zăpadă peste văi și lunci".

Denumirile „terra blachorum” (țara românilor) și „silva blachorum” (pădurea românilor), frecvente în cele mai vechi documente de cancelarie transilvană, defineau nu doar pământuri sau păduri ce aparțineau românilor, ci teritorii cu organizație administrativă și politică românească — cnezate și voievodate organizate la adăpostul pădurii și muntelui.

Ofensiva feudalității ungare determină retragerea populației românești a satelor spre zonele ocrotitoare ale munților, situație ce poate fi urmărită arheologic atât în Țara Birsei cât și în Țara Făgărașului, unde, pe măsura penetrației nobilimii ungare, se constată o îndesire a așezărilor submontane, în vreme ce localitățile de câmpie erau părăsite. Firește, acest transfer nu avea loc fără împotrivirea comunităților românești, nevoite totuși să cedeze, copleșite de forța militară superioară a adversarilor.

Muntele devenea astfel, prin forța împrejurărilor, centrul vieții politice românești din veacurile XIII-XIV, expresia cea mai grăitoare a acestei realități fiind voievodatul românesc al legendarului Negru Vodă, care „încăleca” ambele variante ale munților Făgăraș. Cetățile, așa numite ale lui Negru Vodă, identificate atât la Breaza, în Transilvania, cât și la Cetățeni, în sudul munților Făgăraș, dau substanță arheologică ipotezei descălecatului de țară, confirmând tradiția istorică, ce vorbește despre un transfer de stăpânire românească din nordul Carpaților în sudul acestora. Este ceea ce sublinia în urmă cu decenii Gheorghe I. Brătianu în *Tradiția istorică a descălecatului Țării Românești*: „Dar vechea noastră tradiție istorică, de este să-i aflăm nouă temeiuri și să-i redăm crezare, mai cere un rost, pe care... nu se cuvine să-l nesocotim. Ea restituie Ardealului rolul său firesc de leagăn al statului”, după cum cercetările filologice nu fac decât să întregască ceea ce natura însăși a înscris în relieful de stîncă al podișului carpatic, a cărui coroană de munți străjuiește peste veacuri dezvoltarea acestui neam și împlinirea destinului sale pe pământul vechii Dacii”.

„Belșugul tuturor bogățiilor”

Munții reprezentau însă, înainte de toate, sursa unui considerabil potențial economic. „Aici [în Transilvania] — scria Samuel Köleseri junior, membru al Academiei de știință din Viena și autorul unei lucrări *Auraria romano-dacica*, publicată la Sibiu în anul 1717 — munții de jur împrejur sînt atît de plini de belșugul tuturor bogățiilor, încît fac să crească în măruntaiele pămîntului rodnic comori ce nu sînt nevrednice de tezaururile regiilor; căci acolo se desprinde în bucăți aurul nativ pe sub care, prin văi, alegă răuri limpezi și cristaline, ce ies din acele culmi de munți încărcate nu numai de nisip de aur, ci chiar — cum m-am încredințat eu însumi — de cinabru; în sfîrșit mulți bulgări de aur se găsesc în bogatele și deseale băi de aur, adică locuri de spălat aurul, după cum a observat mai de mult Reicherstorffer”.

„Dar nu numai aurul și argintul erau apreciate. Sarea — care se exploata și la Ocna Mureș, Ocna Sibiului sau Dej în Transilvania, și la Ocelele Mari și Slănic în Țara Românească și la Tîrgu Ocna sau Tîrgu Trotuș în Moldova — constituia un apreciat articol de export: „Tîrgu Ocna — scria Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofițer german în armata regelui Suediei, Carol XII — se află sub jurisdicția unui cămăraș al domnului și a unui pîrcălab; primul mai e însărcinat și cu inspectarea ocnelor de sare care se află acolo, căci sarea, extrasă aici cu puțină trudă, este transportată în toată țara, cit și în țările înconjurătoare; de altfel, orașul nu este mare, dar este aproape cel mai ales din toată țara, după lăși; este așezat pe sub munți, la o milă și jumătate de intrarea în trecătoare spre Transilvania, Brețcu, și chiar pe râul Trotuș. Și mai izvorăște în această regiune un fel de păcură ca din-

tr-un izvor și este transportată în toată țara precum și în alte țări vecine. Este mai groasă decît uleiul și este folosită la unsul roților, la prelucrătul pieilor și la altele de acest fel. Aceste izvoare îi revin, de asemenea, domnului”.

Bogății se aflau însă nu numai în adîncurile munților, ci și la suprafață. Pajiștile și pășunile alpine ofereau hrană îmbelșugată numeroaselor turme de oi. „Înălțimile sînt aici — descria munții Moldovei Dimitrie Cantemir — acoperite cu copaci și alți pomi cu roade, care cresc tot de la sine, și care în alte țări trebuie sădite de mîna omului; printre înălțimi curg pîraiele cele mai limpezi, ce se rostogolesc ici și colo, din vrîfurile munților cu un murmur plăcut. Aceste locuri par niște grădini dintre cele mai frumoase”. „Am ajuns la o stîncă de oi, care atunci era cu totul goală și părăsită — nota și Iohann Wendel Bardilli, ofițer suedez din armata lui Carol XII. Ne-am informat ce putea însemna [stîncă] aceasta într-un loc părăsit și am aflat de la moldovenii noștri că locuitorii de la o depărtare de multe mîle de munți își mîină aici oile la pășune pentru o vară întreagă, fiindcă în unele locuri de pe munte iarba este minunată; iar colibele acestea le serveau pentru prelucrarea și păstrarea laptelui și a brînzei”.

La munte se făcea însă, chiar dacă în măsură mai restrînsă, și agricultură. Cercetările de geografie istorică ale lui Ioan Conea² au evidențiat că în multe zone ale Carpaților, cultivarea cerealelor se făcea pînă la 1100 m altitudine și chiar mai sus: „Mediul și peisajul carpatic se pretează minunat la umanizare, se pretează adică a fi modificate și valorificate uman. Și știut este în geografie că, în cazuri de acestea, trebuie să contăm în viața unui peisaj pe alternarea: epoci de dormitare — epoci de trezire. Chiar dacă în cutare regiune muntoasă din Carpați umanizarea peisajului e un fenomen recent, se poate foarte bine ca, în spațiile epocii precedente de retragere a omului din acel peisaj, să fi fost una de o umanizare și mai accentuată, și mai înaltă, decît cea de azi”.

² Magazin istoric, nr. 5/1987.

¹ Georg von Reicherstorffer (sau Reichersdorfer), cărturar umanist din Sibiu — sec. XV-XVI — autor a două scrieri *Chorographia Moldovae* și *Chorographia Transilvaniae*, cuprinzînd bogate informații privind țările române.

Lesnicioase pasuri și trecători

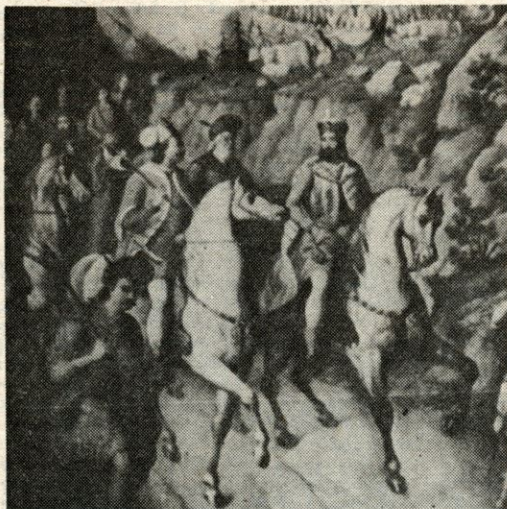
De altfel, viețuirea omenească a reprezentat o permanență a Munților Carpați. Gh. Vâlsan, întemeietorul școlii geografice românești, era de părere că în Carpații românești ar fi pulsat odinioară cea mai intensă viață pastorală din Europa care, alături de strămoșeștile îndeletniciri ale lucrătorului pământului, alături de agricultură, viticultură, pomicultură și de practicarea unor meșteșuguri dintre cele mai variate au constituit ocupații predilecte ale poporului român. Alți călători străini ce au străbătut spațiul românesc relevă rolul Munților Carpați: „Din Suceava — relatează slovacul Daniel Krmann — ne-am dus spre Cîmpulung... Este un oraș așezat la poalele munților moldovenești, care încep din Ungaria și se întind spre Marea Neagră, dar acolo nu

sînt așa de înalți ca aici [în Moldova], iar nouă... ni s-au arătat privirii de departe, și păstrează numele de Carpați. Chiar între ei sînt unele hanuri clădite lângă drumul mare, spre folosul călătorilor, în care se poate găsi și ra-chiu, pline, brînză și poame. Cîmpulung cuprinde multe case încheiate cu măiestrie din lemn de brad și are și mulți negustori ce aduc aici tot felul de mărfuri din Polonia și Transilvania”.

Munții se arătau, așadar, prielnic viețuirii umane. Ei păreau sălbatici doar străinilor, celor care îi vedeau înția oară. „Aceștia — scria la capătul călătoriei sale din anul 1709, călătorul amintit mai sus — sînt vestiții munți moldovenești care despart Polonia și Transilvania ce e închisă de lanțuri de masivi foarte înalți și sălbatici..., deseale torrente deosebînd văile lor care sînt vrednice de amintire nu numai pentru unda lor cea rece, dar și pentru mărirea apelor ce curg între

culmi foarte înalte și acestea cu căi strîmte, acoperite de tufisuri dese ce nu pot fi ușor străbătute de privirea ochilor la locurile de trecere a torrenților, ce duc năvalnic cu ele pietroaie mari și arbori uriași”.

Era doar o impresie determinată de necunoașterea munților și de faptul că, îndeobște, ascensiunile montane erau evitate în vechime. În realitate, în pofida

... și o punte de permanente legături economice, politice, culturale: în imagine, Descălecarea lui Bogdan Vodă — tablou de Constantin Lecca

înălțimii lor, munții nu erau o barieră între țările române, ci o veritabilă punte de legătură. „Dacă ar întreba cineva — scria Anton Mario del Chiaro, secretarul italian al domnitorilor Constantin Brîncoveanu, Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat — cum de-i așa ușor de a ieși din Țara Românească pentru a trece în alte țări, ti răspund că acest lucru nu e nicidecum greu pentru cine cunoaște mai ales cîteva trecători din munți, care duc în Transilvania, păzindu-se însă de grăniceri (pe care românii îi numesc plăieși), deoarece căderea în minile lor, fără un pașaport de la domn, ar însemna o primejdie sigură de a-și pierde viața”.

Din nordul țării, începînd cu pasul Prislop și pînă în sud-vestul ei, acolo unde Carpații sînt între-

tăiați, de cursul clocotitor al Dunării, în porțiunea Cazanelor și Porților de Fier, Carpații erau brăzdați de numeroase pasuri și trecători, ce facilitau legăturile interromânești.

Pasul Rodna era, astfel, principală cale de legătură cu Moldova pentru neguțătorii din Bistrița. Brașovenii întrețineau strîns legături comerciale cu Țara Românească prin trecătoarea Rucăr-Bran

și, mai tîrziu, pasul Predeal. Pe drumul Teleajenului se ajungea în părțile prahovene, iar trecătoarea Tabla Buții servea de cale de acces spre porturile dunărene, Brăila și Galați. Pasurile Troțuș și Oituz reprezentau căi de legătură cu Moldova.

Comerțul sibian se făcea cu precădere prin pasul Turnu Roșu, de unde se mergea fie pe drumul de plai ce străbătea Țara Loviștei, spre Pitești, Curtea de Argeș, fie de-a lungul Oltului, spre Dunăre. Numeroase alte trecători și pasuri îngăduiau însă o circulație mult mai largă, într-o multitudine de direcții.

Pe aceste drumuri se practica un intens comerț interromnesc. Astfel, Tabla Buții era numită așa, pentru că aici se făcea socoteala („tabla”) buților cu vin ce treceau din părțile Buzăului în Transilvania, spre a fi vîndute sau tranzitate mai departe. Rucăr-Bran și Turnu Roșu, serveau de asemenea, unui amplu comerț ce-realier și vinicol, ce căpăta o pondere și mai însemnată în anii secetoși sau nefavorabili.

Instaurarea dominației habsburgice, cu măsurile ei restrictive la granițe, a determinat apariția unor drumuri clandestine, uneori de-a dreptul peste povrînisurile munților, unde se plătea așa-numita „vamă a cucului”. Asemenea drumuri erau folosite și pentru trecerea cârților de cult, necesare păstrării credinței și ființei de neam a românilor transilvă-

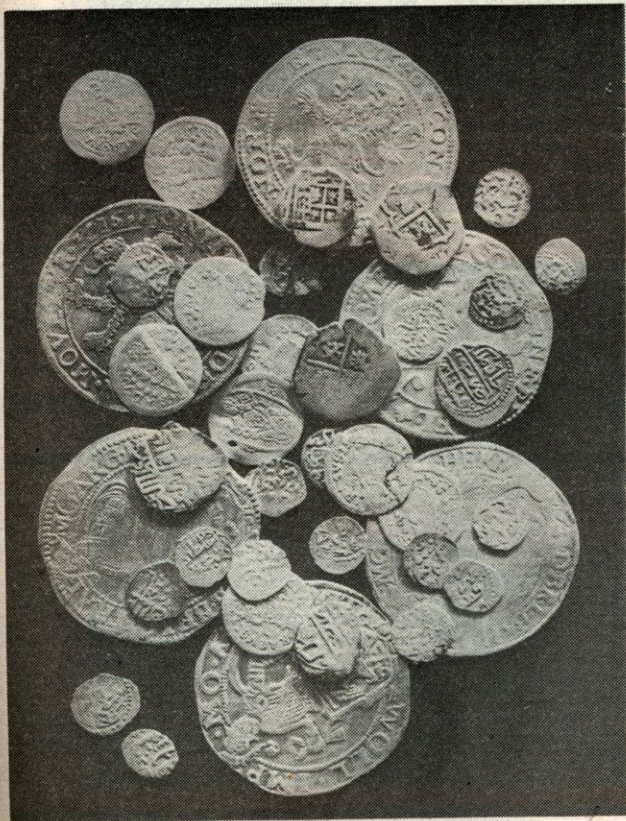
(Continuare în p. 49)

¹ Magazin istorie, nr. 10/1977 (unde se publică și o hartă privind aceste căi de acces).

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAURUL MONETAR DE LA MEDGIDIA

● Două milenii și jumătate de neîntreruptă circulație monetară ● Talerii-lei și vasta lor arie de răspândire ● „Lana di Dobruca” — un articol mult căutat ● Legături cu diferite zone ale Europei

Tezaurelor monetare descoperite în Dobrogea și care atestă că această provincie românească este una dintre puținele zone din Europa unde circulația monetară poate fi urmărită în mod neîntrerupt, de-a lungul a 2 500 ani, li se adaugă o nouă descoperire: un tezaur adus la lumină pe terenul unei ferme a Întreprinderii Agricole de stat Medgidia. El a fost depus la Muzeul din Constanța, unde se află alături de alte 34 tezaure monetare, ce alcătuiesc colecțiile acestui muzeu, oglindă fidelă — începînd din epoca greacă și pînă la sfîrșitul secolului XVIII — a vieții social-economice deosebit de active de pe meleagurile dobrogene.

Tezaurul cuprinde 364 monede din argint, dintre care șase taleri-lei (*Löwentaleri*) din Țările de Jos, 26 monede raguzane, trei spaniole și 329 monede mărunte otomane, într-o serie continuă de la domnia sultanului Ahmed I (1603-1617), pînă la sultanul Mehmed IV (1648-1687). Astfel de descoperiri, datate în secolul XVII și care completează informațiile noastre despre economia Dobrogei în perioada feudală, au mai fost făcute la Viile, Isaccea, Enisala, Hirsova.

Variatatea monedelor atestă întinderea legăturilor comerciale dintre teritoriile românești și alte regiuni ale Europei și Asiei, legături confirmate și de diferite documente de cancelarie, relatări ale unor călători străini, vestigii arheologice.

Talerii-lei, monedă ce a circulat multă vreme în sud-estul Europei, au reprezentat, alături de talerii spanioli și germani, o adevărată valută forte. Emiși de Provinciile Unite, începînd cu anul 1575, în timpul războiului de independență dus împotriva Spaniei, talerii respectivi sînt amintiți în documentele de cancelarie ale Țării Românești încă din

Cîteva piese din tezaurul descoperit la Medgidia — ilustrare a bogăției activității comerciale desfășurate pe meleagurile dobrogene în sec. XVII-XVIII

1581 și se întâlnesc frecvent în descoperirile monetare din epocă. Trebuie precizat, de altfel, că negustorii olandezi au participat la traficul de mărfuri pe Dunăre, ocupându-se, între altele, de importul de coloranți vegetali din Moldova. La Galați, ei au deținut antrepozite în care păstrau mărfurile, pe care le expediau, apoi, pe cale maritimă. Cea mai veche monedă a tezaurului descoperit la Medgidia este un taler-leu emis de principatul de Battenberg, în 1577.

În ceea ce privește prezența celor 26 monede raguzane, aceasta se explică prin participarea la circuitele comerciale ale negustorilor din Ragusa (azi Dubrovnik, în R.S.F. Iugoslavia), care, încă din sec. XIV, împânzeau Peninsula Balcanică, obținând privilegiul comercial de la conducătorii țărilor din zonă. În secolele următoare sînt atestate în Banat, Țara Românească și Moldova, unii dintre ei ajungînd să ocupe și importante funcții publice. În Dobrogea, raguzanii erau mai numeroși la Babadag, Isaccea și Tulcea. S-au ocupat cu comerțul de pește sărat, piei, postavuri, au achiziționat masiv „Iana di Dobruca”, pe care au expediat-o prin porturile Mării Negre la Ancona, în Italia și Ragusa.

Piese spaniole au mai fost găsite în descoperiri izolate, cum au fost cele de la Cernavodă, precum și în tezaurul recent depistat la Vadu¹, importantă schelă medievală, cu-

noscută în epocă sub numele de Karaharman. Ca și talerilei, monedele spaniole probează că regiunile limitrofe Mării Negre au rămas în contact cu comerțul european, în pofida dominației politice exercitate de Imperiul otoman și că această mare nu devenise „un lac turcesc”².

Prezența emisiunilor monetare otomane este firească, ținînd seama de stăpînire în îndelungată pe care Poarta a exercitat-o asupra teritoriilor balcanice, ca și a intenselor schimburi de mărfuri practicate între țările române și Istanbul. Între piesele din tezaurul de la Medgidia se află și monede nou emise de monetiile imperiale (piese de 5 și 10 aspri), intrate rapid în circulația dobrogeană.

Tezaurul la care ne referim reprezintă, probabil, rezultatul unei vînzări pe piața locală a tîrgului din Carasu (Medgidia), la care plata s-a făcut cu monede ce circulau în mod obișnuit în această zonă. Descoperirea atestă că această provincie danubiano-pontică s-a înscris într-o arie de circulație monetară, ce a cuprins Țara Românească, Moldova și în măsură mai mică Transilvania (care la acea vreme avea emisiuni monetare proprii din aur și argint), precum și alte regiuni din sudul Dunării.

Cu privire la locul descoperirii, observăm că acesta se află pe Valea Carasu, importantă axă ce lega Dunărea de Marea Neagră, străveche vatră de locuire și continuitate de viață social-economică a Dobrogei. Multe alte descop-

ririi arheologice probează, de altfel, că aici s-a dezvoltat o viață statornică și înfloritoare. Astfel, tot la Medgidia au fost găsite două tezaure din epoca romană, iar în apropiere de Cernavodă, la Seimeni, un important tezaur monetar bizantin, din aur, datînd din sec. XIII.

În epoca medievală, Medgidia se afla la întretăierea drumului ce lega pe uscat Constantinopolul de Dunăre, prin Isaccea, Babadag, Ester (lingă Tîrgușor), Carasu, Silistra și pe drumul ce lega Dunărea de mare: Cernavodă, Carasu, Constanța, localitatea fiind frecvent menționată în hărți și în relatările călătorilor care au străbătut Dobrogea. La mijlocul sec. XVII, Evlia Cebeci descria localitatea ca un oraș cu sute de case simple și cu etaj — acoperite cu olane și șindrilă —, cu școli, băi și prăvălii, unde se află o mare bogăție de grîne.

Orașul și zona erau locuite de o numeroasă populație românească, ce lua parte cu vigoare la viața economică a provinciei. Documente ale vămilor Țării Românești menționează participarea unor negustori-români din Cernavodă la comerțul cu Transilvania. De fapt, acest tezaur monetar — cel mai mare din epoca medievală și modernă a Dobrogei — în greutate de peste 43 kg argint — descoperit în anul 1976, este un alt argument al prosperității acestei zone în sec. XVII-XVIII, precum și al integrării ei în circuitul economic-comercial românesc. ■

Gabriel CUSTUREA

¹ „Magazin istoric”, nr. 12/1987; 4-6/1987.

PLANSELE NOASTRE

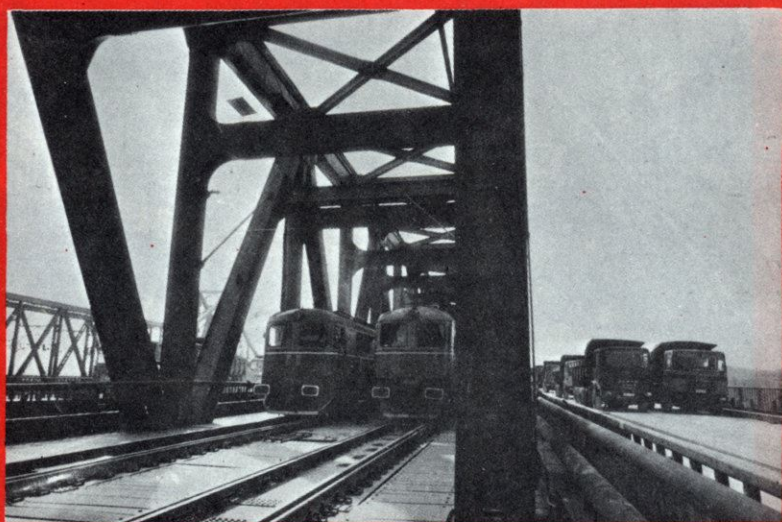
①②③④ Anii de avînt revoluționar ai **Epocii Nicolae Ceaușescu**, inaugurată de Congresul IX al Partidului Comunist Român, în care poporul nostru și-a mobilizat toate resursele și energiile pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul strămoșesc, au îmbogățit chipul țării cu noi și mărețe construcții și obiective, modernizînd localitățile patriei în ritmul unei vieti noi, definindu-se drept anii cei mai bogați în înfăptuiri din întreaga istorie a României.

① Bulevardul Victoriei Socialismului și Casa Republicii din Capitală (sus); Stația Piața Iancului de pe a treia magistrală a Metroului bucureșten; ② Noul pod rutier și de cale ferată de peste brațul Borcea al Dunării (sus); Uzina de autoturisme „Dacia” din Pitești-Colibași (jos); ③ Hidrocentrala Porțile de Fier II (sus); Noi instalații tehnologice moderne la Combinatul petrochimic Brazi (jos); ④ Peisaj arhitectonic bucureșten, în anul celui de-al XIV-lea Congres al partidului

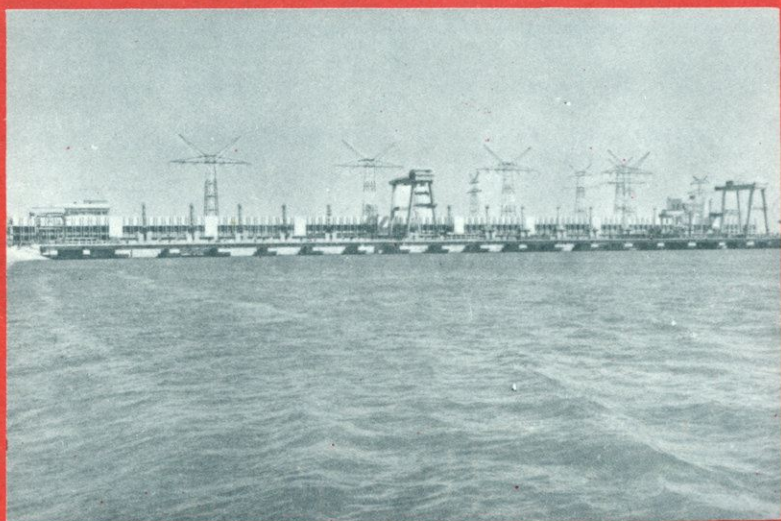
ALBUM ISTORIC

CTITORII ALE EPOCII

NICOLAE CEAUȘESCU

ALBUM ISTORIC

RADU R. ROSETTI:

alte pagini de jurnal

Memorialist riguros, autorul însemnărilor zilnice pe care revista Magazin istoric le publică în continuare se bizuie pe o concepție limpede și profundă asupra rosturilor tinerei unui jurnal. Iată-o, așa cum și-o expune în singura sa destăinuire personală apărută în cele două volume de Mărturisiri în care consemnează întâmplări trăite de la 1877 (anul nașterii) până la 1914, volume apărute în 1940 în colecția „Convorbiri literare” a Editurii „Bucovina” I.E. Torouțlu din București:

„Am socotit și socotesc că oricine a luat parte la evenimentele care alcătuiesc o parte din istorie este dator să leze o descriere a ceea ce dinșul știe despre acele evenimente sau despre partea ce a luat la ele, fiindcă acestea nu aparțin persoanei ci sunt de domeniul public. Luând deci parte la evenimente, nu ca individ ci ca ființă înregistrată cu un rost public, este o datorie de a reda cunoștinței obștești ceea ce știe despre faptele la care a fost părtaș. Cum este deasemenea, socot eu, datoria celor ce dețin documente de orice solu, publice sau private, a nu le distruge ci a le păstra și a face ca ele să ajungă odată în domeniul public. Numai așa generațiile viitoare vor putea pricepe mai bine năzuințele și greutățile predecesorilor lor și vor putea lucra cu continuitate.

Aflându-mă și eu în situația de a fi luat parte la câteva fapte de seamă ale Neamului Românesc, uneori în situații de mari răspunderi, am socotit că-mi este impus să însemn ce știu despre cele întâmplate și în genere despre toate faptele la care am luat parte sau al căror martor am fost în cursul vieții mele precum și ce parte și ce răspundere am la întâmplarea unora dintre ele.

Am crezut însă că nu este îndesulător a lăsa însemnări de cele mie cunoscute sau făptuite de mine, ci că în așternerea lor pe hîrtie trebuie să fac abstracție de orice sentiment

altul decît acel al adevărului, oricît de plăcut sau de neplăcut ar fi el, chiar pentru mine...

Dar nu m-am mulțumit numai cu ceea ce-mi aminteam. Am verificat, pe cît am putut, tot ceea ce am scris, cu amintirile altora, cu acte, cu documente, cu însemnări proprii sau ale altora, cu ceea ce s-a scris în cărți și în ziare despre faptele respective. Ceea ce am scris este deci ceea ce cred, în toată sinceritatea, că este adevărul asupra faptelor și persoanelor, așa cum le-am putut cunoaște eu.

Sînt lucruri de care nu am vorbit, precum sînt și altele despre care vorbesc numai în chip tangențial, dar nu este unul din lucrurile spuse care să nu fie adevărul curat, așa cum îl văd eu. Am făcut aceste omisiuni pentru că sînt fapte despre care nu este încă vremea de a vorbi. Dar documentarea a tot ce am scris și a unor alte întâmplări am strîns-o și depus-o în loc sigur, de unde se va da la iveală atunci cînd trecerea anilor o va îngădui.

Așadar aceasta este linia inspiratoare și directoare și pentru sutele de pagini ale Jurnalului (încă inedit), din care Magazin istoric a publicat în mai multe rînduri ample fragmente.

Patriotismul neclintit este omniprezent în viața istoricului Radu R. Rosetti și îl regăsim ori de cîte ori apar evenimente sau întâmplări cu cît de mică contingență cu situația țării. Este cazul (în paginile dintre 24 martie și 6 aprilie 1939) reflecțiilor sale despre Acordul economic româno-german. Sau al celor despre entuziasmul cu care populația a răspuns ordinelor de mobilizare din primăvara anului 1939, în apărarea independenței, integrității și libertății patriei, mobilizări la care Partidul Comunist Român a dat membrilor și simpatizanților săi cuvînt de ordine de a fi sprijinite de masele muncitoare cu toată hotărîrea.

Cristian POPIȘTEANU

1939

24 martie. Victor Slăvescu și nu Al. Lapedatu a avut dreptate în privința condițiilor acordului economic. Acesta se

publică azi de ziare¹; e primejdios mai ales în privința aplicării lui, din cauza terme-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1989.

nilor vagi în care e redactat. Dar tocmai primejdia ce o constituie cred că va fi păgubitoare pentru nemți, pentru

că, la fel ca și tratatul din București, din 1918¹, va arăta Europei Occidentale primejdia la care e expusă lumea întreagă din partea nemților. Apoi sper că și pentru acest tratat, ca și pentru acel din 1918, vom găsi mijlocul să nu aplicăm ceea ce nu ne convine. Tîlea — deși a depășit probabil instrucțiile sale — a făcut un serviciu prin alarma ce a dat în Anglia² și a cauzat o reacție în Occident de care, ca și de mobilizarea noastră, nemții au trebuit să țină socoteală.

Colonelul Zagoriț vine la mine. E revoltat, ca și Jujescu, de acordul comercial. Zagoriț e revoltat, și de lasă-mă să te las al comandanților de regiment din Ploiești, care nu au tot ce le trebuie pentru echiparea celor chemați sub arme, dar stau ca niște temburi.

Superficialitatea lui Iorga: în volumul IX al istoriei sale a românilor scrie despre bunicul meu (pp. 351 și 369) că era muntean!³

În textul tipărit al comunicării sale, P. Antonescu⁴ a suprimat mai multe din pomenirile despre „stilul Carol II” din manuscris (cu care l-am comparat), acestea fiind și ele mai puține ca cele vorbite. Dejun istorici la Continental. Prezenți: C. Moisil, Ghe. Constantache, Sc. Lambrino, P.P. Panaitescu, N. Carțoian și eu. Se discută convenția comercială. Sc. Lambrino

¹ Aluzie la Tratatul de pace semnat la București, în ziua de 24 aprilie / 7 mai 1918 de către România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, pe de altă parte. Prin acest tratat, țările noastre i se impuneau grele cedări teritoriale și înrobitoare condiții economice. Neîndințat sancționat de către șeful statului român, tratatul nu a avut nici o valoare juridică iar reluarea luptelor de către armatele române în 10 noiembrie 1918 a repus România în stare de război cu Puterile Centrale.

² *Magazin istoric*, nr. 9/1975, 5-8/1982, 10/1987 și 9/1989.

³ Mort în iunie 1872, bunicul lui R.R. Rosetti din partea tatălui era Răducanu din ramura moldoveană a familiei Rosetti (*Magazin istoric*, nr. 9/1980), iar cel din partea mamei Lascăr L. Bogdan, fost sublocotenent în prima baterie de artilerie moldovenească (1849).

⁴ Petre Antonescu (1873-1965), arhitect, profesor universitar la București, academician; a militat pentru specificul național în arhitectură; este autorul proiectelor clădirilor Consiliului Popular al municipiului și Facultății de drept, ambele de pe Bulevardul Georgehe Gheorghiu-Dej, din București.

exagerează relele convenției, se arată arțăgos mai ales față de P.P. Panaitescu; acesta mai puțin germanofil ca de obicei, dar nu vede decât partea pur materială și nu și factorii morali. Ghe. Costandache încheie totul prin anecdote. La Academie, Iorga, care vine după comunicarea lui [Simion] Mehedinți, tună contra acordului, care va face să fim considerați în Occident ca niște lași. A fost, zice el, la Ministerul afacerilor străine, unde a făcut mare tâmbălău din această pricină...

Slăvescu, foarte înconjurat, îmi spune, după sedință, că germanii ne dau material de război și mașini unelte în valoare de 10.500.000 lei, că marca germană va fi socotită 41,50 lei, că avem libertatea de a contracta și cu alții. Repetă din nou că turcii s-au purtat foarte bine și au spus bulgarilor categoric că dacă mișcă îi atacă.

În general, în Academie, opinia este foarte ostilă convenției comerciale [cu Germania].

Seara, Radio-Londra emite un comentariu cuminte asupra convenției comerciale româno-germană, încheind că dacă englezii și francezii nu doresc să lase ca bogățiile românești să fie acaparate numai de nemți și facă și ei asemenea convenții comerciale cu România, pentru că convenția germano-română nu împiedică alte asemenea convenții.

D. Caracostea⁵, întors de curind din Germania, unde a stat vreme mai îndelungată, repetă azi că nemții sînt nemulțumiți de Hitler și că ei nu vor război.

Se strigă mult contra Mare-lui Stat Major că a fost și este mare dezordine cu chemarea oamenilor sub arme. Desigur că pregătirea mobilizării nu este perfectă, dar nu trebuie uitat că s-au cerut M. St. M. lucrări aproape imposibile. Cererile acestea erau o nevoie

⁵ Dumitru Caracostea (1879-1965), critic și istoric literar, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române; a utilizat metoda comparativă, formulând teoria expresivității limbii și conceptul creativității; este întemeietorul școlii istorico-geografice în folcloristica română.

politică și eu le găsesc cu totul juste.

S-a cerut M.St.M. să completez unitățile la efectivul de război, fără a decreta mobilizarea și fără a pune în mișcare alte trenuri ca cele obișnuite. Chemind astfel oamenii, M. St. M. s-a temut să nu-i vină deajuns spre a completa efectivele și de aceea a chemat toate clasele la unele corpuri de armată, iar la altele numai zece clase.

25 martie. Dimineața vin Radu de la Cimpina și Safta și Horia de la Constanța. Toți arată că oamenii au răspuns, și la Cimpina și la Constanța, cu aceeași însuflețire și că peste tot se arată aceeași dorință de a se scărmana pe unguri. Terminat lucrarea *Despre hînsari*⁶.

C. Bălăcescu cerindu-mi o întîlnire, fac o plimbare cu dinșul și apoi luăm ceaiul împreună la Cofetăria Nestor. Vrea să mă întorc la Crucea Rosie, zicînd că fără mine nu merge. Refuz și am de gînd să-mi mențin refuzul pînă ce cei din Comitetul de direcție vor face posibilă pregătirea de război; dacă nu, mă retrag, ceea ce ar fi cel mai bun lucru pentru sănătatea mea, căci nervii mei au avut mult de suferit de marea tensiune la care au fost supuși săptămînilor din urmă.

Bălăcescu îmi spune că la nevoie colonia elvețiană a fost îmbiată să-și facă datoria către patria lor. E în primejdie Elveția și măsurile luate de ea [în] aceste din urmă zile arată că această primejdie e reală și destul de apropiată.

26 martie. Iau cafeaua cu lapte la Eliza Brătianu; e cuprinsă de ieri de „angoase” cum fusese cuprinsă cîteva săptămîni înainte de moartea nevastei mele [în 1914]⁷. Ca de obicei vorbim de toate.

⁶ În Moldova medievală, hînsarii erau ostași călări care mergeau la război „în doblîndă”, fără leafă.

⁷ Ioana, soția lui Radu R. Rosetti, era sora Elizei Brătianu, a lui Georgehe și Barbu Știrbel, împrejurare favorizantă pentru poziția istoricului — după cum singur o afirmă — în societatea vremii. Din căsătoria celor doi au rezultat patru copii: Ileana (1908-1978, necăsătorită), Radu (1910-1980, căsătorit cu Maria Florica Berindei), Ioana (născută în 1912, căsătorită cu Constantin C. Sturdza) și Safta (născută în 1914, căsătorită cu Horia Vlad Varlam).

Spune că lui Manolescu Strunga¹ i s-a fixat domiciliu forțat pentru că a telefonat lui Fabricius — ministrul german —, întrebându-l cînd are de gînd să gonească pe rege. Orice convorbire cu Fabricius fiind supraviețuită, Armand Călinescu a putut pune sub nasul lui Manolescu Strunga — cînd, chemat, a negat convorbirea — stenograma.

Regina Maria i-a povestit pe vremuri că a auzit o convorbire dintre actualul rege [Carol II] și sora sa Elisabeta, cînd erau tineri. El arăta că ei erau ceva fiind strănești ai reginei Victoriei [a Angliei], veri cu Wilhelm II [al Germaniei] etc. „Nice mongrels we are!” [Frumoase corcitură mai sîntem!] răspunse Elisabeta.

Radu se înalță la Cîmpina. Generalul dr. Bucur, inspectorul general al Serviciului sanitar al armatei, îmi telefonează cerînd a înființa [Crucea Roșie] cantine în gări, fără a mobiliza personalul și fără a ni se da de [către] Ministerul apărării naționale costul ceaurilor. Îi spun a vorbi cu Bălăcescu.

Sînt preocupat de faptul că Academia nu are lucrări pregătitoare pentru o eventuală mobilizare și că acum am trebuit să improvizez; fac un proiect de referat în această privință.

27 martie. Eliza Brătianu îmi telefonează că a convins pe d-na Szathmary să vîndă Academiei partea istorică a picturilor socrului și bărbatului ei. Telefonex lui Slăvescu pentru banii necesari ce a făgăduit să găsească.

Ziua de naștere a Saftel, care împlinește azi 25 de ani. Ce ființă vie, ce mamă și soție bună, ce fiică iubitoare este! Cît s-ar bucura mama ei de dînsa!

C.R. Sturdza² îmi spune cum că tineri „gardiști” au exprimat în fața sa (nepoții săi Ilie Vlad Sturdza și Andrei Costin) încă de mai multă vreme refuzul lor de a se bate, dacă am fi chemați a ne bate cu nemții. Alți tineri gardiști ar fi dezerat acum. Ce mișală!

Irina Sturdza³ îmi scrie să mă întorc la Crucea Roșie.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1988, p. 45.
² Parinții lui Constantin C. Sturdza, deci socrul și soacra Ioanei, fiica autorului acestui jurnal.

M. Berceanu⁴ îmi cere o întrevvedere pentru poimîine.

Armand Călinescu a destăinuit la întrunirea de azi după-amiază că ungurii au mobilizat și concentrat 5 corpuri de armată (de unde?) în valea Someșului.

28 martie. Vine la mine P.P. Panaitescu; mă întreabă dacă știu ce a devenit G.D. Florescu. Îi spun că aflasem că el și nevasta sa fuseseră arestați și că știu că lui i se dăduse drumul. Așa e, a zis P.P. [Panaitescu], am vorbit cu Florescu după ce i s-a dat drumul, dar se pare că a fost arestat din nou, căci nu e de cîteva zile acasă și nu a fost la serviciul său (Muzeul Municipal). Cauza primei arestări — a spus Florescu lui P.P.P. — a fost faptul că soții Florescu au ascuns la dînsii în casă doi gardiști căutați de siguranță; unul, inginerul Smărăndescu, scotit ca mai primejdios, a scăpat în Polonia, celălalt a fost prins de poliție și, făcut să vorbească, a denunțat pe Florești. Știe că Virgil Mihăilescu⁵ a trecut granița. Îi spun că este revoltant ca acum gardiștii să nu se astîmpere. Zice că trebuie unire acum, dar cei ce au asasinat⁶ să plece de la guvern. A vorbit ieri cu G. Brătianu, care i-a spus de un memoriu⁷ semnat [și] de D. Brătianu, I. Maniu, dr. C. Angelescu și

⁴ Mihail G. Berceanu, jurist, profesor universitar la București (1909-1929), șef de cabinet al lui I.I.C. Brătianu (1909-1910); Vicepreședinte al Camerei Deputaților (1935), membru în mai multe guverne în perioada august 1936-decembrie 1937.

⁵ Cum rezultă din context, pare a fi vorba despre un membru al mișcării legionare.

⁶ Aluzie la Armand Călinescu și colaboratorii săi, acuzați de către mișcarea legionară datorită măsurilor represive luate împotriva Gărzii de fier.

⁷ Redactat ca o reacție la semnarea acordului economic cu Germania și în contextul cuceririi Cehoslovaciei de către trupele hitleriste, memoriul era semnat de 33 foști miniștri liberali și național-trăniști care cereau monarhului „să țină seama de forțele vii ale națiunii”, capabile să creeze în țară un climat favorabil rezistenței împotriva amenințării celui de-al III-lea Reich (amănunte la Mircea Musat, Ion Ardeleanu: *România după Marea Unire*, vol. II, partea a II-a, pp. 944-945).

Istrati Micescu, protestînd contra luării de hotărîri importante pentru țară numai de cîțiva inși (Eliza Brătianu îmi spusese duminică că G. Brătianu fusese însărcinat cu redacția memoriului și că-l redactase prost). Ieri la ora 16, Dinu Brătianu ar fi fost la rege. Radio-Londra a vorbit azi după-amiază de acest memoriu și de conținutul lui; presa noastră nu pomenește. Imediat după dejun plec cu Safta, cu trenul, la Ploiești, în întîmpinarea Ilenei care se întoarce din Berlin. Safta pleacă cu dînsa și cu Schweser Maier⁸ (cu automobilul pus la dispoziția mea de Concordia — recte I. Marinescu⁹) la Brașov.

Stau de vorbă cu colonelul Sp. Oprescu, care mi-a dat o mină de ajutor; comandant al Școlii nr. 1 de ofițeri de rezervă, îmi dă amănunte despre ea. Pare a fi tot același om vrednic pe care l-am cunoscut în război.

Mă întorc la București.

29 martie. Ioana, care a fost de rînd la cantina ce a înființat filiala de Verde [a Crucii Roșii] în Gara de Nord, povestește ce bun moral aveau concentrații ce se întorceau acasă și cît de grijuli erau toți cei din gară pentru desconcentrați; ne-a dat multe pilde de dezinteresare, de muncă voluntară pentru împărțitul hranei, de daruri. Frații Poenaru — antreprenorii restaurantului — au fost iarăși de o largă dărnicie.

Andrei Rădulescu vine la mine și îmi spune că ar vrea să facă o expunere la Academie sau să pornească discuții asupra următoarelor probleme istorice și de drept: Dunărea, Dardanelele, canalul Suez. Susțin să le trateze pe rînd în ședințele cu discuții ale Secției istorice, începînd cu cele de la finele lunii aprilie; e de acord.

⁸ Elsa Maler, soră de caritate de origine germană, care a trăit peste două decenii în casa familiei lui R.R. Rosetti.

⁹ I. Marinescu, director al societății anonime de petrol „Concordia”.

Claudiu Isopescu¹ se plînge de greutatea ce le întîmpină la Roma pentru că nu i se dau bani pentru publicarea tezilor de doctorat ale studenților săi. Spune, de asemenea, că d-ra Di Lela² s-a lăsat de teza asupra lucrărilor literare ale tatălui meu și că a dat-o alteia.

30 martie. Rog pe G. Oprescu³ să treacă pe la mine și, punîndu-l la curent cu convorbirile Elizei Brătianu cu d-na Szathmary, cu privire la achiziționarea de Academie a părții din colecție alcătuită din documente istorice, îl rog să continue el negocierea cu d-na Szathmary, ceea ce consimte.

În ședința de după-amiază, Delegația⁴ aprobă propunerile ce fac pentru ca Academia să nu mai fie surprinsă, ca de astă dată, de o concentrare sau de o mobilizare.

Al. Lapedatu dă unele detalii suplimentare asupra memoriului prezentat regelui de 37 [corect 33] semnatori și a audienței lui Dinu Brătianu la rege.

31 martie. Ieri, văzînd și rezultatele analizei sîngelui (glicemie, colesterolul, acidul uric crescut) mi-am trimis demisia de la Crucea Roșie. Costinescu m-a căutat la telefon.

După-amiază ședința la Academia, urmată de ședința de comunicări cu discuții în Secția istorică. Andrei Rădulescu expune în chip interesant alcătuirea justiției în 1840 în Țara Românească. Eu citesc apoi comunicarea mea despre hînsari. În discuție, Iorga este cu totul de acord cu cele spuse de mine și cere ca comu-

nicarea mea să fie publicată în *Buletinul francez* al Secției istorice⁵.

Bănescu⁶ și cu Murnu⁷, după ședință, fac propagandă spre a se cere guvernului ca să deie academicienilor o dotație fixă. Foarte periculos pentru că dacă guvernul ne-ar plăti ar fi în drept a ne impune anume lucruri.

Matei Balș⁸ socotește că urmînd regulim ce mi-a prescris în 2-3 săptămîni va scădea și glucoza și acidul uric din sînge.

Seara la masă Ica Sfetescu. Al. Lapedatu ne spune următoarele, care înfățișează bine starea de spirit a românilor ardeleni; la chemarea sub arme s-au înfățișat și oameni din contingente mai vechi.

1 aprilie. Am împlinit azi 62 de ani.

Declarația făcută ieri în Camera Comunelor de primul ministru englez cum că Anglia și Franța vor sări în ajutorul Poloniei dacă aceasta este atacată e de cea mai mare importanță⁹. Poate opri pe germani, iar dacă aceștia sînt nebuni, va grăbi războiul general.

Andrei Rădulescu, căruia îi telefonez cele ce urmăresc Bănescu și Murnu, e de părerea mea; ar fi pentru o mărire a diurnelor și pentru o plată mai generoasă a lucrărilor tipărite.

Al. Lapedatu vine la mine la birou și stă o oră și jumă-

¹ Academia Română publică și buletine în limba franceză ale secțiilor istorică și științifică.

² N. Bănescu (1878-1971), studii secundare și universitare la București, specializare în limba greacă și literatură bizantină în Germania (1910-1912), unde și-a luat și doctoratul (1914); profesor universitar de bizantinologie la Cluj (1919-1938) și București (1938-1947); membru corespondent (1920), titular (din 1938) și vicepreședinte (1938-1947) al Academiei Române; vicepreședinte de onoare al Asociației Internaționale de studii bizantine (1961-1971); vezi și *Magazin istoric*, nr. 8/1988.

³ George Murnu (1868-1957), scriitor, profesor de arheologie la Universitatea din București, membru al Academiei Române; este autorul unor interesante versiuni în limba română ale *Iliadei* și *Odiasei*.

⁴ Matei Balș (1905-1989), medic, profesor universitar la București; contribuții la chimioterapia unor boli contagioase; a fost membru al Academiei de Științe Medicale a R. S. României.

⁵ La 31 martie, guvernul englez și cel francez au dat garanții Poloniei cu privire la granițele acesteia.

tate. El n-ar fi contra unei plăți a academicienilor, dacă statul ar da un fond pentru a-i plăti... Apoi, îmi dă amănunte despre audiența lui Dinu Brătianu la rege, audiență în care acesta a arătat regelui punctul său de vedere, insistînd asupra serviciului pe care l-au făcut aducînd pe I. Maniu printre ei și nelăsîndu-l a fi singurul reprezentant al opoziției. I-a spus că el nu se înscrie în Frontul Renașterii Naționale și i-a atras atenția asupra chipului dezordonat în care s-a făcut mobilizarea. Regele scuză Ministerul de interne și dă vina pe Marele Stat Major. Dinu Brătianu îi mai spune că bine a făcut că a desființat Garda de fier — încurajată, a spus el, de neconstanța în idei a guvernului Tătărescu —, dar că acum trebuie a se intra în legalitate.

Radu a venit de la Cîmpina, Ioana s-a dus la Ileana, la Brașov.

2 aprilie. Luat cafeaua cu lapte la Eliza Brătianu; era și Mariette Balș. Eliza Brătianu nu se lasă și nu lasă răgaz d-nei Szathmary, pentru ca Academia să intre în posesia tablourilor și schițelor Szathmary, avînd o valoare istorică. Vorbesc cu V. Slăvescu și G. Oprescu în această privință...

Mi-e teamă că acum o vom pune de mămăligă și nu vom trece învățămintele pe care le-au dat la iveală concentrările. Au ieșit din nou la iveală că transmisiunea ordinelor se face greoi, că aproape toți șefii fug de răspundere, că lucrările de mobilizare nu sînt, la punct, că șefii de corp nu au priceput că oamenii veniți peste cei chemați trebuiau cel puțin adăpostiți și hrăniți pînă ce erau trimiși înapoi și că reangajații au exploatat în chip rușinos pe cei veniți de la vatră (Radu cunoaște exemple rușinoase). De altfel cei ce se întorc — care pleaseră cu atîta voie bună — sînt în mare parte deziluzionați și nemulțumiți...

4 aprilie. La dejun V. Slăvescu și G. Oprescu; înainte de dejun vine o clipă și Eliza Brătianu. Vorbim iar de achi-

¹ Claudiu Isopescu, profesor universitar, doctor în litere la Neapole, membru al Școlii Române din Roma (1923-1925), conferențiar de limba și literatură română la Universitatea din Roma (1929), iar din 1936 profesor definitiv. A desfășurat o laborioasă activitate de întărire a relațiilor culturale româno-italiene, prin conferințe, cursuri, colocvii etc.

² Din context, se pare că e vorba despre o studentă italiancă.

³ George Oprescu (1881-1969), istoric, critic și colecționar de artă, profesor universitar la București, membru al Academiei Române; bogata sa colecție de artă a fost donată Academiei R.S. României.

⁴ Conform statutului, membrii Academiei se întrunesc anual în sesiuni generale (între 25 mai și 10 iunie); Delegațiunea decidea asupra lucrărilor organizatorice și administrative.

ziționarea pinzelor Szathmary. Fost la d-rul I. Costinescu care insistă să mă întorc la conducerea Crucii Roșii. Politicos, dar ferm, refuz și când insistă ca să-i dau temei pentru acest refuz, îi spun că socotesc că vremuri grele ne așteaptă și că acestea cer o conducere unică și apoi că sănătatea nu-mi îngăduie să mai lucrez așa de mult și în așa condiții. Grija lui cea mare este despre ce se va zice. Mie-mi este cu totul indiferent ce va zice lumea.

5 aprilie. Lungă convorbire cu Ștefan Pop, însărcinat să deie redacția definitivă a unei istorii a Academiei. Această lucrare, redactată în părți de funcționari ai Academiei (I. Sachelare, G. Băiculescu și A. P. Todor), se tîrzie de mai mulți ani. Pop e de părere să o facem să apară peste 3 ani, cu prilejul celei de-a 75-a aniversări a întemeierii Societății academice române, devenită ulterior Academia Română¹.

C. Marinescu² vine la mine, pornit contra lui Hitler. [Marinescu] a făcut un lucru bun, stringînd, el și cei ce se găsesc în acea societate patriotică de la Cluj, toate observațiile ce le-au făcut cu prilejul chemării sub arme de acum două săptămîni și făcînd un memoriu pe care l-au transmis prin rezidentul regal de la Cluj — Tătaru — primului ministru. La Tătaru a văzut un alt memoriu asupra aceluiași lucru, foarte bine alcătuit de un funcționar...

6 aprilie. Generalul P. Georgescu vine să-mi ureze sărbători fericite; spune că lucrul la garda F.R.N. merge greu deoarece Armand Călinescu fiind foarte ocupat se poate lucra rar cu dînsul și el e acela care rezolvă totul în ultimă instanță. Apoi vine G. Oprescu, care a terminat alegerea a 100 tablouri pentru Academie; D-na Szathmary cere însă să i se plătească toată

suma (1 000 000 de lei) pînă la 15 aprilie și Slăvescu a plecat în Ardeal, lăsîndu-ne încurcați. Oprescu îmi aduce un album cu 38 de schițe de pictorul Tattarescu, spre a le fotografia pentru Academie. A. Lapedatu vine să-mi spună că Andrei Rădulescu ar fi de părere a se schimba statutul [Academiei] așa ca nimeni (vizează pe Antipa și pe Simionescu) să nu poată fi într-o comisiune sau să îndeplinească o funcție mai mult ca trei ani. E o greșeală, căci în acestea trebuiește continuitate și după aceea ai prea puțini academicieni care să voiască sau să fie capabili să lucreze.

Radu Andreescu îmi spune cît au avut de lucru la M. St. M. acum. S-au trimis 12 ofițeri din M.St.M. la diferitele corpuri și comandamente spre a nota cum se făcea concentrarea. Raporturile lor sînt de cel mai mare folos...

După-amiază plec la Brașov, unde găsesc pe Ileana bine. În tren Z. Păclișanu³, care repetă cu un aer de mister toate zvonurile cafenelelor din București și spune că începe o serie de articole arătînd greșelile de traducere și altele ale volumului XV din Colecția Hurmuzachi, editat de Iorga. Îl sfătuiesc (căci n-are pregătirea necesară) să se astîmpere.

Într-un număr întîrziat al ziarului *Le Temps* o scurtă dare de seamă a mesei date în cinstea celor 90 de ani ai lui Marcelin Pellet. L-am cunoscut acum 36 de ani la Gaști unde era reprezentantul Franței în Comisiunea europeană a Dunării și venea pentru sesiunile generale. Rezervat, tăcut de obicei, era foarte plăcut să stai de vorbă cu dînsul și să-l ascuți atunci cînd ceva îl făcea să-și părăsească obișnuita taciturnitate. ■

Selecție și note:
Mihai GRECEANU,
Ioana URSU

¹ Zenobie Păclișanu, teolog cu studii superioare la Viena, autor al unor studii și articole de istorie biserică; membru corespondent al Academiei Române.

Concursul MAGAZIN ISTORIC Răspunsurile la întrebări

Prima serie

1. 9 zile
2. Constanța
3. România liberă
4. Sibiu
5. Blocul Național Democratic
6. Robert William Seton-Watson
7. Aeroportul Băneasa
8. Soarele
9. „lichidarea hitlerismului”
10. Canalul Dunăre-Marea Neagră

A doua serie

1. „un front unic împotriva fascismului”
2. Cluj
3. „Bateria albastră”
4. peste 20 000
5. 27 iunie 1935
6. 800 000
7. 275 000
8. Teatrul Național
9. Carei
10. Teatrul Național din Tirgu Mures

A treia serie

1. 28 octombrie 1944
2. 60 km
3. Marea Unire din 1918
4. Liviu Rebreanu
5. Tebea
6. cca. 200 zile
7. Banská Bystrica
8. Conferința de pace de la Paris
9. 23 August 1945, București
10. Mîdia-Năvodari

¹ Magazin istoric, nr. 4/1986, 10-12/1988.

² Constantin I. Marinescu (născut în 1891), profesor de istorie universală la Universitatea din Cluj (1925-1943) și București (1943-1948); director al Institutului de istorie universală din Cluj (1925-1943) și al Școlii Române din Franța (1941-1948), membru corespondent al Academiei Române.

7 aprilie 1939. În zorii zilei, unități ale armatei mussolinienne — cca. 40 000 oameni —, sprijinite de puternice forțe navale și aeriene, au atacat Albania. Porturile Durrës și Shëngjin, la nord, Vlora și Saranda, la sud, au fost ocupate, aproape întreg litoralul albanez de la Marea Adriatică și Marea Ionică fiind sub controlul italienilor.

După o scurtă și eroică rezistență a patrioților albanezi, trupele italiene au pătruns în interiorul țării și, două zile mai târziu, au ocupat capitala, Tirana. Ziarul bucureștean *Timpu*, care — la fel ca majoritatea publicațiilor românești — fusese la curent opinia

publică din țara noastră cu desfășurarea luptelor poporului albanez împotriva fasciștilor italieni, consemna cu o notă de amărăciune: „Trupele italiene au ocupat Albania. Rezistența albaneză, puternică în primele momente, a fost zdrobită“.

Prin ocuparea Albaniei, Mussolini obținuse un important cap de pod strategic în partea de vest a Peninsulei Balcanice, de unde urmărea să atace Grecia și Iugoslavia. După cum declarase dictatorul fascist la 13 aprilie, acela care stăpînea Boemia stăpînea și bazinul dunărean, iar acela care deținea Albania deținea și Balcanii.

29 noiembrie 1944

ALBANIA ÎȘI REDOBÎNDEȘTE INDEPENDENȚA

Dr. GELCU MAKSUTOVICI

Agresiunea italiană împotriva poporului albanez era urmărită cu îngrijorare de factorii politici și opinia publică românească, constituind un semnal de alarmă privind intențiile puterilor fasciste de infiltrare în Balcani, o amenințare directă la adresa independenței și suveranității naționale a statelor din această zonă.

Populația alături de partizani

Publicațiile vremii, reflectînd și poziția cercurilor guvernamentale și politice, au consemnat desfășurarea evenimentelor care au dus la ocuparea Albaniei. În rapoartele diplomaților români acreditați la Tirana era surprinsă, de

asemenea, starea de spirit a populației albaneze, ostilă ocupantului străin. Astfel, la 26 aprilie 1939, ministrul român la Tirana, I.D. Condurachi, constata: „Ura albanezilor contra italienilor a crescut și mai mult. Guvernul italian și-a putut da seama de acest lucru nu numai din agitațiunile maselor albaneze din ajunul agresiunii, dar mai ales din manifestațiunile albanezilor stabiliți în străinătate, cari, indiferent dacă erau partizani sau dușmani ai regelui Zogu [care abdicase și fugise în străinătate], au fost unanimi în a protesta, fie în întruniri publice, fie prin ziare sau telegrame, împotriva atacului Italiei contra Albaniei, pe care l-au denunțat lumii întregi drept un act criminal“.

În fața situației deosebit de grele create în țară odată cu dominația italiană, poporul al-

banez și-a organizat lupta împotriva ocupantului¹. Grupuri de patrioți au inițiat crearea unor unități de luptă împotriva fasciștilor, precum și mobilizarea maselor la acțiuni de sabotaj și de protest în diferite localități ale țării.

Astfel, în iunie 1939, muncitorii din portul Vlora au declarat grevă, refuzînd să descarce transporturile de armament italian. Organizatorii grevei au fost arestați și condamnați de un tribunal militar italian. În lunile următoare, alte greve s-au declanșat la minele de cupru din Selenica, la Rubik, la fortificațiile de la Shkëmbin.

Ziarul *Scinteia*, organul central de presă al P.C.R., consemna în articolul intitulat *Lupta poporului albanez contra coterpitorilor italieni*, pu-

¹ Vezi și alăturata *Microcronică*.

În plină bătălie — tablou epocînd eroismul patrioţilor albanezi de Lllazar Taçi

blicat la 1 iunie 1939, intensificarea luptei antifasciste a albanezilor: „În ultimele zile au avut loc ciocniri între partizanii albanezi şi armatele italiene, în nordul şi răsăritul ţării, în jurul oraşului Dibra şi spre sudul oraşului Scutari Shkodra”.

În ziua de 28 noiembrie 1939, cînd se împlineau 27 ani de la proclamarea independenţei ţării¹, în principalele oraşe ale Albaniei au fost organizate mari demonstraţii antifasciste. Zeci de mii de manifestanţi au ieşit pe străzi, cu drapelul naţional, scandînd „Jos fascismul!”, „Libertate ori moarte!”, „Trăiască Albania liberă!” etc.

Organizarea rezistenţei împotriva ocupantului italian a intrat într-o etapă nouă după crearea, la 8 noiembrie 1941,

a Partidului Comunist Albanez, care a preluat iniţiativa luptei antifasciste. Sub conducerea noii forţe politice au avut loc dese confruntări armate ale partizanilor şi grupurilor de locuitori înarmaţi cu trupele de ocupaţie. Într-un raport al consulului român la Tirana, din februarie 1942, se sublinia că situaţia din interiorul ţării devenise „tot mai gravă”, masele înarmîndu-se, iar în localităţi se aflau „însemnate cantităţi de arme şi muniţiuni ascunse de populaţie, provenind de pe cîmpul de luptă, atît de la italieni, cît mai ales de la armata greacă în retragere”².

² La 28 octombrie 1940, Italia a atacat Grecia, lupte grele avînd loc şi în sudul Albaniei între italieni şi greci.

Pregătirea revoluţiei armate

Între acţiunile luptătorilor albanezi din rezistenţă, se înscrie şi cea din noaptea de 24 iulie 1942, cînd grupuri de partizani au distrus întreaga reţea de linii telefonice şi telegrafice din ţară. S-au stabilit, totodată, legături de colaborare militară între mişcarea de rezistenţă din Albania şi cea din ţările vecine, avînd drept scop comun eliberarea de sub ocupaţia străină. În a doua jumătate a anului 1942, acţiunile s-au intensificat, luptătorii pentru dezrobirea ţării obţinînd o serie de importante victorii şi reuşind ca, pînă la sfîr-

¹ Magazin istoric, nr. 12/1987.

Microcronologie

1940. Ianuarie. Manifestații antifasciste ale tineretului. La Shkodra. În timpul unei demonstrații la elevilor liceului din oraș, au loc ciocniri cu poliția; numeroase arestări.

16 mai. Greva muncitorilor de la aerodromul Berat, urmată de cele ale lucrătorilor angajați la asanarea mlaștilor de lângă Durrës și ale muncitorilor de la minele de fier din Memelsh.

Septembrie. Revoltă ale lucrătorilor din construcții la Elbasan și Lahot. Manifestație antifascistă a intelectualilor din Durrës.

28 noiembrie. Mare manifestație a populației din Korcea împotriva războiului.

1941. Martie-iunie. Unitatea de partizani condusă de Myslim Peza, înființată în 1940, acționează în zona Tiranë, atacând formațiuni fasciste și distrugând unele linii de comunicații ale armatei italiene.

18 mai. Atentat ne izbucnit al muncitorului Vasili Laçi asupra regelui Victor Emmanuil III al Italiei, proclamând „rege al Albaniei”, aflat în vizită la Tirana.

28 octombrie. Mare demonstrație antifascistă în capitala Albaniei, prilejuită de aniversarea fascistă a „marșului asupra Romei”.

8 noiembrie. Crearea Partidului Comunist Albanian (P.C.A.), care va prelua conducerea rezistenței antifasciste.

23 noiembrie. Crearea Organizației Tineretului Comunist Albanian.

28 noiembrie. Mari demonstrații antifasciste în toate orașele țării, prilejuite de aniversarea proclamării independenței Albaniei (28 noiembrie 1912).

1942. Ianuarie. În iarna 1941-1942 unități de rezistență albaneze distrug linile telegrafice Shkodra-Podgorița, Korcea-Pograde, Korcea-Bilisht, incendiază depozitele de municiți italiene de la Lahot-Fushë, Elbasan etc.

Primăvara. Se formează noi grupe de partizani pe întreg cuprinsul țării.

Iulie. Grupe de rezistență acționează în zonele Peza, Kurvesh, Gora, Skrapari, Mokra, Shkodra, Devoli, Dibra, Mati etc. Sunt eliberate primele regiuni de sub controlul militar și administrația fascistă.

16 septembrie. Conferința la Peza, la care participă, alături de comunisti, reprezentanți ai diferitelor curente și grupări politice albaneze, în vederea unirii tuturor forțelor patriotice într-un singur front de luptă antifascist; conferința alege un Consiliu general provizoriu de eliberare națională și adoptă în unanimitate Platforma luptei de eliberare națională, elaborată de P.C.A.; se creează Frontul de Eliberare Națională și se fundamentează viitoarea organizare a Consiliilor de eliberare națională.

Decembrie. Guvernele U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanici dau publicității declarații oficiale prin care recunosc lupta antifascistă a poporului albanez.

1943. Iarna. Trupele italiene de ocupație își înțeleg acțiunile de

știtul anului, să elibereze în întregime mai multe localități.

Se cuvine, de asemenea, menționat faptul că un rol deosebit în clarificarea și mobilizarea opiniei publice la lupta antifascistă au avut-o și publicațiile *Zëri i popullit* (Glasul poporului), înființată în august 1942, și *Bashkimi* (Unirea, apărută în martie 1943, ca organ al Consiliilor de eliberare națională din zonele scoase de sub ocupația fascistă italiană).

Anul 1943 a adus noi victorii ale forțelor de rezistență în luptele pentru eliberarea țării. Pentru coordonarea operativă a acestora a fost creat Statul Major General al Armatei de Eliberare Națională. În acel timp, consulul român din Tirana constată că „o revoluție armată se pregătește în Albania și că actualmente nu se așteaptă decât momentul oportun pentru a izbucni”.

Cînd, la 8 septembrie 1943, Italia fascistă a capitulat, în Albania se aflau peste 150 000 soldați italieni. Dintre aceștia circa 15 000 au fraternizat cu partizanii albanezi, alăturându-se vastelor operații de dezarmare a trupelor fasciste și de respingere a unităților germane care pătrunseseră de pe teritoriile Iugoslaviei și Greciei. Sub pretextul că urmăresc restabilirea „independenței” și „suveranității” Albaniei, unități ale Wehrmachtului au înaintat în interiorul țării. Dar, departe de a fi primite ca „eliberatoare” sau „salvatoare ale independenței”, ele au fost atacate de Armata de Eliberare Națională. Hitleriștii s-au angajat într-o crîncenă suită de operații de distrugere a rezistenței albaneze, parte din planul german de „liniștire a întregii Peninsule Balcanice”. Trupele hitleriste dispuneau de 89 000 soldați, dintre care 45 000 erau angajați direct în aceste operații.

Trebuie menționat, totodată, că s-a accentuat colaborarea dintre forțele rezistenței antifasciste din Balcani. După cum se subliniază în studiul mai recente de istorie privind rezistența antifascistă albaneză, „Frontul de Eliberare Națională și-a stabilit linia de urmat în raport cu statele membre ale coaliției an-

tifasciste și cu mișcările de eliberare națională ale altor popoare, îndeosebi cu cele ale popoarelor vecine, iugoslav și grec”. Aceeasi atitudine o aveau și albanezii din străinătate, mulți dintre ei înrolându-se și activînd în cadrul mișcărilor de rezistență din cadrul țărilor în care se aflau.

Și în București a activat o grupă de studenți comunisti albanezi, aflată sub îndrumarea directă a P.C.R. De asemenea, actele emise de organele polițienesti din Capitală semnalau activitatea aici a doi cunoscuți antifascisti albanezi, Gaço Vruho și Pandi Stillo, casa celui din urmă fiind folosită și ca loc de întâlniri conspirative ale militanților P.C.R.

În primăvara anului 1944, Armata de Eliberare Națională și-a refăcut forțele și capacitatea de luptă, trecînd la contraatacuri fulgurătoare. Avea un efectiv de 35 000 luptători și ținea sub control o mare parte din teritoriul țării. În urma dirzelor lupte desfășurate pe mai multe fronturi, în septembrie 1944, trei sferturi din pămîntul albanez era eliberat.

Cotitura istorică de la 23 August 1944 din România

Lupta de eliberare a poporului albanez se desfășura pe fundalul evenimentelor care marcau sfîrșitul dominației hitleriste în sud-estul Europei și în Balcani. Un rol determinant în prăbușirea nazismului, în această parte a continentului, l-a avut actul istoric al poporului român de la 23 August 1944, prin ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la coaliția antifascistă. Într-un raport al consulului general al României din Tirana se consemna ecoul pe care l-a avut în rîndul poporului albanez actul de la 23 August 1944: „Anunțarea armistițiului dintre România, Rusia și Aliați, precum și declararea de război Germaniei a fost semnalul unei întregi serii de evenimente militare și politice în Balcani, care au afectat într-o largă

măsură și Albania. Imediat după aceasta, o vădită nervozitate a început să se manifeste nu numai în cercurile germane, dar și în acelea politice [colaboraționiste] din Tirana. Opinia publică însă și-a manifestat simpatia, căci acest armistițiu, dacă nu interesa direct, constituia totuși preludiul unor noi evenimente ce urmau să se producă în curând și în această țară. Primul semn de defecă [înfringere] a fost dat de dl. Fiqri Dine, președinte al Consiliului de Miniștri, în ziua de 28 august a.c., cînd a prezentat demisia guvernului... după numai 40 zile de guvernare”.

În condițiile prăbușirii dominației hitleriste în Balcani în urma cuceririi de la 23 August 1944 din România, Armata de Eliberare Națională a Albaniei a desfășurat o puternică ofensivă în lunile octombrie-noiembrie 1944, înconunată cu importante victorii. La 29 octombrie 1944 au început luptele pentru eliberarea Tiranei, susținute de unitățile Diviziei 1. Bătălia pentru Tirana a fost — după cum apreciază istoriografia albaneză — „cea mai mare și mai eroică luptă a Armatei de Eliberare Națională împotriva coteropitorilor și colaboraționiștilor, pentru eliberarea patriei”.

În România, angrenată ea însăși cu toate resursele sale materiale și umane în războiul antihitlerist, victoriile patrioților albanezi în luptele pentru alungarea inamicului din țară erau urmărite cu deosebit interes. Relativ despre erosismul cu care poporul albanez se ridicase în luptă *România liberă*, al cărui prim număr legal apăruse în dimineața de 24 august 1944, informa cu promptitudine despre desfășurarea evenimentelor care jalonau drumul Albaniei spre eliberare. La 15 noiembrie, *România liberă* sintetiza astfel situația de pe frontul din jurul capitalei albaneze: „Germanii ocupă în

că poziții puternice în partea de sud a orașului Tirana, capitala Albaniei, dar Divizia 1 a armatei albaneze de eliberare a dezlănțuit ofensiva împotriva apărărilor germane din oraș, după cum anunță ultimul comunicat dat de Cartierul general al forțelor partizane. Comunicatul adaugă că partizanii au ocupat trei sferturi din orașul Tirana și încercuesc acum pe germanii din ultimul sfert al orașului. Pierderile germanilor sînt foarte grele”.

„Lupte pentru eliberarea capitalei albaneze”, anunța *Știința* la 20 noiembrie. În aceeași zi, *România liberă* scria: „Primăria, postul de radio și închisoarea din Tirana au fost cucerite de Armata de Eliberare Națională”. Iar la 23 noiembrie, același ziar consemna: „Orașul Tirana, capitala Albaniei și portul Durazzo [Durrës] au căzut în minile Armatei de Eliberare Națională albaneză. Albanezii acum urmăresc forțele germane înspre nord”.

În următoarele zile, luptele au continuat cu îndrjire pentru alungarea hitleriștilor. La 28 noiembrie, grele bătălii s-au dat în preajma orașului Shkoder, care a fost eliberat a doua zi, la 29 noiembrie. Astfel, întreg teritoriul țării a fost dezrobbit de sub dominația hitleristă, Albania recăpătîndu-și independența și suveranitatea.

În semn de neștearsă amintire și cinstire a jertfelor patrioților albanezi în luptă împotriva agresorului și ocupantului fascist, pentru libertate și o viață nouă, data de 29 noiembrie 1944 a fost înscrisă în calendarul istoric al poporului albanez ca ziua Eliberării și a victoriei revoluției democrat-populare. Ea a deschis drumul vieții noi a Albaniei, marcat de importante realizări pe calea construirii socialismului, obținute în cei 45 ani de lupte și efort constructiv care au trecut de la memorabila zi a Eliberării. ■

Microcronologie

reprimare a mișcărilor de rezistență albaneze.

17-21 martie. În localitatea Labintot se desfășoară lucrările primei conferințe naționale a P.C.A.; între altele, se adoptă hotărîrea de a intensifica acțiunile în vederea consolidării influenței partidului în rîndul maselor, în scopul pregătirii insurrecției generale.

Mai, se constituie unitățile regulate ale forțelor armate de partizani și primele batalioane și state majore regionale.

13 iunie. Eroica rezistență opusă de batalionul de partizani comandat de Myllim Peza în regiunea Peza, împotriva unor unități fasciste, grupînd peste 14 000 soldați; în ajutorul partizanilor a sîrit majoritatea locuitorilor din regiune. După 3 zile de aprige lupte, cei 200 partizani sînt copleșiți de inamic; fasciștii dezlănțuie o furiundă campanie de represalii.

4 iulie. La Labintot se întrunește Consiliul General de Eliberare Națională, care decide în unanimitate crearea Statului Major General al Armatei de Eliberare Națională Albană (A.E.N.A.). La 10 iulie, este anunțat evenimentul, intrat în istorie drept ziua întemeierii armatei albaneze. În momentul cuceririi ei, A.E.N.A. totaliza 10 000 luptători, grupăți în 22 batalioane, cărora li se adaugă 20 000 luptători din cetele voluntare de la orașe și sate.

4-9 septembrie. A II-a Conferință de eliberare națională, desfășurată tot la Labintot, discută probleme privind puterea populară în zonele eliberate.

Octombrie-noiembrie. Forțele A.E.N.A. își dublează numărul, obținînd noi victorii împotriva inamicului, care due la eliberarea altor regiuni ale țării.

1944. Iarna. Puternice atacuri germane asupra unităților A.E.N.A. și grupelor de partizani; în februarie, ofensiva hitleristă eșuează.

4 februarie. Mare masacrul hitlerist asupra populației din Tirana.

24-28 mai. În orașul Përmeti are loc Congresul antifascist de eliberare națională, care alege Consiliul Antifascist de Eliberare Națională, organ suprem al voinei poporului albanez; se formează Comitetul Antifascist de Eliberare Națională, cu atribuțiile unui guvern democratic-popular provizoriu. Data de 24 mai este considerată ziua întemeierii statului democratic-popular albanez.

28 mai. Se declanșează ofensiva generală pentru eliberarea completă a Albaniei de sub ocupația hitleristă.

20-23 octombrie. Lucrările celei de-a II-a reuniuni a Consiliului Antifascist de Eliberare Națională, întrunit la Berat, decide transformarea Comitetului Antifascist în guvern democratic al Albaniei și aprobă o serie de legi privind organizarea și activitatea Consiliilor de eliberare. Este adoptată o Declarație a drepturilor omului A.E.N.A. constituie armata regulată a noului stat albanez, cu un efectiv de 70 000 combatanți, organizați în brigăzi, divizii și corp de armată.

30 octombrie-17 noiembrie. Grele lupte pentru eliberarea Tiranei.

29 noiembrie. Eliberarea totală a țării și victoria revoluției populare.

1941-1943. SINUOZITĂȚILE UNEI MISIUNI DIPLOMATICE

Z. S. ȘEINIS

La 7 noiembrie 1989, în U.R.S.S. se sărbătorește a 72-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, eveniment de importanță istorică mondială. Istoria sovietică a păstrat în cronică sa, ca o pagină de neasemuită și nepieritoare glorie, vitejia și sacrificiul popoarelor Uniunii Sovietice în lupta pentru apărarea patriei invadate de armatele hitleriste, luptă purtată alături de celelalte țări din coaliția antifascistă, pentru înfrângerea celui de-al III-lea Reich. În acele vremuri, deosebit de complicate și grele, diplomații sovietici și-au adus și ei contribuția la crearea coaliției antihitleriste, „cheia de boltă” a victoriei asupra fascismului. Între aceștia, numele lui Maksim Litvinov se situează la loc de frunte.

Cariera diplomatică a lui Maksim Maksimovici Litvinov a înregistrat mai multe etape.

Magazin istoric a scris despre viața și activitatea sa ca om politic în anii emigrației la Londra (nr. 10 și 11/1987) și despre misiunea lui de ambasador al Rusiei sovietice în orașul de pe Tamisa, imediat după victoria Revoluției socialiste din Rusia (nr. 12/1987).

În perioada iulie 1930-mai 1939, Litvinov a deținut funcția de comisar al poporului pentru afaceri externe. În această calitate a fost principalul delegat sovietic la Conferința dezarmării de la Geneva, din 1932, și a condus delegația sovietică la Conferința economică mondială de la Londra (iunie-iulie 1933). El a purtat, de asemenea, tratative pentru stabilirea de relații diplomatice sovieto-americane, pentru restabilirea raporturilor diplomatice dintre U.R.S.S. și România, precum și pentru primirea Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor,

Paradă militară la Washington

reprezentându-și apoi țara, între 1934 și 1938, în forul de la Geneva. În mai 1939, Litvinov a fost înlocuit cu V.M. Molotov.

O epocă se încheia și, odată cu ea, păraseau scena politică oameni de mare pricepere, de mare anvergură și de mare talent, care nu preocupaseră nici un efort pentru apărarea păcii și securității internaționale.

Autorul articolului care urmează a publicat numeroase lucrări și studii consacrate unor diplomați sovietici, printre care Soldați ai revoluției: zece portrete (1981) și Drum către

culmi. Pagini din viața lui A.M. Kollontai (1984). De data aceasta, Z.S. Șeinis își propune să arunce lumină asupra perioadei de după agresiunea germană împotriva U.R.S.S., din iunie 1941, când Litvinov a fost ambasadorul țării sale în Statele Unite ale Americii.

Reproducem acest articol — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista sovietică Nоваia i novejšia istoriia, nr. 4/1988.

F.D.

Prima toamnă de război

În seara de 21 iunie 1941, Litvinov și-a citit ziarele, apoi, înainte să se culce, a plecat să-și facă plimbarea, însoțit de garda personală. A doua zi dimineața totul s-a schimbat. La radio, crainicul, cu o voce emoționată, a anunțat că se va transmite un comunicat important. Peste câteva secunde a început cuvântarea lui Molotov. Război!

— Asta va fi sfârșitul lui Hitler, a spus Litvinov.

În aceeași zi, a scris două scrisori: una către Molotov, pe care l-a rugat să-i dea de lucru; cealaltă — la centrul de donare, unde a propus să doneze singe pentru ostași răniți. De aici a primit imediat răspuns: i s-a mulțumit călduros pentru ofertă, dar deocamdată nu aveau nevoie de singe unor persoane de 65 ani, iar dacă vor avea nevoie, îl vor anunța. Molotov l-a chemat peste câteva zile. Apoi a fost sunat de la Kremlin. L-a invitat acolo Stalin; avea loc o întâlnire cu diplomații străini.

Litvinov a venit în bluză sa obișnuită, largă, de care nu se despărțise în ultimii ani. Primirea diplomaților a început îndată. Stalin l-a salutat pe Litvinov și, insistând cu privirea pe tolstovka sa [bluză largă à la Lev Tolstoi], l-a întrebat de ce nu și-a pus costumul negru. Litvinov i-a răspuns pe un ton flegmatic: „Mi l-au ros molii”.

A doua zi după convocarea la Kremlin, Litvinov a fost reangajat la Comisariatul poporului pentru afaceri externe. Presa străină și radioul au difuzat știrea despre primirea lui la Stalin. S-au răspândit

fel de fel de supoziții și zvonuri. Agențiile telegrafice din America și Anglia, redacțiile ziarelor au început să-i solicite lui Litvinov articole și interviuri. Acesta s-a apucat să scrie. Publicații engleze și americane i-au reprodus articolele.

La 8 iulie 1941, seara târziu, Litvinov a sosit la Comitetul pentru radiodifuziune din Moscova. Din însărcinarea lui Stalin a ținut o cuvântare radiodifuzată, adresată popoarelor anglofone. În cursul verii, Litvinov a vorbit deseori la radio. Lucra foarte mult și din greu. La 15 august, fi scria soției, aflată la Kuibîșev: „Am primit recent o telegramă de la un redactor de la *Raymond News*, care mă roagă să-i trimit un text. L-am trimis, dar am avut greutăți cu traducerea. N-am nici stenografă, nici dactilografă de engleză, de mină nu pot să scriu. L-am dat la tradus, dar traducerea nu m-a satisfăcut; a trebuit să fac multe corecturi, n-am pe nimeni care să rebată textul, n-am nici măcar mașină de scris. Îți scriu toate acestea, ca să-ți dai seama cât m-am gândit la tine. Dar eu mă gândesc la tine oricum. Mereu mă gândesc la tine”.

Prima toamnă de război. Germanii acționau pe toată întinderea frontului de răsarit. Concentrând zeci de divizii de infanterie și de tancuri, Hitler a aruncat aceste armate asupra Moscovei. La 16 octombrie, dimineața, în Capitală au început să se închidă uzinele și fabricile. Mulțimi de oameni s-au îndreptat spre răsarit, luând cu asalt Șoseaua Gorki, care și așa gema de mașini și căruțe.

În seara aceleiași zile, șeful gărzii l-a anunțat pe Litvinov că trebuie neapărat să plece la Kuibîșev. Omul l-a grăbit,

spunându-i că pentru a-și strânge lucrurile nu are la dispoziție decât două-trei ore. Dacă pierde trenul, a adăugat el, nu se știe când o să mai reușească să iasă din Moscova.

Seara, Litvinov a pornit spre Kuibîșev. În șapte zile trenul a ajuns la destinație. Spre sfârșitul lui octombrie se aflau acolo multe comisariate ale poporului și alte instituții centrale. Orașul era plin de evacuați. Familia Litvinov ocupa un apartament foarte mic. Locuia cu ei și secretara lui, A.V. Petrova, evacuată și ea. Litvinov a primit imediat ordin să-și anunțe sosirea. S-a dus fără nici o tragere de inimă, ca și cum și-ar fi ispășit un păcat, ca și cum nu ar fi văzut utilitatea acestui gest. Ceva parcă îl trăgea înapoi.

În curând însă, totul a luat o altă întorsătură. Aceste schimbări erau dictate de interesele vitale ale Uniunii Sovietice, de necesitatea de a extinde influența ei politică și diplomatică în lumea occidentală. După agresiunea Germaniei hitleriste asupra Uniunii Sovietice, cercurile conducătoare din Anglia și S.U.A. au comunicat, în numele țărilor lor, că sînt gata să acorde sprijin U.R.S.S. Dar în interiorul coaliției antihitleriste existau profunde neînțelegeri între Uniunea Sovietică, țară socialistă, și partenerii ei imperiaलि.

Aceasta a modificat situația lui M.M. Litvinov.

...Început de noiembrie 1941. Trupele fasciste au ajuns sub zidurile Moscovei. Pentru Țara sovietelor devine deosebit de importantă consolidarea coaliției antihitleriste și, mai ales, extinderea relațiilor cu S.U.A., cea mai puternică dintre țările capitaliste.

În situația creată, Comitetul Central al partidului și guver-

nul sovietic au considerat necesar să trimită la Washington, în funcția de reprezentant diplomatic, un om politic cu o autoritate larg recunoscută în lume. Alegerea s-a oprit asupra lui Maksim Maksimovici Litvinov, bine cunoscut în S.U.A., inclusiv prin contactele sale personale cu președintele Roosevelt.

Răspunsul trebuie dat neîntirziat

Seara tirziu, la Kuibîșev — unde se afla personalul Comisariatului poporului pentru afaceri externe — a sunat la telefon, de la Moscova, Molotov.

— Ascultă-mă cu atenție, i-a spus funcționarului de serviciu. Mergi urgent la Litvinov și comunică-i următoarele, din însărcinarea tovarășului Stalin. Spune-i că este numit locțiitor al comisariatului poporului pentru afaceri externe și ambasador al Uniunii Sovietice în Statele Unite ale Americii. Fii foarte atent cum reacționează la propunere și raportează imediat răspunsul lui.

Funcționarul, un tinerel, ar fi vrut să adauge că nu știe dacă va reuși să îndeplinească cum se cuvine această misiune și să întrebe dacă n-ar fi trebuit trimis altcineva, cu mai mare prestigiu, la Litvinov. Dar Molotov trântise deja receptorul. Zece minute mai tirziu, funcționarul Comisariatului poporului pentru afaceri externe se afla în holisorul apartamentului lui Litvinov. Maksim Maksimovici l-a întâmpinat într-un vechi halat de casă, l-a ascultat în tăcere, a bolborosit ceva de neînțeles, apoi a întrebat: „Nu s-a putut găsi un alt mod de a-mi comunica această hotărâre a guvernului?”

Funcționarul și-a cerut scuze, a precizat că este obligația lui de serviciu să execute disciplinat dispoziția lui Molotov, apoi i-a reamintit că așteaptă răspuns. În holisor s-a instalat tăcerea. Concentrat, Litvinov căzuse pe gânduri. În sfârșit, a spus: „Ei, ce să-i faci? Asta este situația. Altă soluție nu există. Anunțați că sînt de acord”.

— Molotov a insistat să aflu și cînd ați putea pleca.

— Nu-mi trebuie mult timp să mă pregătesc, a răspuns Litvinov.

Era rugat să ia de urgență avionul pentru Moscova. Îl aștepta Stalin. Avionul se afla pe aeroport. Funcționarul a întrebant apoi dacă îi mai poate fi util. Litvinov i-a răspuns că nu are nevoie de nimic.

La ora indicată, Litvinov a sosit la Kremlin. Imediat a fost primit de Stalin. Lunile de război nu trecuseră fără urme peste acesta. Fața, în general, aspră, închisă, îi era și mai întunecată, iar sub ochi aveau cearcăne negre. Pe Litvinov l-a întâmpinat cu amabilitate. L-a salutat cu căldură. Era în costumul lui obișnuit, în uniformă semi-militară. Litvinov purta aceeași „tolstovka” cu care venise și la primirea diplomaților, în primele zile de război. De data asta, Stalin nu a mai făcut nici o remarcă.

În afara de Stalin și de Litvinov, în cabinet se mai afla Molotov. Stătea de o parte și tăcea. Iată-i față în față pe Stalin și Litvinov. Stalin uita-se trecutul. Ca și cum nici nu existase acea noapte de mai a anului 1939, nu existase excluderea din Comitetul Central. Stalin nu era obișnuit să dea explicații. Oricine ar fi fost interlocutorul. Dar nu numai din aceste motive nu vorbea Stalin acum despre trecut. El îl cunoștea bine pe Litvinov. De mult. De aproape 40 de ani.

A trecut deci direct la subiect. Cu o voce stinsă i-a formulat sarcinile misiunii diplomatice. Cea mai importantă era să grăbească intrarea americanilor în război. El, Stalin, știa greutățile pe care le întâmpină Roosevelt în această problemă, înțelegea că președintele nu arde de nerăbdare să ajute Uniunea Sovietică, dar mai știa și că era un om inteligent, care nu vroia să iasă din războiul împotriva lui Hitler fără nici un avantaj.

Litvinov a ascultat în tăcere, privindu-l fix pe Stalin. L-a rugat să fie bine informat despre toate problemele, în special despre situația de pe fronturi. Urma să fiină multe cuvîntări în America, trebuia deci să fie la curent cu toate.

Stalin i-a promis. Au discutat despre livrările americane de război. Stalin i-a spus că ele sînt foarte importante, mai ales că se restructurează întreaga industrie. A subliniat că aceste probleme trebuie să-i acorde o mare atenție.

În aceeași seară, Litvinov s-a întors la Kuibîșev. În continuare, îl așteptau 30 000 km de zbor de la Kuibîșev la Washington, dacă trecea peste Asia, ocolind giganticul arc pe care erau înscrise Astrahan, Baku, Teheran, Bagdad, Basra, Calcutta, Bangkok, Singapore, Filipine, insulele Hawaii.

Pe teritoriul american (la San Francisco), Litvinov a ajuns la 6 decembrie. Pe 7 decembrie a sosit la Washington. La aeroport l-a întâmpinat o mulțime de oameni. Veniseră nu numai reprezentanți ai Departamentului de Stat, ziariști și operatori de film, ci și fostul ambasador american la Moscova, Joseph Davis¹. De data asta, Washingtonul oficial, solemn, nu semăna cu el însuși. Pe aeroport se aflau scriitori, artiști, oameni de afaceri, funcționari din instituții și birouri particulare. Mulți veniseră cu flori. Lui Litvinov i s-au solicitat interviuri. El s-a îndepărtat de ziariști și s-a apropiat de microfon, pentru a explica pe loc de ce a venit în S.U.A.: „Prima mea vizită în această capitală a avut loc într-un moment extrem de important [în 1933]. Acum am venit într-o perioadă și mai importantă, în care se hotărăște soarta tuturor popoarelor, a întregii omeniri. Știu cu cât interes și cu cîtă compasiune urmărește poporul american evenimentele de pe Frontul de răsărit și asigur poporul american că armata roșie, forțele armate ale Uniunii Sovietice vor continua să lupte împotriva Germaniei hitleriste cu aceeași îndrăzneală și bărbăție, care au stîrnit aprobarea și admirația întregii lumi”.

Litvinov știa că izolaționiștii vor primi cu dușmănie spusese lui, vor declanșa o campanie împotriva sa. Dar la cîteva ore după sosirea ambasadorului sovietic în capitala americană, s-a produs agresiv-

¹ Magazin istoric, nr. 6/1987.

nea japoneză: toate posturile de radio din Statele Unite și-au întrerupt emisiunile și au început să transmită comunicate de urgență. Japonezii au atacat Pearl Harbor, au bombardat Honolulu...

În decembrie 1941, cercurile oficiale din Statele Unite ale Americii și întreg poporul american trăiau zile grele. La 8 decembrie, Litvinov a fost primit de președintele Roosevelt, la Casa Albă. După ceremonia oficială, de înmănare a scrisorilor de acreditare, președintele a discutat mult cu diplomatul sovietic. Când Litvinov se pregătea de plecare, Roosevelt i s-a adresat cu prietenie, pe un ton intim: „Max, vino diseară cu soția să jucăm un bridge. Doamna Roosevelt și cu mine am fi bucușori să vă avem la noi”.

Ambasadorul sovietic a sosit în S.U.A. într-un moment deosebit de greu și complex pentru Uniunea Sovietică. Țara ținușe piept primei loviturii date de inamic, dar cu prețul unor grele pierderi în vieți omenești și în tehnică de luptă. În Occident, toți erau conștienți că, în foarte scurt timp, U.R.S.S. va capota.

Aprecierea situației nu se înfățișa altfel nici la sfârșitul anului 1941. Cercurile capitaliste din S.U.A. erau convinse că rezistența Uniunii Sovietice nu va dura, așa că — socoteau ele — nu avea nici un sens să se trimită armament rușilor. El va cădea oricum în mâinile lui Hitler. Această temă se dezbătea nu numai între specialiștii militari, ci și în saloanele politice ale Washingtonului și New Yorkului, în sferile guvernamentale, la Departamentul de Stat și la Casa Albă. Dași președintele Roosevelt se exprimase în sensul acordării de ajutor Uniunii Sovietice, el prefera să nu trădeze politica de „festina lente” (grăbește-te încet).

Acesta era situația complicată căreia trebuia să-i facă față Litvinov. În articolul său *Papașu-rusul*, apărut în unul dintre cele mai mari ziare, publicistul american Milton S. Mayer scria: „Misiunea lui «Papașu-rusul» este să-l reprezinte pe Stalin și, împreună cu Roosevelt și Churchill, să elaboreze marea strategie a Na-

țiunilor Unite; totodată, împreună cu Ministerul de război și cu administrația Land-leasului, el trebuie să rezolve cea mai grea problemă: livrarea de armament către Uniunea Sovietică”.

Lumini în cabinetul de lucru

La nouă zile după înmănarea scrisorilor de acreditare, Litvinov scria fiului și fiicei sale: „Am mult de lucru. Trebuie să fac multe vizite și să primesc multă lume. N-am timp să mă plimb și să mă odihnesc. Spre seară mă simt tare obosit și nu-mi ajung orele de somn. La Washington, ambasadorul are de două ori mai multă treabă decât în oricare altă capitală, iar momentul în care ne aflăm presupune o mare răspundere. Uneori mi se pare că mi-am asumat o sarcină fie peste puterile mele, fie nepotrivită cu vârsta mea... Am încercat o dată să mă duc la un concert, la invitația lui Egon Petri, dar după primele acorduri am fost chemat la președinte. De patru ori am fost până acum la el”.

Dar nici vârsta, nici sănătatea subminată în decursul zecilor de ani de eforturi, nici desprinderea vremelnică de activitatea diplomatică, nici toate celelalte aspecte legate de înlăturarea din funcția de stat și din activitatea de partid, nimic nu a putut să-l împiedice pe Litvinov nu numai să-și îndeplinească obligațiile de ambasador la Washington, ci să-și câștige în S.U.A. o mare influență în mobilizarea forțelor la lupta contra fascismului.

În articolul menționat, M. Mayer nota: „Fără îndoială, Litvinov este unul dintre oamenii cei mai ocupați în fantastic de ocupata noastră Capitală. Zi și noapte ard luminile în încăperile Ambasadei sovietice. Ultimele se sting cele din cabinetul de lucru al lui Litvinov”.

Dar, înainte ca presa să constate acest lucru, iar una dintre cele mai răspindite reviste americane, *This Week*, să remarce în numărul său din

19 aprilie 1942 că „Litvinov a devenit cel mai stimat om din cercurile oficiale ale Washingtonului”, s-au obținut primele rezultate importante pentru Uniunea Sovietică ale activității sale: U.R.S.S. a primit un credit de un miliard de dolari.

La 1 ianuarie 1942, la Washington, Roosevelt, Churchill, ambasadorul U.R.S.S. (Litvinov) și 23 ambasadori ai altor țări au semnat o *Declarație*, ce cuprindea obligația de a colabora în domeniile militar și economic și de a nu semna pace separată sau armistițiu cu dușmanii¹. Statele semnatare ale declarației au început să se denumească „Națiunile Unite”. Din primele zile ale sosirii în S.U.A., Litvinov a urmărit, în conformitate cu dispozițiile guvernului sovietic, să determine America să deschidă cât mai urgent un al doilea front. Dar întrucât în acel moment această problemă nu se putea rezolva în cel mai scurt timp, diplomatul sovietic s-a angajat, cu toate puterile, pentru a obține o sporire a ajutorului militar.

În timpul uneia dintre primele convorbiri cu Roosevelt și cu alți oameni de stat și militari americani, Litvinov a expus punctul de vedere al guvernului sovietic cu privire la problemele politico-militare, iar peste câțiva timp, la Philadelphia, la o ședință a Academiei americane de științe politice și sociale, a explicat același lucru unor cercuri largi de americani.

La Washington s-a creat o situație specială. Deși Roosevelt era înconjurat de numeroși reprezentanți ai unor țări burgheze, iar Litvinov era singurul diplomat dintr-o țară socialistă, tocmai cu el a înțreținut Roosevelt relații calde, prietenești, deși președintele înțelegea că nici demiterea diplomatului sovietic în 1939, nici alte evenimente nu i-au putut modifica opiniile, crezul, credința în idealurile sale. ■

În românește de
Valentina POPOVICI

¹ Este vorba despre „Declarația luptei comune împotriva țărilor Axei” (Declarația Națiunilor Unite), prin care se constituia coaliția antihitleristă. Declarația rămânea deschisă oricărui stat care împărtășea principiile expuse în Carta Atlanticului, semnată la 11 august 1941 (*Magazin istoric*, nr. 7/1986).

CONSTANTIN STERE:

Un nou pas spre afirmare —

profesor universitar

În februarie-
martie 1901
Stere era avocat.
Un avocat
cam fără clientelă
și cu venituri
incerte. Și asta nu pentru
că îl lipsea știința juridică.
Pur și simplu,
avocatura nu-l plăcea
și nici nu-l interesa.
De n-ar fi avut
alte posibilități și aspirații,
ar fi fost nevoit
să se înhame
la corvoada cronofagă
a avocatului, aducătoare
— dacă era practică
cum trebuie —
de mari venituri,
din care unii „maestri
ai barei” și-au agonisit
frumoase averi.
Dar nu după avere
jinduia Stere.
De-ar fi dorit-o,
rămânea la Cerepău,
preluind-o
— prin moștenire —
pe a tatălui său
și sporind-o cu folos.
Nu înțelegea
să reconstituie la Iași
ceea ce părăsise —
din principiu
și convingere — acolo.

Aspirația lui era cariera științifico-academică. Voia să scrie și să se releve drept ceea ce se considera că este: un om de știință. Nu se va realiza, în acest domeniu, pe potrivea aspirațiilor și a virtualităților sale reale. Dar asta se va demonstra mult mai târziu, la vremea bilanțului final. Deocamdată, acum, în 1900-1901, era încrezător în steaua lui academică și o voia așezată în orizontul de așteptare necesar. Până una alta, știa bine că începutul e universitatea, care îl legitima în sfera, rivnită, a științei. Și aici voia să ajungă. O voia încă din 1897, când, publicându-și teza, își luase strălucit licența. Dar nu existaseră condiții favorabile. Acum, cu partidul său la putere, iar el un tânăr om politic considerat de mare viitor, apăruseră, în sfârșit, condițiile favorizante. Va ști să se folosească de ele ca un bun tactician. Simplu și brutal spus, s-a folosit de instrumentul politicii pentru a ajunge la universitate. E foarte adevărat. Dar a fost singurul? Un examen atent și complet al modalității „distribuirii” catedrelor universitare de pe la 1860 încoace ar ajunge la concluzia că mai toate au avut ca punct de sprijin un partid politic sau un om politic cu influență. Maiorescu, el însuși, n-a revenit la catedra universitară (la cea din București), în 1884, datorită cartelului de parțială alianță cu liberalii conduși de bătrînul I.C. Brătianu? Iar „aleșii” săi care au obținut catedre universitare din 1893 pînă în 1906 (P.P. Negulescu, Teohari Antonescu, Mihail Dragomirescu, D.

Evolceanu, S. Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Emil Pangratti) nu au datorat faptul sprijinului Partidului Conservator? Nu interesează nici faptul că aleșii săi au fost tineri înzestrați care s-au impus ca mari valori ale universității românești, ci — strict vorbind — modalitatea devenirii lor profesionale. Stere, care cunoștea perfect procedul accedării spre catedra universitară, a procedat la fel. Iar școala românească superioară nu a avut decît de cîștigat din această fericită curcire.

A procedat inteligent și prompt. Nu s-a adresat lui Haret, ministrul instrucțiunii în funcțiune, ci liderului grupului din care făcea parte, lui Ionel Brătianu. Și — spre beneficiul biografului — nu oral, ci în scris. Scrisoarea (pe care am descoperit-o păstrată în fondul Spiru Haret de la Biblioteca Academiei R.S. România), e nedată. Dar din aproximările mele (sprijinite pe documentele — date — pe care le voi cita mai încolo) cred că e redactată la mijlocul lui februarie 1901, cînd, imediat după instalarea guvernului Sturdza, C. Stere se deplasase, cu treburi electorale, la București. Scrisoarea, mișcătoare și elocventă pentru ceea ce urmărește, inedită, merită citată în întregime:

„Hotel Metropole
Bucarest

Mult stimate d-le Brătianu.
Dl. Haret vrea să prezinte în sesiunea actuală a Corpurilor legiuitoare un proiect de lege prin care revine la legea învățămîntului secundar și superior din 1899.

Nu vreau să discut nici legea d-sale, nici cu atât mai puțin intențiile de cari e călăuzit. Însă îmi dai voie să-ți atrag atențiunea asupra următoarelor anomalii. Timp de 3 1/2 ani, dl. Haret a ținut la Facultatea de drept din Iași vacante *cinci* catedre (din 8!) fiindcă condițiunile de admisibilitate la gradul de profesor titular erau greu de întrunit. Desigur, dacă legea aceasta ar fi fost cu sinceritate aplicată timp de 20-30 ani, am putea ajunge la rezultate frumoase. Dar acum am văzut numai un rezultat negativ: *nimeni* dintre liberali n-a putut ajunge profesor titular și imediat după căderea liberalilor cele cinci catedre vacante au fost ocupate cu titlul definitiv de niște oameni în cea mai mare parte insuficienți până la ridicul. Astfel chiar interesele superioare ale învățămîntului au suferit.

Acum văd că se va începe același joc. În Iași acum sunt alte două catedre vacante pe care noi le vom rezerva pentru «homunculi» d-lui Take Ionescu...!

Nu vorbesc numai din punctul de vedere de partid (așa cum stau lucrurile pentru cei din liberali cari ar vrea să se devoteze acestei cariere e *pe-deapsă* înregimentarea lor), dar și pentru mine personal această e o chestie vitală; sunt prea bătrîn și cu o familie grea ca să pot spera întruni condițiile legii d-lui Haret în timpul cît liberalii vor sta la putere (ar trebui să plec în străinătate: nu prea se găsesc acum de aceștia în țară), iar după aceasta... catedra va fi ocupată de un avocaș oarecare. Și am credință că pot ocupa această catedră cu demnitate, deși soarta nu mi-a permis să am *titlurile*, deoarece în realitate sunt numai un autodidact (mulți ani de zile n-am avut altă ocupație decît studii)¹.

Cred că trebuie să-ți dai seamă de împrejurările. Deși în conformitate cu legea lui Istrati [ministru al instrucțiunii din ianuarie pînă în iulie

1900 — n.n.] aș fi putut să fiu numit *imediat* ca profesor titular, n-am vrut să o cer, avînd intențiunea să scot peste cîteva luni o lucrare care ar împăca scrupurile oricui. Acum însă acest lucru ar fi în zadar...

S-ar putea remedia inserînd în lege un articol tranzitoriu (cum, de pildă, a fost legea judecătorilor de pace a d-lui Stătescu), prin care, pentru un timp de 1-2 ani, ministrul și-ar rezerva dreptul de a face numiri în condițiunile legii lui Istrati, în vedere că altriminte cu greu s-ar găsi titulari pe baza legii noi.

Mi-e nespus de greu să rog despre această favoare, dar mă gîndesc că toată viața am fost greu gonit de soartă, nici o dată nu m-am gîndit la interesele mele personale, am sacrificat totul și am ajuns la al patrulea deceniu fără să am măcar satisfacția morală a unei profesiuni potrivite cu firea mea... Fire de avocat să crezi că nu am.

Puteți să faceți astfel bine nu numai mie personal, ci să preveniți un [cuvînt ilizibil — n.n.] din punctul de vedere general.

Mă grăbesc să plec astăzi, nici nu vreau să te plictisesc cu vizitele, de aceea mi-am permis să-ți scriu, în speranța sprijinului d-tale.

Al d-tale devotat,

C. Stere²

Așadar Stere se socotea îndreptățit să devină universitar, deși nu îndeplinea condițiile legale. Nu putea prezenta o diplomă de doctorat și nici o listă cu titluri de lucrări de specialitate. Prima condiție nu era obligatorie (nici P.P. Negulescu sau Mihail Dragomirescu, dintre exemplele citate mai înainte, nu fuseseră doctori). Mai complicată i se părea a fi lipsa cîtorva cărți în materie. În fapt, această absență era, obiectiv vorbind, strict formală. Cartea lui din 1897, aceea strălucită teză de licență, recomanda un om de

¹ De menționat că pe pagina întâi, sus, pe spațiul rămas liber deasupra formulei de adresare, se află următoarea precizare: „Graba și emoțiunea (azi numai am aflat cu siguranță intențiile d-lui Haret) sunt cauza neglijenței cu care scrisoarea e scrisă. Te rog să nu te supări și să al răbdare să o descifrezi. Al d-tale C. Stere“.

știință care stăpînea deopotrivă sociologia, filosofia juridică, antropologia și politologia. Oricare dintre aceste domenii ar fi fost onorate de Stere, ca titular de catedră. Dar el absolvisese Facultatea de drept, și nu literale. Nu putea solicita decît o catedră la una dintre disciplinele acestei facultăți. Normal ar fi fost ca preocupările sale să-l îndrepte spre catedra de filosofia dreptului. Aceasta era însă ocupată de Petre Missir, fostul său profesor. Era obligat să se îndrepte spre una dintre catedrele vacante.

Cea mai apropiată ca preocupare era aceea de drept constituțional, atunci asociată cu aceea de drept administrativ, deși presupunea două cursuri distincte. Aceasta, totmai, o va solicita și, destul de repede, o va căpăta. Brătianu cel tînăr, cu spiritul său practic și întotdeauna eficient, a acționat rapid. I-a vorbit — probabil — lui Haret de cerea lui Stere, care i se părea îndreptățită, științific și politic, și i-a înmînat scrisoarea pe care am citat-o, prevăzător păstrată de ministru. Iar Haret, adversar încă nedeclarat al grupului Brătianu, s-a grăbit să-i dea curs. Pe atunci, partidele politice erau interesate să aibă în cele două universități exponenții noi. Pentru că elita partidului nu era formată numai din lideri ci și din universitari cu renume, scriitori, mari medici și avocați, cu un cuvînt „noblețea în robă“ sau a spiritului care, adesea, nu avea ascendență nobiliară. Această categorie intelectuală era un capital politic foarte important (exponenții ei erau alegători și aleși), care nu putea fi niciodată neglijat, mai ales în perioada funcționării sistemului electoral censitar. Citeodată, această noblețe a spiritului ocupa și funcțiuni de prim ordin în planul vieții politice. Exemplele sînt cunoscute (printre ele să-l cităm din nou pe Maiorescu). Dar aceasta nu era o regulă. Conservatorii (cei puri sau takisti) avuseseră grijă în deceniul care încheiase veacul să populeze catedrele universitare cu aderenții lor. (N-au făcut excepție nici cadrele din învățămîntul

² Paranteza este adăugată ulterior, după recitirea scrisorii; literale sînt mai mici și înghesuie, pentru ca precizarea să poată fi inserată.

mîntul secundar). Era rîndul liberalilor (care de-a lungul timpului, ce-i drept, vegheaseră atent la acest capitol) să se „recompenseze”. Încît argumentele oferite de Stere în scrisoarea sa nu puteau fi neglijate de Haret, în ciuda știutei sale intransigențe pentru alimentarea învățămîntului de toate gradele cu competențe verificate. De data asta, chiar dacă încălca principii formale, nici nu făcea o concesie de la rigoarele competenței. Stere era, cu adevărat, un intelectual recunoscut, cu știință și aplecare spre exegeza științifică și a i se acorda o catedră era nu o concesie politică ci un act de dreptate, cu totul favorabil învățămîntului. Iar sub raport formal, se putea prevala de precedentele legii predecesorului său, dr. Constantin Istrati, întrucît el, Haret, nu apucase să legezeze în materie de învățămînt. Totul pleda deci în favoarea solicitării lui Stere. O și știa foarte bine. De aceea, tocmai, îndrăznește (călcîndu-și orgoliul la care ținea enorm) să-și scrie, demn rugător, lui Brătianu. Scrisoarea, bine concepută, pedăind inteligent între etalarea motivațiilor personale și cele generale, a mers direct la țintă. Haret a consimțit să dea curs favorabil cererii lui Stere. În consecință, au fost pornite rapid formalitățile. La 6 martie 1901, Stere înaintează ministrului o cerere bine motivată: „Subsemnatul C.G. Stere, licențiat în drept, avînd în vedere că la Facultatea de drept din Iași e vacantă catedra de drept constituțional și administrativ, am onoarea a vă ruga să binevoiți a mă numi, pe baza lucrării mele *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*, profesor suplinitor la această catedră, pînă la numirea titularului. Conform cu interpretarea dată art. 63-64 din Regulamentul învățămîntului superior de către profesorii Universității din Iași, în mai multe rînduri, nu este nevoie de avizul senatului universitar și al consiliului facultății pentru numirea de suplinitori, cînd aceasta se face în afară de profesorii actuali ai universității. Dacă sinteți de părerea contrarie, vă rog să

supuneți cererea mea facultăților, deoarece și fără acestea sînt hotărît să prezint lucrările mele consiliilor universitare spre a putea fi numit, conform legii, profesor titular la această catedră...”

Cum apăruse și un contracandidat, a doua zi, la 7 martie, ministrul trimite decanului Facultății de drept din Iași o adresă prin care îl înconștiențează că îl expediază, în original, petițiile celor doi solicitanți la catedra în chestiune, „rugîndu-vă să binevoiți a le supune consiliului acelei facultăți pentru a se pronunța, conform art. 63 din lege, relativ la suplinirea acestei catedre”.

Lucrurile au fost supuse precipitării. Rapiditatea, se va vedea, era necesară în mod imperios pentru a nu se încălca în vreun fel litera legii. Nu știu sigur dacă a fost obținut, în termen, avizul favorabil al consiliului facultății. Fapt este că la 13 martie 1901 ministrul comunica rectorului și decanului, scurt, că „s-a încredințat pe ziua de 15 martie curent domnului C.G. Stere suplinirea catedrei vacante de drept administrativ și constituțional de la cea facultate”. În *Anuarul Universității din Iași* pe anul 1901-1902 am găsit menționat faptul, cu diferență de o zi, care — se va vedea — era importantă. Acolo se precizează: „Const. Stere, Licențiat în drept de la Universitatea din Iași. Profesor suplinitor la catedra de drept administrativ și constituțional. Numit la 14 martie [subl. ns.] la catedra rămasă vacantă prin moartea d-lui G.A. Urechă”. La 15 martie, Stere e ales deputat și participă, la 24 ale lunii, la deschiderea Corpurilor legiuitoare. Pentru a nu contraveni prevederilor legii, la 23 martie înaintează ministerului o cerere, aprobată și comunicată apoi de ministrul decanului, prin care nou-numitul, „fiind ales deputat, domnia sa a renunțat la retribuirea cuvenită pentru suplinirea numitei catedre, urmînd a face cursul în mod gratuit, conform declarației d-sale făcută prin petiția înregistrată la nr. 15 377 din 23 martie a.c.”

Toată această grabă contra cronometru a numirii lui Stere

ca profesor suplinitor, ca și cererea, oportună, de renunțare la retribuirea acestor costuri lor deplin motivat, în condițiile cînd sus-numitul candida la alegeri și avea șanse sigure de izbîndă. Pentru că, potrivit art. 61 din Constituție, preoții, învățătorii, funcționarii de stat de orice rang, medicii și avocații statului nu aveau dreptul de a fi aleși deputați. (Puteau fi aleși, în schimb, profesorii secundari, cei din învățămîntul superior și toți intelectuali liber profesioniști.) Or Stere nu era profesor titular, ci de curînd numit suplinitor, încît dacă nu se evitau riguroso arcele legii putea intra sub incidența articolului 61 din Constituție, contestîndu-i-se și mandatul de deputat și recenta intrare în universitate. Iar de ar mai fi avut răgaz să aștepte o vreme pentru ca, deputat fiind, să devină profesor universitar, nu avea dreptul la numire. Ar fi trebuit, în acest caz, să treacă prin toate fazele (etapele) concursului, cu șanse minime pentru că Haret era decis să reintroducă legea sa ce presupunea obligativitatea pentru candidații de a prezenta titluri de lucrări și doctorate. Iar pe acestea, se știe, Stere nu le avea. Grăbirea ritmului soluționării întregii „afaceri” era deci absolut necesară. Și totul s-a făcut, într-adevăr, bine și repede. În opt zile Stere a căpătat dorita numire, fiind stăpîn pe situație.

Prevederea s-a dovedit utilă pentru că, peste doi ani, a izbucnit un mic scandal în jurul acestui episod, declanșat, firește, de opoziție. În ședința Camerei deputaților din 5 martie 1903, Mihai Vlădescu (cel care va deveni, în decembrie 1904, ministru al instrucțiunii publice) atacă guvernul în chestiunea incompatibilității dintre calitatea de deputat și încredințarea unor funcțiuni publice. Printre exemplele citate era amintit și „reprezentantul Colegiului III de Iași care a fost numit profesor suplinitor la Facultatea de drept din Iași”. Stere ia imediat cuvîntul, în aceeași ședință, arătînd că situația sa nu intră sub incidența incom-

patibilității la care se referă Vlădescu, deoarece „eu am fost numit ca suplinitor al unei catedre la facultate înainte de a fi fost ales deputat și, în al doilea rând, n-am fost numit într-o funcțiune salariată, fiindcă am fost însărcinat să fac un curs gratuit pe care-l țin pînă astăzi”. Spiru Haret, prezent pe banca ministerială, s-a ridicat și l-a apărut, cu argumente valabile, pe Stere: „D-sa a fost însărcinat la 15 martie 1901 cu facerea cursului de drept constituțional la Universitatea din Iași și fiindcă știa că alegerile se apropie, d-sa a declarat că renunță la leafă și face cursul gratuit. Acest lucru l-a comunicat chiar de atunci d-lui președinte al Camerei”.

Lucrurile nu s-au oprit aici. Pentru că Take Ionescu s-a scotit și el dator să-și spună cuvîntul. A declarat, ca fost ministru al școlilor, că după părerea sa, Stere intra sub incidența incompatibilității arătate de Vlădescu, deoarece, deși nu e retribuit pentru cursul său, „ocupă totuși o catedră la Facultatea de drept din Iași, chiar dacă este suplinitor gratuit... Va să zică, acei cari sunt numai profesori suplinitori nu pot fi aleși, mandatul este incompatibil cu funcțiunea ce o ocupă”. Stere, văzîndu-se obiectul acestui neașteptat atac concentrat, s-a urcat din nou la tribună, precizînd încă o dată: „D. ministru al instrucțiunii m-a însărcinat cu ținerea unui curs dintre acelea cari sunt prevăzute în programul Facultății de drept din Iași. Prin urmare, strict vorbind, sunt suplinitorul unei catedre de la Facultatea de drept din Iași, însă îndată ce am fost ales ca deputat, am făcut o declarațiune că nu, primesc salariul și că voi presta gratuit serviciile mele la Universitatea din Iași”. Deci, subliniază încă o dată, nu intră sub incidența incompatibilității, de vreme ce Camera i-a validat mandatul de deputat. Cum polemica risca să se ducă în gol, a intervenit de la pupitrul său însuși președintele Camerei, Mihai Pherekide, care concludă: „În ce privește cazul d-lui Stere, întii

numirea d-lui Stere precede cu o zi alegerea, deci este anterioară. În al doilea rând, d. Stere nu e numit funcționar într-o funcțiune salariată, nici jurămînt n-a prestat, nici salariu nu primește. În așa condiții nu găscem într-unite elementele cari sunt vizate”. Pus la vot, incidentul se încheie, prin bilele majorității deputaților care resping propunerea lui Vlădescu. Dar fără sprijinul masiv al majorității (ar fi obținut-o în 1904, cînd zavistia între deputații liberali era generalizată?) putea pierde ceea ce obținuse atît de tirziu.

Așadar, la 36 ani Stere devine, în sfîrșit, universitar. Pe acea vreme se intra mult mai devreme (pe la 25-26 de ani) în învățămîntul superior. Dar cum la Stere totul s-a decalat în timp, bine e că a ajuns aici și la această vîrstă a maturității depline. Primăvara lui 1901 a fost îngăduitoare cu el, pînă la răsfaț. Era o stare de grație pe care nu o mai cunoscuse pentru că, pînă acum, soarta fi fusese constant vrăjmasă. În citeva — puține — săptămîni, petrecute ameițor de repede, s-a trezit și deputat, și profesor universitar. Era un triumf aiuritor care, cu siguranță, i-a dat sentimentul ciudat al atotputerniciei. Nu-l mai cunoscuse. Dar, lîncid, știa bine că își datora situația exclusiv politicii liberale căreia i se dedicase, oficial, din februarie 1900. Mizase deci bine și ieșise cîștigător într-un an de zile. Altă cale, în epocă, nu exista și ar fi fost stupid să creadă că se poate singulariza, făcînd carieră didactică exclusiv prin merite personale. Inteligent, Stere s-a supus, de astă dată, realului maculat și a dobîndit ceea ce i se cuvenea. Condamnabil ar fi fost inițiativa sa (pentru că, s-a văzut din scrisoarea către Brătianu, a lui a fost inițiativa!) dacă s-ar fi demonstrat a fi un impostor. Nu era deloc. Locul său la universitate era peste măsură îndreptățit, Stere devenind, repede, unul dintre marii profesori ai învățămîntului superior ieșean. ■

Z. ORNEA

CARPAȚII...

(Urmare din p. 30)

neni și, mai cu seamă, pentru refugierea celor fugiți de asuprirea socială și națională din Transilvania. Numeroasele sate de transilvăneni, apărute la sud și răsărit de Carpați, atestă un fenomen de largă osmoză etnică românească, ce a contribuit puternic la menținerea vie a conștiinței unității românești.

Munții Carpați, ca și Podișul Transilvaniei, ca și dealurile subcarpatice, ca și Cîmpia Dunării și țărmul mării ilustrează, prin bogăția istoriei lor, strînsa legătură dintre poporul român și pămîntul pe care acesta l-a locuit din cele mai vechi timpuri: „Îmbrățișînd cu privirea [tot cuprinsul românesc] — arată istoricul și geograful Simion Mehedinți — putem afirma că puține regiuni de pe glob au legături care să unească omul cu pămîntul atît de puternic — încă din zorii istoriei și chiar din timpuri preistorice, pînă în zilele noastre. Putem conchide că țara și pămîntul român constituie împreună un tot organic și harta însăși a României dă această impresie de deplină armonie”.

Parte integrantă a pămîntului românesc — asemenea Dunării și Mării cu care alcătuiește cele trei elemente de referință ale spațiului carpato-danubiano-pontic —, Munții Carpați își dezvăluie, așadar, o istorie în strînsă legătură cu istoria țării, cu evoluția ei în diferite etape și momente. Este ceea ce sugestiv a subliniat Nicolae Iorga în *Istoria lui Ștefan cel Mare*: „Întînsa, felurita, bogata, măreața și fericita țară românească [în întregul ei înțeles, de pămînt locuit de români] își avea fruntea de stîncă în munte, pe care străinii și oamenii învățați îl numesc Carpatul, dar care pentru noi n-auvut și n-au nevoie de alt nume, pentru că e singurul munte al nostru. Picioarele i se scldau în Dunărea largă, spre care curge viața riurilor noastre, Dunărea împărătească, ce le duce pe dinsele și ne îndreaptă pe noi spre Marea Neagră care, în seninul tăcut al feței sale albastre din zilele bune, în vîlmășagul de valuri verzi și sure, venind în zilele de furtună, pare că înfățișează suflul de strănică minie, ce se împacă însă într-un zîmbet de cîntă și de iertare, al poporului nostru”. ■

Gheorghe DAVID

In primăvara lui 1942, feldmaresalul Rommel, aflat la comanda lui Afrikakorps, declanșează o nouă ofensivă; în iunie reușește să pătrundă în Tobruk. Frontul se stabilizează la El-Alamein, dar britanicii sînt în derută. Atunci Churchill operează o serie de schimbări în conducerea armatelor britanice din Orientul Mijlociu. Ofensiva acestora va începe toamna. După debarcarea trupelor anglo-americane, la 8 noiembrie 1942, în cealaltă extremitate a nordului Africii (operația „Torch” — Magazin istoric, nr. 2/1974), aceasta va continua pînă la înfrîngerea inamicului. Întăririle italiene și germane trimise în grabă nu fac decît să prelungească agonia trupelor Axei.

Îndrăzneala „armatei” lui David Stirling, Special Air Service, sporește în aceste luni, în ciuda citorva neînțelegeri cu statul major. De altfel, S.A.S. devine, din septembrie 1942, regiment, cu un efectiv de 40 ofițeri și 350 subofițeri și soldați. Iar raidurile sale îl vor surprinde nu numai pe conducătorii inamici, ci chiar pe comandanții armatei britanice.

Continuăm să publicăm cîteva pagini din volumul lui Jean Bourdier Les commandos du désert (Magazin istoric, nr. 9,10/1989), dedicat unității de comando Special Air Service și operațiilor întreprinse de ea în spatele liniilor inamice, din nordul Africii. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

1941-1942. COMANDOURILE DEȘERTULUI

JEAN BOURDIER

Una dintre primele griji ale lui Stirling este să schimbe refugiu. Urmele lăsate de vehicule sînt atît de pronunțate, încît ar risca să aducă pe negîndite patrulele motorizate germane. Refugiu este transferat prin urmare în alte grote, la vreo 50 km de primele.

Motive de preocupare pentru Rommel

După această precauție elementară, Stirling organizează o întrunire; critică sever operația abia încheiată, în care trei jeepuri au fost distruse și alte șase avariate. Ea ar putea părea altcuiva o reușită impecabilă, dar, pentru Stirling, numeroase detalii lasă încă de dorit. Și el nu obișnuiește să ascundă asta oamenilor. Susține că tirurile au fost prea dezordonate, că mai multe echipaje și-au consumat complet muniția, ceea ce consideră a fi o gravă eroare, deoarece trebuie să prevezi și posibilele „accidente” pe drumul de întoarcere. În plus, cîteva vehicule n-au reușit să păstreze alinierea tot timpul operației. Data viitoare, tre-

buie cu orice preț ca lucrurile să iasă mai bine.

Stirling începe să facă noi proiecte, dar un mesaj de la statul major le pune brusc capăt: trebuie să-și ducă de urgență detașamentul la Kermit, în vederea unei operații importante. Deși este furios, Stirling nu poate să nu se supună. De altfel, are toate motivele să fie neîncredător și, de îndată ce statul major îi dezvăluie planurile, neîncrederea lui se transformă în aversiune declarată și precisă. Stirling consideră că la comandament s-a violat regula jocului, instaurată încă la început, prin care i se lăsa lui, maiorului Stirling, grija să decidă asupra operațiilor și organizării lor. Cît despre cea care îi este propusă, el n-ar fi hotărît-o niciodată și nici n-ar fi organizat-o astfel. În plus, ea se înscrie într-un ansamblu comportînd elemente „străine”, lucru de care șeful S.A.S. are groază, justificată de altfel.

Este vorba despre mai multe raiduri de mare anvergură asupra unor localități-cheie deținute de inamic, în scopul de a „ocupa” Afrikakorps și de a o împiedica să treacă la ofensivă în

timpul verii. Comandamentul britanic estimează că nu poate lua în calcul un atac înaintea toamnei și ține să se mențină pînă atunci pe poziții. Trebuie, prin urmare, să i se dea lui Rommel suficiente motive de preocupare, ca să nu fie tentat să răstoarne noul eșchier.

De altfel, în acea vară a anului 1942 se vor opera schimbări decisive în comandamentul forțelor britanice din Orientul Mijlociu. Churchill hotărăște să-l înlocuiască pe Auchinleck cu generalul H.R. Alexander, în funcția de comandant al trupelor din „Orientul Mijlociu”. Iar la 8 august Ritchie va fi înlocuit, în fruntea Armatei 8, cu un militar beneficiind de o robustă reputație: generalul Bernard Montgomery.

În timp ce această remaniere este în desfășurare, punctată cu convocări ținute într-o atmosferă apăsătoare, Stirling participă și el la alte întruniri, la care climatul nu este mai destins:

¹ Numirea are loc la 8 august 1942. În aceeași zi, generalul Auchinleck devine șef al sectorului operațional Irak-Iran.

se discută raidurile hotărâte de statul major. Sînt în număr de patru: unul la Benghazi, încredințat lui Stirling și S.A.S.; altul spre Tobruk — executat de o forță amfibie, aflată la ordinele colonelului Haselden; un al treilea la aerodromul Barce, revenind lui L.R.D.G.; și ultimul la Jalo — trupelor sudaneze.

Dintre toate, cel mai important, atît prin natura obiectivului, cît și prin mijloacele angajate, este cel de la To-

vor trebui să pătrundă în oraș, să ajungă în port și să distrugă tot ce există acolo. Raidul lui Sudan Defense Force, plecat din Kufra cu două patrulare L.R.D.G. spre Jalo, se numește „Laleaua”.

Cel mai mare eșec

Drumul între Kufra și Benghazi se dovedește a fi și foarte lung și greu, și înșelător. Comportă mai ales tra-

Mașinile lui L.R.D.G. aveau de înfruntat un teren extrem de dificil

bruk. Colonelul Haselden trebuie să atace orașul pe uscat cu 80 oameni din comando, transportați în trei camioane. Vor fi travestiți în prizonieri de război și încadrați de cîțiva evrei germani (în uniforme ale Afrikakorps), ce trebuie să fie luați drept gardieni. Planul prevede să se ajungă într-un punct numit Mersa Sciausc, la est de port, unde grupul va intra pe cei o sută de oameni de sub ordinele căpitanului McFie, veniți de la Alexandria, la bordul unor vedete lansatoare de torpile și dotate cu bărci pneumatice. Cele două forțe vor trebui să înainteze apoi împreună spre vest, să neutralizeze bateriile de coastă, în așa fel încît să permită, la orele 4.30 dimineața, debarcarea forței principale, adică 382 oameni din Royal Marines, comandați de locotenent-colonelul Unwin și transportați de distrugătoarele „Sikh” și „Zulu”. Operația se va numi codificat „Daffodil” (narcisă galbenă).

Raidul lui Stirling asupra orașului Benghazi poartă un nume la fel de botanic și înclinător — „Ghiocelul”. Ca să o ducă la bun sfîrșit, va dispune de 220 oameni, 40 jeepuri și 40 camioane, care

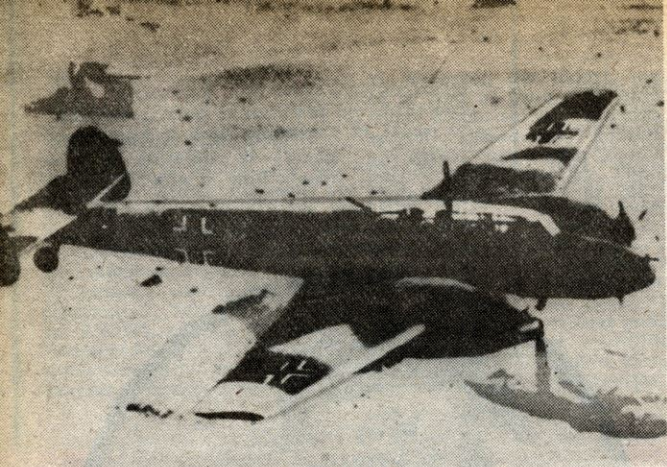
Iar cel al L.R.D.G. asupra Barcei — „Zambila”.

Buchetul acesteia de flori îi apare extrem de veninos lui Stirling, care detectează din prima clipă toate imperfecțiunile planului. Partea care îi este rezervată îi produce în mod deosebit ulceratii. În ochii lui, un raid surpriză cu 220 oameni și 80 vehicule este o erezie, iar operația ce îi este propusă reprezintă exact ceea ce condamna el în memoriul care precedea formarea S.A.S.

Dar, absolut în toate înclinările, protestele și criticile șefului S.A.S., oricît de argumentate ar fi, sînt respinse cu hotărîre. În cîteva rînduri, în ciuda singelui său rece și a urbanității, Stirling se află în prag de a face explozie.

versarea Mării de Nisip, o întindere de nisip fin și friabil, de mărimea Irlandei: lungi dune paralele, înalte de zeci de metri, aliniindu-se monoton, ca valurile unui ocean. După consultări cu specialiștii din L.R.D.G., Stirling decide să treacă vehiculele pe la Zighen, un fel de strîngulare, unde Marea de Nisip nu este mai lată de 30 km. Dar acești 30 km par interminabili la traversare. La nici cinci minute, vehicul după vehicul se înfundă; trebuie scoase în grabă tălpile pentru nisip, lopețile și corzile.

Trei zile îi vor fi necesare grupului din față, comandat de Mayne și McLean, pentru a ajunge în apropiere de Benghazi, unde se ascunde, printre nomazii prie-

Pericolul cel mare venea de la avioanele inamice, care puteau repera jeepurile, în timpul zilei, de la mare distanță

teni, ofițerul de informații belgian Bob Melot. Între timp, un camion din convoi a lovit o mină și a trebuit abandonat.

Melot îl informează pe McLean că în garnizoana Ben-ghazi, unde se pare că au sosit recent întăriri, au apărut semnele unei agitații suspecte. Un spion trimis să examineze situația mai îndepărtată revine cu cele mai rele vești: tot orașul este la curent cu atacul ce se pregătește. Menționează chiar data exactă. Când Stirling ajunge la djebel (stîncă), decide să trimită un mesaj la Cairo, ca să întrebe dacă nu trebuie modificat planul prevăzut. Răspunsul, care sosește după trei ore, este că trebuie „să ignore clevelele de bazar” și să acționeze conform prevederilor. Lui Stirling nu-i rămîne decît să se supună.

Atacul începe în noaptea de 13 septembrie. La oarecare distanță în fața lui, Stirling zărește de-a curmezișul drumului o barieră, cu sîrmă ghimpată de o parte și de alta. De ambele părți ale șoselei pămîntul pare proaspăt răscolit, ca și cum ar fi fost minat. Când se apropie de barieră, se dezlănțuie infernul. O duzină de mitraliere și cel puțin

două tunuri Breda de 20 mm, instalate de cealaltă parte, deschid focul asupra coloanei britanice. Curînd, li se alătură mortierele.

Jeepul din frunte, condus de sergentul Almonds, ținește înaintea, cu cele patru mitraliere în acțiune. După o sută de metri, un glonț îi atinge rezervorul de benzină și vehiculul ia foc instantaneu. Al doilea jeep are aceeași soartă. Celelalte vehicule se așază atunci de o parte și de alta a drumului, dezlănțuindu-și focul asupra adversarului, a cărui împotrivire scade după o vreme. Dar este limpede că raidul a capotat înainte de a începe. Orice șansă de surpriză — dacă existase vreodată — a dispărut. Nu rămîne decît replierea.

În zori, coloana se regăsește la piciorul pantei ce duce spre refugiu din munți. Este reperată imediat de o duzină de avioane inamice, care se aruncă asupra-i, bombardînd-o și mitralînd-o. Un camion cu muniții este lovit în plin și se volatilizează. Un altul nu întîrzie să explodeze. Toată ziua continuă hărțuiala aeriană. În noaptea următoare, scăpat de avioane, grupul reușește să ajungă la locul de întîlnire. A pierdut opt vehi-

cule, dar n-are decît trei sau patru răniți.

În ued, camuflajul vehiculelor este excelent, într-atît încît, în dimineața următoare, un avion de recunoaștere inamic survolează refugiu, la joasă înălțime, fără să zărească ceva. Dar, în timpul zilei, o manevră greșită repune totul în discuție. Un jeep venit din oaza vecină, unde s-a rătăcit, se îndreaptă spre refugiu fără precauții, lăsînd în urma sa un nor de praf, care nu scapă aviației inamice. Aceasta, orientîndu-se după urma vehiculului, atacă imediat. În-
tre 20 și 30 avioane aruncă bombe. O zi calmă se transformă în coșmar.

La căderea nopții, cînd avioanele sînt nevoite să se retragă, se constată că 25 camioane și 18 jeepuri au fost distruse. Sînt mai mulți morți și răniți.

De data aceasta, situația a devenit de-a dreptul alarmantă. Aproape 650 km separă grupul de oaza Jalo care, dacă lucrurile au mers bine, trebuia să fie în mîini prietene. Peste jumătate din vehicule au dispărut și, odată cu ele, multe alimente, apă, muniție și carburanți. Coloana se scindează din nou în trei grupe, prima condusă de McLean și Sandy Scratchley, a doua de Mayne și a treia de Stirling, care va pleca ultimul, pentru a-i putea culege pe eventualii răătăciți. Camioanele transportă cîte 20 oameni, jeepurile — șapte sau opt.

La 18 septembrie 1942, seara, prima echipă ajunge în apropiere de Jalo. Dar oaza este tot în mîini inamice, pentru că forța sudaneză a fost respinsă. Forței S.A.S. nu-i rămîne decît să se îndrepte spre Kufra, alți 650 km, unde ajunge după alte trei zile. Raidul acesta „la ordin” este cel mai mare eșec al S.A.S., de la operația aeropurtată din noiembrie 1941. Dar răspunderea nu-i aparține lui Stirling, care a fost tot timpul împotriva ideii. Dacă „Ghiocelul” este un eșec, „Narcisa galbenă” reprezintă efectiv o catas-

trofă. Singura floare care va înflori este „Zambila”, pentru că operația L.R.D.G. s-a condus după principii cele mai „clasice”.

Stirling este capturat

Spre sfârșitul anului 1942, S.A.S. capătă statut de regiment; Stirling este avansat locotenent-colonel; Paddy Mayne devine maior. Începe ofensiva britanică, în care germanii sînt înfrinți și Rommel este constrins să se retragă, pierzînd pe rînd toate așezările importante pentru care s-au dus atîtea lupte¹.

În noiembrie, planul de operații al lui Stirling, supus lui Hackett și Montgomery, constă în a acționa tot în spatele liniilor inamicului, avînd ca obiectiv principal drumul de țîrm către Tripoli, vital pentru mișcările trupelor lui Rommel.

Studiînd planul, Montgomery îl aprobă:

— Tinărul Stirling ăsta e nebun, spune el. Complet nebun. Dar războiul este adesea un domeniu în care nebunii pot străluci.

Raidurile se angajează repede, dar la fel de repede inamicul se află pe poziții de

așteptare. După cîteva operații de sabotaj, perfect reușite, treaba devine mai dificilă, pentru că inamicul lansează mereu patrulare aeriene și patrulare terestre cu blindate, în fața cărora jeepurile sînt extrem de vulnerabile.

La 23 decembrie, Rommel scrie: „Am început să găsim urmele lăsate de oamenii lui Stirling, care ne hărțuie liniile de comunicație”. Armata britanică își continuă înaintarea și ajunge la Sirta la 25 decembrie 1942. Obiectivul este zdrobirea definitivă a armatei lui Rommel și joncțiunea cu forțele anglo-americane debarcate după 8 noiembrie. Între timp, s-a mai format un regiment S.A.S., în Armata 1 britanică, debarcată în noiembrie, regiment comandat de William Stirling, fratele lui David. Acesta din urmă vrea să realizeze o joncțiune a celor două regimente, în ideea că succesul va duce la formarea primei brigăzi S.A.S.

Se fixează un punct de întâlnire în Tunisia, la Bir Soltanie; apoi se pleacă în mai multe grupuri, spre sfîrșitul lui ianuarie 1943. Căpitănelul Jordan pornește primul, cu nouă jeepuri. După cîteva raiduri reușite, la 28 ianuarie, este înconjurat de o companie italiană înarmată pînă în dinți și trebuie să se

predea. Este însoțit doar de doi oameni.

Grupul Stirling, plecat după Jordan, este reaperat de două avioane de recunoaștere germane. Stirling decide să conducă toată noaptea pentru a ieși, în zori, din zona periculoasă. Operația reușește. Comandoul se ascunde apoi într-un ued înconjurat cu grotte, ce pare un adăpost ideal. Se decide organizarea, a doua zi, a unui raid fulger asupra instalațiilor inamice de la Soussa.

Dar, stînd în așteptare, toată lumea, epuizată, se odihnește. Stirling și McDermott se culcă alături într-o groată; Sadler, Cooper și Taxis — în sacii lor de dormit, nu departe de intrarea în ripă. Către ora cinci dimineața, aceștia trei sînt treziți de zgomot de cizme. Reușesc să fugă și, fără hrană, apă, arme și busolă, încep un lung marș prin deșert, care va dura patru zile.

Stirling și McDermott au mai puțin noroc. Se trezesc cu un revolver îndreptat spre ei de către un ofițer german foarte agitat. Ieșind din groată, cei doi britanici observă că ripa este complet încercuită de soldați cu pistoale automate în mînă. După două ore sînt urcați într-un camion și duși într-un fel de depozit, transformat în sediu militar.

¹ 23 octombrie 1942. Ora 20.00. Generalul Montgomery declară: „Cînd am luat comanda Armatei 8, am afirmat că misiunea noastră este de a-l zdrobi pe Rommel și că o vom face cînd vom fi gata. Acum sîntem gata. Bătălia care va avea loc este o bătălie decisivă, dintre acelea care vor intra în istorie. Noi avem arme și materiale de primă calitate, tancuri de asalt puternice și sîntem protejați de cea mai bună aviație din lume”. Ora 21.40. După o puternică pregătire a 1 200 guri de foc de artilerie, se declanșează, pe un front de 38 mile, ofensiva britanică de la El-Alamein. A doua zi, generalul Rommel, aflat în Austria, primește ordin să revină în Africa de Nord. Pe 25 octombrie, generalul Montgomery mută efortul operativ la nord, realizînd o mare surpriză pentru comandamentul Axei. O săptămînă mai tîrziu, generalul britanic declanșează ofensiva codificată „Supercharge”. În aceeași zi, 2 noiembrie, generalul Rommel ordonă retragerea lui Afrika Korps, dar în 24 ore Hitler oprește retragerea, pentru că Rommel să o reia la 4 noiembrie.

Trupele Axei suferă o înfrîngere grea în fața ofensivei britanice.

Uneori, aventura se putea termina foarte prost, ca în cazul acestui grup britanic de comando, capturat de germani

telex...telex...

Cei doi concep un plan de evadare. Când se va lăsa noaptea, Stirling va cere să iasă afară. Acolo va încerca să-și lovească gardianul și să fugă în întuneric, scoțind un strigăt. La acest semnal, McDermott, care va sta aproape de ușă, va încerca să scape și el. Oricât de nebensapare, planul reușește. Ajuns afară, cum ceruse, Stirling îl roagă pe cel mai apropiat paznic să-i dea un foc. Acesta își lasă o clipă arma, să caute chibriturile. Șeful S.A.S. fuge strigând. Se trage asupra-i, dar nu este atins. În timpul acesta, McDermott reușește și el să fugă. Cei doi nu se vor mai regăsi. Stirling merge toată noaptea, vrînd să ajungă la Bir Soltane, la vreo 75 km depărtare, după estimările sale. Parcurge pînă în zori 20 km. Pleacă din nou cînd se lasă noaptea. În zori se ascunde într-o ripă să doarmă. E trezit după-amiaza de un tinăr arab, care îi propune să-l ducă la o sursă de apă. Stirling îl urmează, pentru a se găsi deodată înconjurat de soldați italieni înarmați, cam cîți ar intra în cinci camioane. Nici o șansă să mai scape.

De data aceasta, paznicii îl duc la El-Hamma, la statul major, apoi îl urcă într-un avion cu destinația Italia. • Trimis într-un lagăr italian, va evada de patru ori și de fiecare dată va fi prins, trădat de statura sa. Încăpăținarea cu care vrea să-și cîștige libertatea îi va determina pe italieni să-l trimită în celebra fortăreață germană Colditz, unde sînt duși prizonierii aliați socotiți cei mai periculoși.

Aflînd că Stirling a fost capturat, Rommel va nota în jurnalul său: „Britanicii pierd astfel pe acel remarcabil și plin de imaginație șef de comando din desert, care ne-a făcut mai mult rău decît orice altă unitate de forță egală”. ■

Prezentare, adaptare
și traducere
Stelian ȚURLEA

● Investigațiile prin intermediul fotografiilor aeriene desfășurate timp de mai mulți ani de un colectiv de cercetători din cadrul Institutului de geodezie, fotogrametrie, cartografie și organizare teritorială (I.G.F.C.O.T.) din București au dus la identificarea unor așezări antice necunoscute de pe teritoriul dobrogean, la Beidand, Mihai Bravu, Cetatea, Lespezi, Isaccea (orașul medieval) și Agighiol. ● Continuarea cercetărilor întreprinse la Alba Iulia, în vecinătatea locului unde se presupune că s-a aflat mitropolia întemeiată pentru românii transilvăneni de Mihai Viteazul (*Magazin istoric*, nr. 8/1975), a evidențiat — sub straturile de depuneri medievale și antice — o așezare din epoca bronzului. ● Moștenitorii bancherului Iacob de Haven — care l-a împrumutat în 1788 pe G. Washington cu 450 000 dolari — au angajat un celebru avocat pentru a deschide o acțiune contra guvernului american. Motivul: primul președinte american nu și-a achitat datoria. Moștenitorii cer și plata unei dobinzi de la 6 la sută, și ea s-ar cifra la... 98,3 miliarde dolari. ● Continuă seria de importante descoperiri arheologice, prilejuite de lucrările de regularizare a cursurilor riurilor din preajma Capitalei. Cu ocazia amenajării Lacului Văcărești, de curînd a fost identificat un cuptor de redus minereu din sec. VI e.n. Interesant este procedeul tehnologic: materia primă era preluată din depunerile feruginoase (ce puteau fi cunoscute printr-o îndelungată observație de către oamenii locului), supuse unui procedeu de ardere și reducere, în urma căruia se obținea fierul necesar confecționării armelor și uneltelor. ● Tot metalurgia se află în primul plan al descoperirilor și la Străulești, unde a

fost identificat un cuptor din sec. IX-XI, iar alături de „furnalul” necesar reducerii minereului a fost găsită și o nicovală. ● Un vechi mormînt, datînd din sec. VI e.n., descoperit lângă Nara, vechea capitală a Japoniei. Originea coreeană certă a obiectelor găsite constituie o noutate absolută pentru istoricii japonezi. ● La Plymouth, Marea Britanie, urmează să se ridice un monument închinat aviatorilor aliați care au luptat în cel de-al doilea război mondial. ● Cercetări antropologice efectuate asupra scheletelor umane descoperite în movila de la Vinători (județul Galați) au evidențiat faptul că în faza de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, respectiv la sfîrșitul perioadei mijlocii a epocii bronzului (de cînd sînt datate osemintele), cariile dentare erau... inexistente. ● Cea mai veche hartă geologică descoperită pînă acum a fost întocmită în Egipt în jurul anului 1150 î.e.n. (în timpul faraonului Ramses IV). ● Expoziție prilejuită de aniversarea a 125 ani de existență a uzinelor Timपुरi Noi, importantă unitate industrială a Capitalei. ● Aprinsă dezbateri privitoare la depozitele viitoare Bibliotecii a Franței, care se va construi pe malul Senei (la Tallioli) și ai cărei primii cititori sînt prevăzuți pentru 1995. Se discută cum să se împartă aceste depozite cu actuala Bibliotecă Națională (care va continua să existe). Unii specialiști susțin să existe două depozite de cărți (pînă la și după 1950), alții să se mute integral aceste depozite, iar ultimii să se mute doar fondurile de manuscrise, colecțiile numismatice, de arte și de materiale audio-vizuale. Se anticipează o polemică dură, pînă în 1991, cînd va începe noua construcție. Și chiar după această dată.

ÎN DUBROVNIK, LA JUMĂTATEA CELUI DE-AL XV-LEA VEAC

Grupurile de turiști care iau cu asalt vara străzile orașului Dubrovnik¹, port la Marea Adriatică, socotit cea mai pitorească așezare de pe litoralul iugoslav, se opresc deseori în piața centrală, unde pe un mic postament se înalță statuia unui cavaler înzăuat, cu spada în mână. Este Roland (Orlando, cum îi spun localnicii), celebrul erou al poemului epic Cîntecul lui Roland, tipul ideal de cavaler medieval, devenit protector și simbol al orașului². Oaspeții se fotografiază la baza statuii, în vecinătate sînt arborate steagurile diferitelor festivaluri anuale de artă, găzduite de orașul-port, așa încît imaginea lui Roland este foarte cunoscută. Puțini știu însă semnificația acestui mic monument în istoria Dubrovnikului: statutul lui de republică, la mijlocul secolului XV.

Dubrovnikul actual atrage mai ales prin zona lui veche, medievală, împrejmuită cu puternice ziduri. Situat pe o mică peninsulă stîncoasă, ce se vede ca o pată albă pe fondul albastru al mării, orașul vechi, construit din piatră, s-a păstrat pînă astăzi aproape neatins. „Trei secole la rînd au șlefuit această piatră prețioasă — pînă ce ea a căpătat o strălucire nemaivăzută — arhitecți de-al noștri și străini, cioplitori în piatră, constructori și giuvaergii“, scrie un istoric iugoslav. Principalele verigi ale zidului au fost înălțate în veacul XV, în final el avînd 2 km lungime, 4-5 m grosime, 14 turnuri, 3 fortărețe, 5 bastioane, 2 porți.

¹ Fondat în sec. VII e.n., cu numele de Ragusium, de refugiați romani din vechea așezare Epidaur, Dubrovnikul a constituit, încă de la începuturile sale, o punte de legătură între două civilizații: romană și slavă (o colonie slavă se contopise rapid cu populația romană).

Uterior, orașul a intrat în stăpînire a Bizanțului. După ce, între secolele IX și XII, s-a apărat singur în fața puterilor străine, a recunoscut suzeranitatea Veneției, între anii 1205 și 1238, păstrîndu-și totuși o oarecare independență. Dubrovnikul a rămas republică vasală Veneției, pînă în anul 1358, cînd a trecut sub protecția regilor ungari. În anul 1442, republica a acceptat, în urma unor lungi tratative, plata unui haraci Porții, în valoare de 1 000 ducati, semn al supunerii orașului și fața de Semlună, regimul republicii fiind asemănător, în ceea ce privește relațiile cu otomanii, cu cel al țărilor române.

Prin tratate și plătind tribut, orașul și-a sporit permanent teritoriile de-a lungul coastei dalmate, devenind o mare putere comercială și beneficiînd de o poziție favorabilă pe rutele maritime și de uscat dintre Italia și regiunile dunărene.

² Asupra motivației istorice a acestui moment, vezi *Magazin istoric*, nr. 44/1984.

Rîvnită de venețieni, la sfîrșitul sec. XIV, coasta dalmată a intrat în stăpînire lor. Cu o singură excepție: Dubrovnikul, ai cărui locuitori au săpat șanțuri de apărare, pregătindu-se pentru un lung asediu. În fața rezistenței, în anul 1411, Republica Serenissimă (*Magazin istoric*, nr. 2-4/1989) a bătut în retragere. Șase ani mai tîrziu, în mijlocul orașului s-a înălțat statuia lui Roland.

Dar conflictul cu puternica pe atunci Republică venețiană fusese deschis. Dubrovnikul obținuse un succes care trebuia consolidat. În continuarea achizițiilor sale teritoriale din secolele anterioare (insulele Lastovo, o haltă comodă pentru corăbii și un avanpost față de pirai, Peleșat, necesară controlului navelor la intrarea în estuarul riului Neretva, Met, pentru legăturile cu Bosnia și cu nordul litoralului dalmat), orașul „a înghițit“ o serie de ținuturi limitrofe, pentru a se înconjură astfel de zone ce-i puteau servi ca bastioane.

A urmat, cum era și firesc, o înflorire a vieții economice, însoțită de o vastă operă de construcție. Secole de-a rîndul, Dubrovnikul fusese un oraș de lemn (*dubrava* în sîrbocroată înseamnă *dumbravă*). Bogatele păduri din apropiere asiguraseră materia primă necesară, așa încît, chiar după cele mai devastatoare incendii (în 1296, de pildă, arseese practic în totalitate). Dubrovnikul renăscuse din cenușă. Încă din primii ani ai veacului XV, autoritățile au hotărît să modifice arhitectura orașului. Anual s-au dăruit cîte 20 clădiri din lemn, pe locurile lor înălțîndu-se alte 20 din piatră. Astfel, în circa 10 ani, Dubrovnikul a arborat un nou veșmînt: din piatră. În anul 1407 a început pavarea străzilor, s-au sistematizat canalele pentru scurgerea reziduurilor, canale acoperite apoi cu plăci de piatră (cu mici modificări, acest sistem funcționează pînă astăzi).

În aceleași decenii de început ale veacului XV, Dubrov-

Un punct de atracție al Dubrovnikului: zona veche a orașului,

nikul și-a construit și un apeduct. L-a invitat pe inginerul napolitan de la Cava, care, între anii 1436 și 1438, a înzestrat orașul cu un edificiu de alimentare cu apă. Încă de la sfârșitul sec. XIV, Senatul local chemase specialiști străini — doctori, farmaciști, armurieri, constructori de nave, sticlari —, iar în 1416 a luat hotărârea să extindă producția de textile, în special postavuri fine, cerute pe piața Balcanilor. Multă vreme, Dubrovnikul importase stofe din Italia, mai ales de la venețieni, dar când aceștia au ocupat Dalmația, schimburile comerciale fuseseră amenințate. Autoritățile municipale au invitat atunci un meșter italian din Piacenza, pentru a fonda o industrie locală de postavuri. Cu timpul, au apărut mai multe manufacturi, considerate de cercetătorii primele întreprinderi de tip capitalist timpuriu. A început apoi o mare afluență de meșteri italieni și germani. Între anii 1418 și 1463 izvoarele menționează în Dubrovnik peste 850 postăvari, care produceau anual ca. 4.000 baloturi de postav.

La începutul veacului XV o pondere mare în schimburile comerciale au căpătat o produsele manufacturilor textile din Dubrovnik. Orașul mijlocia negoțul dintre regiunile balcanice și țărilor din jurul Mării Mediterane. După căderea a o serie de orașe în stăpânirea venețienilor, Ragusa și-a construit o puternică flotă comercială, navele ei, cu mărfuri din Serbia, Bosnia și Macedonia, străbătând Marea Adriatică înspre orașele italiene și Grecia, înspre Levant și Spania.

„Să meargă cu conducătorii lor și cu bunurile lor și cu negustorii lor, cu mărfuri, în țara maiestății mele [Serbia] — scrie țarul Ștefan Dușan încă din 1349, într-un privilegiu acordat de el raguzanilor pentru a face comerț în toate stăpînirile sale — și în cea regească [a fiului său Uroș, care purta titlul de rege] liber, fără nici o piedică. Și nimeni să nu-i împiedice sau să folosească forța, nici

un nobil (*vlastelin*) al maiestății mele, nici un nobil regal, nici oricine altul de pe pământul împărăției mele sau din cel regal, ci liber să meargă... Și negustorii cu mărfurile lor, dacă cineva dorește să meargă în altă țară cu marfa, să treacă liber, fără pagubă, prin țara împărăției mele, numai arme să nu ducă nici la bulgari, nici în țara lui Basarab [Țara Românească, unde era atunci domnitor Basarab I], nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici la greci [în Imperiul bizantin], nici oriunde ar fi în țară străină. Dacă se vor găsi că vor duce arme în țară străină, toate acele arme să se ia pentru mine...”

Învățământul primar — o altă sferă a vieții interne a orașului Dubrovnik — ilustrează și el nivelul de dezvoltare atins în veacul XV. Încă din secolul precedent, funcționa o școală în care copiii învățau gratuit să scrie, să socotească, să citească și își însușeau noțiuni elementare de latină. Un izvor bogat pentru cronica istorică a acelor timpuri îl constituie lucrarea umanistului italian Filippo de Diversis, originar din Lucca, lucrare cunoscută sub titlul *Descrierea Dubrovnikului* și scrisă în 1440. La invitația Senatului din oraș, Diversis a organizat învățământul mediu, predând el însuși gramatica, latina, logica, filosofia. Cartea sa este o apologie a vieții din oraș, important centru urban, cultural și științific din Balcani, „Atena slavă”, cum îi spune autorul.

Ocotirea sănătății a cunoscut aspecte particulare în Dubrovnikul epocii. Încă de la începutul veacului XIV cea mai bine plătită profesie era cea de medic: la nivelul celei de consul al orașului pe lângă curțile suveranilor străini. În plus, fiecare medic avea trei servitori. El trebuia însă să prescrie pacienților rețete gratuite.

Dubrovnikul se număra printre primele orașe din lume în care s-a instituit, în anul 1377, o carantină împotriva epidemiilor. Persoane special însărcinate trebuiau să se îngrijească permanent ca ciurma să nu pătrundă în interiorul

zidurilor. Acești oameni îi cercetau atent pe cei ce intrau în oraș și nu permiteau nimănui să se apropie de cei veniți dintr-o zonă cu epidemie. Carantine de una-două luni se instituiau pe insule pustii. Dacă totuși boala pătrundea în Dubrovnik, populația părăsea orașul. Marele Consiliu alegea acei nobili care trebuiau să conducă republica, aceștia rămânând pe loc, cu toate riscurile. În 1437, ne relatează de Diversis, din cei zece nobili nouă au murit, toată răspunderea treburilor orașului căzând pe umerii lui Marin Rastić în vîrstă de 83 ani.

În oraș funcționează pînă astăzi cea mai veche farmacie din Europa. Datează din anul 1317. În muzeul ei, aflat la subsol și inaugurat în 1950, vizitatorul de astăzi poate vedea pe lângă mici recipiente pentru produsele farmaceutice ale vremii — între care și otrăvă! — diferite manuale de farmacologie: *Ierburi tămăduitoare și leacuri* (tipărit în 1491) și *Farmacologie universală* (apărută în 1717). Se păstrează în acest muzeu și o rețetă din anul 1641.

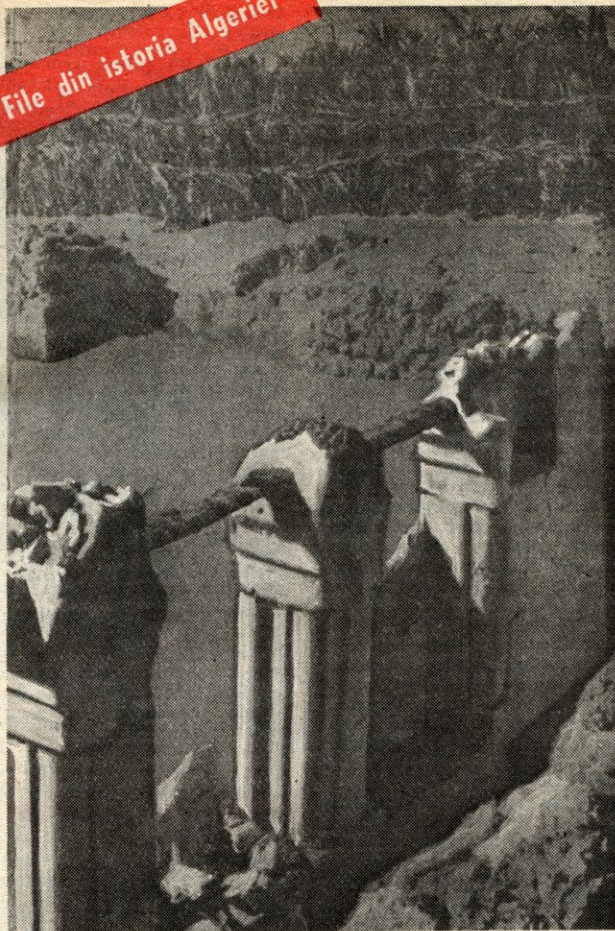
În Dubrovnik au existat, desigur, și alte farmacii. Mărturie stă o dispoziție din statutul orașului (datat 1272), privind cîntărirea medicamentelor. Interesant este că această veche farmacie cunoaște pînă astăzi cea mai mare afluență de cumpărători.

La un an după apariția cărții umanistului italian Filippo de Diversis, respectiv în 1441, în documentele oficiale apare pentru prima oară sintagma „Republica Ragusa”. De aceea specialiștii consideră prima jumătate a secolului XV o graniță în istoria Dubrovnikului, devenit republică și menționat astfel în documente în veacurile următoare.¹ ■

Florentina DOLGHIN

¹ În 1667 un puternic cutremur a distrus o mare parte a orașului și o cincime din populație a pierit. Dubrovnikul și-a recâștigat prosperitatea abia în timpul războaielor napoleoneene, între anii 1800-1805 practicînd un intens comerț, ca singurul stat mediteranean neutru. În anul 1806 a fost ocupat de trupele lui Napoleon, care, aproape patru ani mai tîrziu, l-a inclus în componența „Provinciilor ilire”. În 1815 orașul a trecut sub autoritatea Imperiului habsburgic, iar în 1918 în componența Iugoslaviei.

File din istoria Algeriei

TAHERT,

ORAȘUL CU O VIAȚĂ

DE 13 DECENII

MAHFOUD KADDACHE

Autorul articolului care urmează este unul dintre exponenții de frunte ai istoriografiei algeriene contemporane. Semnatar al unor substanțiale studii de istorie contemporană, cum ar fi *La Vie politique à Alger de 1919 à 1939* și *Histoire du nationalisme algérien. Question nationale et politique algérienne (1919-1951)*, istoricul algerian și-a extins preocupările și asupra perioadelor medievale, când a avut loc procesul de formare a poporului său. Reprezentativă în această direcție este lucrarea intitulată *L'Algérie médiévale*, apărută la Alger în 1982, care abordează istoria țării în secolele VI-XV, în contextul mai larg al întregului Magreb.

Stăpinită de romani între secolele I.e.n. - V.e.n. Algeria a fost apoi ocupată de vandali (sec. V-VI), bizantini (VI-VII) și arabi. Cuceritorii au întâmpinat în Magreb o rezistență înverșunată. Berberii¹ s-au împotrivit întotdeauna străinilor. Începută prin raiduri de mică amploare, în anul 647, cucerirea arabă s-a încheiat în 711, când întregul Magreb a devenit provincie a califatului omeiad. Ea a durat deci aproape 70 ani, mai mult decât orice altă cucerire întreprinsă de arabi: patru ani în Mesopotamia, șapte în Iran, șapte în Siria, trei în Egipt și tot trei în Spania.

Textul care urmează — selectat din lucrarea amintită a istoricului algerian și prezentat cu titlul și subtitlurile revistei *Magazin istoric* — se referă la un moment de glorie și înflorire al Magrebului central, Algeria de azi, și anume la întemeierea și dezvoltarea orașului Tahert, în regatul cu același nume.

¹ Grup de populații din nordul Africii, din familia de limbi hamito-semitice.

Deșertul și-a reînstatat atotputernicia peste gloria de-o clipă a Tahertului

„Citadela necucerită“

În anii 761-762, Abderahman Ibn Rostem a hotărât să întemeieze un oraș rival al Kairuanului¹, care să fie „bulevardul islamismului și sediul guvernului“. Din porunca lui s-a construit „orașul Tahert lângă Djebel Ghezul, munte care se află la marginea platoului Mindas, în anul 144 [al Hegirei], (761-762)“. Tahertul era numele unui oraș din Magrebul Central sau mai degrabă a două orașe, vecine, situate la o distanță de aproximativ cinci mile [1 milă terestră = 1609,344 m] unul de celălalt; unul se numea Tahert el Kadima, în berberă Tagdimt, celălalt Tahjedit.

La Tahert se pătrundea prin patru porți: Bab Safah, Bab el Manazil, Bab el Andalus, Bab el Mota. Piața lui, dominată de un castel, se numea Mahasouma și se afla pe malul unui riu. Tahertul a fost construit cu 50 ani înainte de orașul marocan Fès.

Noua așezare avea un mare avantaj: prezența apei. Călătorul Al Bekri, în lucrarea sa *Descrierea Africii septentrionale*, menționează, la sud de oraș, riul La Mina, iar la est „un alt riu, format din apele reunite ale mai multor izvoare, numit Tatoch ued Tiaret, care satisface nevoile locuitorilor și stropitul grădinilor...“ La Tahert, se găseau toate felurile de fructe. Gutuile acestei localități, scrie el, depășeau în frumusețe, în savoare și parfum pe cele ale altor țări. Apele erau folosite, de asemenea, pentru a pune în mișcare morile.

Imamii² au transformat cadrul natural, au întreprins numeroase lucrări de amenajări. Orașul și-a lărgit perimetrul. Numeroși străini, atrași de abundența care domnea aici și de reputația Tahertului, s-au stabilit în oraș. Au fost construite numeroase moschei, ca și prăvălii, locuințe bogate, un

castel al imamilor, care au conferit așezării un caracter urban. Comerțul a atras mari negustori din Irak, Kufa, Basra... Într-adevăr, Tahert era un punct de contact între țara păstorilor nomazi din sud și agricultorii din nord. Era un loc de schimb între cerealele din Tell³ și curmalele și lina din Sahara, adică a produselor din Sudan și Africa Neagră. Construit în mijlocul unei țări bogate, orașul a atras numeroase triburi din Tripolitania, arabi, perși...

Grupare de negustori, așezarea s-a remarcat și prin renumiți ei oameni de cultură. Numeroasele moschei construite în oraș au constituit centre de cultură, iar casele imamilor — centre de studii. Controversele ce aveau loc, un fel de dueluri teologice aflate la mare cinste, erau arbitrate de imami scototiți modele de erudiție. Iată o descriere a unei reuniuni desfășurate pe malul riului La Mina: „Controversa începuse. Cei care asistau înțelegeau tot ce își spuneau cei doi interlocutori [studenți în teologie] și victoria nu se hotăra nici de o parte, nici de cealaltă; dar, curînd, ei au trecut la științele înalte, a căror înțelegere scăpa celor care-i ascultau, cu excepția imamului, care putea încă să-i urmărească“.

Orașul, populat de grupuri diferite ca origine, apărea ca o suprapunere de cartiere. Există chiar un cartier al creștinilor, numit El Kanissa. Ruinele actuale ne ajută să ne formăm o imagine a lui: o întindere nord-sud de 700 pînă la 800 metri, importante urme de lucrări hidraulice, castele de apă și fîntini publice. Casele au un plan tipic algerian: curte centrală, încadrată de camere. Locuințele sînt despărțite de străduțe înguste. Orașul era înconjurat în întregime de metereze care mai existau în veacul XV, cum notează călătorul arab Leon

Africanul, în lucrarea sa *Descrierea Africii*.

Tahert nu a fost numai un oraș comercial și intelectual, ci și o fortăreață. Al Bekri ne reamintește precizarea nelinistitoare a lui Abderahman Ibn Rostem: „Iată un oraș unde singele nu va înceta să curgă și unde războiul va fi permanent prezent“. În timpul celor 130 ani de existență, orașul a fost zguduit de numeroase războaie civile. Chiar și imamul și-a construit o locuință fortificată, „citadela necucerită“, despre care vorbește Al Bekri, unde putea să-și instaleze o garnizoană. Această fortăreață, înălțată în sec. XI, semăna cu castelele siriane.

Resturile ceramice ne oferă citeva indicii despre civilizația Tahertului: olărie, mai ales vase, ulcioare sau străchini, capace pentru jgheaburi, care dovedesc existența atelierelor de ceramică. Au fost găsite, de asemenea, câteva piese emailate: obiecte simple, construite solid, fără decorații. Toate acestea exprimă bine austeritatea puritană, caracteristica esențială a imamilor.

Legendă poleită cu aur

Imamul avea putere mai mare decît un rege. Declara război musulmanilor care nu vroiau să-și îndrepte greșeala, păgînilor care refuzau islamul, evreilor și creștinilor care nu vroiau să plătească djizye [impozitul]. În calitatea lui de judecător suprem, la el apelau toți oprimații. El era apărătorul credinței împotriva dizidenților și juca rolul cel mai important în disputele teologice. Numea și revoca pe guvernatorii de provincii și dispunea după bunul său plac de vistierie. Trebuia să guverneze în conformitate cu legea, adică aplicînd strict Coranul. Decădea din funcție dacă se îndepărta de această cale; seicii, cititori ai Coranului și teologi învățați, erau singurii în măsură să aprecieze dacă

¹ Magazin istoric, nr. 3/1979.

² Imam = șef suprem al unui stat feudal teocratic arab, deținător al puterii religioase, politice și militare.

³ Nume dat de arheologi, în Orientul apropiat, colinelor artificiale formate de ruinele suprapuse ale diverselor locuiri succedate în același spațiu, vreme de mai multe milenii.

a părăsit această cale și puteau să-l revoce. De asemenea, imamul trebuia să conducă cu acordul seicilor. În Tahert, viața imamilor constituia o adevărată legendă poleită cu aur.

Personalitatea imamului a jucat un mare rol în acest stat teocratic. În afara celui mai celebru dintre ei, Ibn Rostem, a cărui autoritate era recunoscută până în Irak, trebuie amintit Mahomed ben Felah, autor a numeroase lucrări de teologie, care a condus Tahertul vreme de 40 ani. „Poarta casei sale a început să fie privită ca poarta unei moschei, se veghea în împrejurimi, unii se rugau, alții citeau Coranul, învățând științele divine și profane”. Fiul său, Yusef, a guvernat paisprezece ani și a scris numeroase cărți despre jurisprudență. Al cincilea imam, Abu Yaqdhān, a rămas celebru pentru ascetismul și spiritul său justițiar. „El se așeza în fața porții moscheii, pentru a asculta pe oricine dorea să-i adreseze o plingere”.

Tahertul a atins apogeul dezvoltării lui în vremea guvernării lui Aflah ben Abed el Wahab (823-871), care „a construit castele, a pus să fie făcută o poartă de fier și a introdus farfuri mari pentru a da mâncare poporului... În afara orașului se vedeau castele și ferme, în timp ce cursurile de apă erau regularizate”. La mijlocul veacului IX, orașul a atins cea mai mare întindere.

Regatul Tahert nu acoperea întregul teritoriu al Algeriei de azi. În centru, triburile și-au păstrat o puternică identitate, scăpând de sub controlul puterii, la fel ca și cele din est, conduse de aglabizi sau cele din vest, conduse de idrisizi¹. Dacă

sint menționați cîțiva amil (agenți ai puterii centrale), cel mai adesea cu funcții militare de comandă, fiind controlați direct de la Kairuan, personajele cele mai importante erau așa-numiții wali, cum ar fi cel care își avea reședința în centrul regiunii Zab, la Tobna. Trebuie menționată independența a numeroase grupuri față de aglabizi.

Cîmpiile înalte din zona Constantine constituiau pentru aglabizii din Kairuan un fel de marcă, o provincie militară care se întindea pe aproape 300 kilometri. Zăbul era o regiune vastă din care făcea parte vechiul oraș Baghai și unde locuiau triburi aparținînd armatei, perși originari din Khorasan și autohtoni, nearabi, descendenți ai romanilor. Orașul Mila, de pildă, era prosper și puternic, datorită celor două citadele ale sale. Litoralul, cu porturile Jijel, Kal'at al Khattab, Skikda, constituia o regiune bine cultivată, bogată în arbori și fructe. Setif, Belezma, Magaus, Wakkara, fortărețele de la Bardjalus, Talm, Djaizur, Adja, Arba erau principalele așezări ale regiunii.

Dar în Tahert, centru religios, unde se ascuțise spiritul de controversă, oraș prosper, cu un negoț înfloritor, imamii, adică în studii și rugăciuni, au sfîrșit prin a nu se mai gîndi la război și au neglijat întreținerea armatei. Astfel, cînd au apărut oștile dușmane, ei au fost incapabili să apere Capitala și țara. Cei care au putut să scape au fugit spre deșert, stabilindu-se în apropiere de Urgala și la Sadrata. Ruinele moschei, casă, decor sculptat) atestă moștenirea Tahertului. ■

Prezentare și traducere
Eugen DENIZE

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **ROMÂNIA CONTEMPORANĂ** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; cu un cuvînt înainte de Ion Popescu-Puțuri; coordonator: Gheorghe Surpat).

Editura politică, București, 1988, 529 pp., 35 lei: o imagine de ansamblu a înfăptuirilor revoluționare petrecute în societatea românească în deceniile care au trecut de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, epocă de grandioase transformări pe plan economic, social, politic și cultural a întregii țări.

● **INDEPENDENȚĂ, NEALINIENIE, PACE. MOMENTE ȘI SEMNIFICAȚII ALE UNEI MIȘCĂRI ISTORICE A SECOLULUI XX** (autori: Gheorghe Sprințeroiu, Eugen Preda, Ion Mielcioiu, Ana Budura, Petre Tănăsie, Cristian Popișteanu—coordonator, Constantin Botoran, Ștefan Năstăsescu, Costin Murgescu).

Editura politică, București, 1989, 311 pp., 18 lei: lucrare consacrată rolului României socialiste în viața internațională contemporană, relațiilor sale cu statele nealiniate, istoricului mișcării de nealinie și activității diplomatice desfășurate de țările care o alcătuiesc.

● **Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu — L'OPINION PUBLIQUE INTERNATIONALE ET LE PROBLÈME DE L'UNITÉ NATIONALE ET POLITIQUE DES ROMAINS.**

Editura Academiei R.S. România, București, 1988, 210 pp., 19,50 lei: versiunea franceză a lucrării Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitatea națională.

● **STATUL NAȚIONAL ROMÂN — FACTOR ESENȚIAL AL PROGRESULUI SOCIAL** (coordonator: prof. univ. dr. Ovidiu Trăzneu).

Editura militară, București, 1988, 254 pp., 12,50 lei: culegere de studii privind lupta poporului român pentru unitate național-statală, rolul statului socialist în prezent și în perspectivă.

¹ Aglabizii și idrisizii sînt dinastii care au condus state din nordul Africii, desprinse din califatul abasid. Aglabizii (800-909), care au avut capitala la Kairuan (în Tunisia), au stăpînit teritoriul din actualele state Tunisia, Libia și Algeria, iar idrisizii (788-885), cu capitala la Oulila (la est de Rabat), apoi la Fes, au stăpînit teritoriul din actualele state Maroc și Algeria.

AVUȚIILE BENGALULUI — LA LONDRA

JAWAHARLAL NEHRU

Numele lui Jawaharlal Nehru¹ este bine cunoscut cititorilor revistei noastre (nr. 10/1980, 3/1983, 4/1984, 2/1985, 12/1988). Centenarul nașterii sale (14 noiembrie 1989) a proiectat din nou în actualitate rolul lui eminent în istoria Indiei ultimului secol. În toate lucrările sale (Privire asupra istoriei universale, Descoperirea Indiei, Autobiografie etc.), Nehru a manifestat o pasiune constantă pentru istorie, în general, și pentru istoria Indiei, în special.

Redăm câteva pagini — cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric — din lucrarea sa Descoperirea Indiei, scrisă „în închisoarea Ahmadnagar, într-un interval de cinci luni, din aprilie până în septembrie 1944”, cum mărturisește autorul, în prefața cărții, apărută și în românește.

Victime, cu zecile de milioane

Principala îndeletnicire a Companiei britanice a Indiilor orientale², în primii ei ani de

¹ Lider al Partidului Congresul Național Indian, alături de Gandhi, secretar general și președinte al acestui partid în mai multe rânduri, Nehru a fost investit la 15 august 1947 în funcția de premier, pe care a exercitat-o vreme de 17 ani, până în ziua morții sale, 26 mai 1964. După dispariția lui, în fruntea guvernului central de la Delhi s-a aflat — tot vreme de 17 ani — fiica sa Indira Gandhi (1966-1977 și 1979-1984), iar din 1984 prim-ministru al Republicii India este fiul Indirei Gandhi, Rajiv Gandhi.

² Companie de comerț fondată în 1599 și investită, la 31 decembrie 1600, de regina Elisabeta I cu o carte ce îi conferea monopolul comerțului cu Indiile orientale. După ce a încercat fără succes să smulgă olandezilor monopolul comerțului cu mirodenii în Indonezia, Compania s-a concentrat, începând cu anul 1623, asupra Indiei, unde a fondat factoriile de la Masulipatam, Pettapoli, în golful Bengal, și de la Surat. Apoi ea s-a stabilit la Madras, Bombay și Calcutta. Seînțădă în 1698, Compania a fost reînființată în 1708, iar victoriile lui Clive, în timpul Războiului de 7 ani, i-au permis să distrugă puterea Companiei franceze rivale (fondată în 1664 de Colbert). Monopolul comercial al Companiei a

existență, de fapt principalul scop pentru care fusese creată, consta în furnizarea de mărfuri industriale, textile etc. indiene, precum și de mirodenii și alte mărfuri din Orient în Europa, unde acestea aveau mare căutare. Odată cu dezvoltarea tehnicii producției industriale în Anglia, acolo a apărut o clasă nouă, clasa capitaliștilor industriali, care cereau schimbarea acestei politici. Piața engleză trebuia să se închidă pentru mărfurile indiene, iar cea indiană să se deschidă pentru fabricatele engleze.

Sub influența acestei noi clase, Parlamentul britanic a început să manifeste un interes deosebit pentru India și pentru activitatea Companiei engleze a Indiilor orientale. În primul rând, s-a interzis, pe cale legislativă, accesul mărfurilor indiene în Anglia și, întrucât Compania Indiilor orientale deținea monopolul asupra exportului din India,

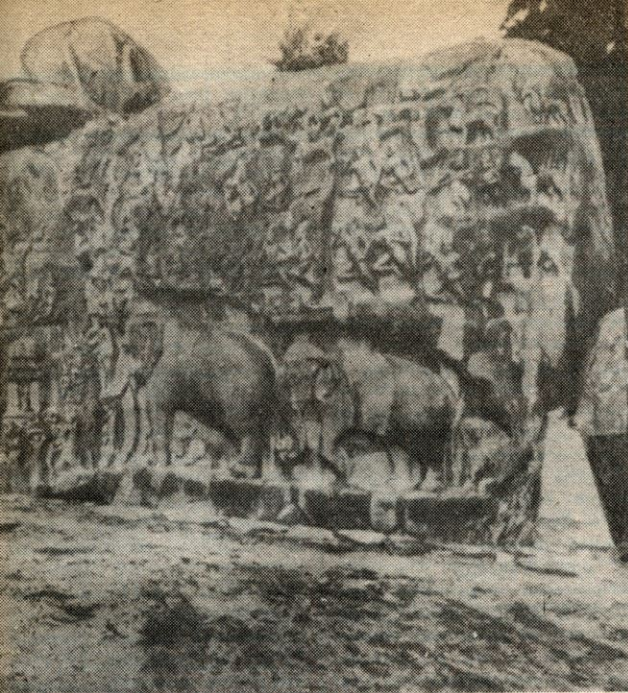
fost abolit în 1813 de lordul Liverpool, iar după răscola spăilor din 1857 (*Magazin istoric*, nr. 2/1976), India a trecut direct sub autoritatea Coroanei britanice.

această îngrădire a influențat și alte piețe străine. Au urmat încercări energice de a stinjeni și de a înăbuși industria indiană, prin diferite măsuri și taxe vamale interne, care împiedicau circulația mărfurilor indiene, chiar și în interiorul țării. În același timp, mărfurile engleze se puteau importa liber în India.

Industria textilă a Indiei a decăzut total, ceea ce a afectat un imens număr de țesători și meseriași. În Bengal și Bihar acest proces s-a desfășurat cu rapiditate; în alte regiuni a evoluat treptat, pe măsură ce se extindeau dominația britanică și construcția de căi ferate. El a continuat în tot cursul secolului XIX, distrugând în același timp și celelalte ramuri industriale vechi: construcțiile navale, prelucrarea metalelor, fabricarea sticlei, industria hîrtiei și numeroase meserii.

Pînă la un anumit grad procesul era inevitabil, deoarece vechea producție stătea în calea noii tehnici industriale.

Străveche artă indiană în piatră

lui XVII. Cîțiva ani mai târziu, ea a cumpărat o întindere de pămînt la sud și a întemeiat Madrasul. În 1662, insula Bombay a fost oferită de Portugalia ca zestre regelui englez Carol II^a, iar el a predat-o Companiei britanice a Indiilor orientale. În 1690 a fost întemeiat orașul Calcutta. Așadar, spre sfîrșitul sec. XVII, englezii au cucerit o serie de puncte de sprijin în India și au creat cîteva capete de pod pe coasta Indiei. Ei au înaintat încet spre interiorul țării.

Bătălia de la Plassey, din 1757, a pus pentru prima oară sub controlul lor un teritoriu întins. În decurs de cîțiva ani, au subjugat Bengalul, Biharul și Orissa, precum și coasta de est a Indiei. Următoarea mișcare importantă în această ofensivă s-a produs peste 40 ani, la începutul veacului XIX. Aceasta i-a adus pe englezi la porțile orașului Delhi. A treia mare ofensivă a avut loc în urma ultimei înfrîngerii a maraștilor, în 1818^a; cea de-a patra — în 1849, după războaiele cu sikhii⁴ — a desăvîrșit cucerirea Indiei.

Așadar, englezii se află în orașul Madras de peste 300 ani, ei guvernează Bengalul, Biharul etc. de 187 ani, ei și-au întins dominația asupra sudului acum 145 ani; ei s-au consolidat în Provinciile unite (cum li se spune azi), în India centrală și în cea de vest cu aproximativ 125 ani în urmă și au pătruns în Punjab acum 95 ani (aceste rînduri sînt scrise în iunie 1944).

Regiunile Indiei aflate cel mai mult sub stăpînirea engle-

² Insula intrase în dota Caterinei de Braganza, soția lui Carol II.

³ În acel an a avut loc al treilea și ultimul război anglo-marath, în urma căruia principatele marathe (care ocupau centrul și vestul Dekhanului) au fost definitiv înfrînte. Primele două conflicte, soldate tot cu eșecuri pentru marași, datau din anii 1802-1805.

⁴ În urma războiului anglo-sikh, din 1845-1846, încheiat cu înfrîngerea sikhilor, statul Punjab a fost transformat în stat vasal. Trei ani mai târziu, a avut loc o puternică răscoală a sikhilor, în care trupele acestora au fost decisiv înfrînte de englezi (februarie 1849), în bătălia de la Gujrat. Între uriascele prize luate de englezi s-a aflat și celebrul diamant „Koh-i-Noor” = muntele luminii (Magazin istoric, nr. 10/1982).

nouă — tăiată. Puteau, desigur, să moară; această ieșire din orice situație insuportabilă este întotdeauna deschisă. Și, într-adevăr, ei au murit. Cu zecile de milioane. Lordul Bentinck, guvernator general al Indiei¹, raporta în 1834: „Cu greu se poate găsi în istoria comerțului ceva analog acestei catastrofe. Cîmpiile Indiei sînt acoperite cu osemintele țesătorilor”.

O diagramă tragică

Compania britanică a Indiilor orientale a obținut autorizația de a deschide factorii în Surat, la începutul veacu-

¹ Lordul William Cavendish Bentinck (1774-1839) a fost guvernator al Madrasului (1803-1807), apoi al Bengalului (1827), iar în 1833 a devenit primul guvernator general al Indiei. Administrația sa a adus acestei țări linii de comunicație interne și reforme educaționale, întreprinse cu ajutorul lui Thomas Macaulay (Magazin istoric, nr. 2/1989).

Însă el era accelerat de presiunea economică și politică, iar încercări de a se aplica tehnica nouă în India nu s-au făcut. Dimpotrivă, s-au depus toate eforturile pentru a se împiedica introducerea tehnicii noi. Astfel a fost oprită dezvoltarea economică a Indiei și s-a curmat evoluția unor noi ramuri ale industriei. Mașini nu puteau fi importate în India. S-a creat un gol, care s-a putut umple numai cu mărfuri engleze și care a dus la o creștere rapidă a șomajului și a mizeriei. Un caz clasic pentru economia colonială contemporană: India s-a transformat într-o colonie agrară a Angliei industriale, căreia îi furniza materii prime și îi asigura o piață de desfacere pentru mărfurile sale industriale.

Lichidarea clasei meseriașilor a provocat un șomaj cumplit. Ce să facă acum zecile de milioane de oameni ocupați pînă atunci în industrie și în producție? Încotro să o ia? Vechea lor profesiune le era închisă, calea spre o profesiune

zilor sînt în prezent cele mai sărace. Se poate alcătui chiar o diagramă originală, pentru a arăta legătura strînsă dintre durata dominației engleze și creșterea permanentă a sărăciei acestor regiuni. Citeva orașe mari și regiuni industriale noi nu pot influența în mod esențial această concluzie. Caracteristică în această privință este situația maselor populare în ansamblu. Este dincolo de orice îndoială că cele mai sărace regiuni ale Indiei sînt Bengalul, Biharul, Orissa și o parte din președinția Madras; situația cea mai bună și nivelul cel mai ridicat de trai al maselor este în Punjab. Înainte de venirea englezilor, Bengalul a fost, fără discuție, o provincie foarte bogată și înfloritoare¹.

Pot exista multe cauze prin care se explică aceste contraste și particularități. Dar nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că Bengalul, altădată atît de bogat și de înfloritor, este astăzi — după 187 ani de dominație engleză — însoțită, după cum ni se spune, de încercări energice întreprinse de englezi de a îmbunătăți condițiile de viață și de a învăța poporul arta autoguvernării — o masă jalnică de oameni săraci, flămînzi, printre care moartea face ravagii.

50 ani fără concurenți

Bengalul a fost primul care a simțit din plin dominația engleză în India. Edward Thompson și G. T. Garratt, istorici englezi ai Indiei, ne povestesc că „pasiunea pentru aur, care nu-și are egal din vremurile psihozei ce cuprinsese pe spanioli în timpul lui Cortes și Pizarro², a pus stăpînire pe

sufletul englezilor. Bengalului, în special, nu i-a fost sortit să aibă pace pînă cînd n-a fost stoarsă din el ultima picătură de sînge”. „Răspunderea pentru monstruoasă lipsă de principialitate financiară a comportării englezilor în India, în decursul multor ani, consecutiv, cade într-o mare măsură asupra lui Clive”³.

Acest Clive, a cărui statuie se înalță acum în fața intrării în Departamentul pentru treburile Indiei din Londra, a fost un mare constructor al imperiului. A practicat un jaf fățiș. „Pomul cu roade de aur” a fost scuturat iarăși și iarăși. Tilhăria fățișă a luat treptat forma exploatarei legalizate, care, deși nu mai era atît de vădită, devenise, în realitate, și mai groaznică. Corupția, venalitatea, nepotismul, violența și lăcomia acestor prime generații de guvernânți englezi ai Indiei au fost de neînchipuit. Este semnificativ că unul dintre cuvintele limbii hindi trecut în limba engleză este cuvîntul „tilhărie” (*loot*). Sir Edward Thompson scrie următoarele despre Bengal, dar ele nu se referă numai la Bengal: „Îmi amintesc de prima perioadă a istoriei Indiei britanice, care constituie, proba-

bil, un record mondial de îmbogățire prin mijloace necinstite”.

Rezultatul tuturor acestor fenomene a fost, chiar de la început, foametea din 1770, de pe urma căreia a pierit peste o treime din populația Bengalului și a Biharului. Dar toate acestea s-au făcut în numele progresului, și Bengalul poate fi mîndru de faptul că a contribuit într-o măsură considerabilă la nașterea revoluției industriale din Anglia⁴. Cîrind după Plassey, avuțiile jefuite din Bengal au început să sosească la Londra, și efectul s-a arătat aproape imediat, deoarece toate autoritățile în materie recunosc că „revoluția industrială” a început în 1770... Bătălia de la Plassey a avut loc în 1757 și schimbările au urmat, pare-se, cu o rapiditate inegalabilă⁵. În 1760 a apărut suveica mecanică, iar cărbunele a început să înlocuiască lemnul la topirea metalelor. În 1765 Hargreaves a inventat mașina de tors, în 1779 Crompton a creat mașina automată de filat. În 1785 Cartwright a obținut patenta pentru războiul mecanic, iar în 1799 Watt și-a pus la punct mașina cu aburi...

Dar, cu toate că pe vremea aceea aceste mașini au constituit un mijloc pentru o circulație accelerată, ele n-au fost cauza acestei accelerări. Invențiile, ele însele, sînt pasive..., ele așteaptă acumularea unei suficiente rezerve de forțe care să fie capabile să le pună în funcțiune. Această rezervă trebuie să ia întotdeauna forma de bani, și anume de bani aflați în circulație, iar nu de capital mort. Înainte de aflulul bogăției indiene și de lărgirea creditului, care a urmat după aceasta, nu au existat forțe suficiente pentru acest scop... Este probabil că de la facerea lumii încoace nici un fel de investiții n-au adus profituri atît de mari ca jefuirea Indiei, deoarece timp de aproape cincizeci de ani Marea Britanie n-a avut acolo concurenți. ■

¹ Începînd de la sfîrșitul sec. XIV, Bengalul a avut o dinastie conducătoare strălucitoare, care a înfrumusețat capitala, Gaur, și a protejat literatura și arta. Atunci au fost traduse în bengali epopeele *Ramayana* și *Mahabharata*. În 1576, împăratul mogul Akbar a înlocuit Bengalul în imperiul mogul, iar de prin anul 1620 Compania engleză a înființat regiunile orientale a început să fondeze acolo factorii.

² Magazin istoric, nr. 6/1973.

³ Baronul britanic Robert Clive (of Plassey — 1725-1774) a intrat în Compania Indiilor orientale la Madras, ca administrator, în 1743. După o scurtă ședere în țară, a revenit în India (în 1755), ca guvernator al fortului St. David, la Madras. La 23 iunie 1757, în bătălia de la Plassey, englezii, sub conducerea lui Clive, au înfrînt armata nabaubului Siraj-ud-Daula și au părăsit în Bengal (a cărui cucerire au încheiat-o în 1764). În 1760, Clive s-a întors din India triumfător și în cărcat de onoruri. Deținînd o avere enormă, și-a permis să cumpere jumătate din locurile electorale din comitatul Shropshire. În 1764 a devenit guvernator și comandant-șef al provinciei Bengal, calitate în care a întreprins o serie de reforme în domeniul administrației civile și militare, dezvoltînd considerabil forțele autohtone (șipali). Cînd a părăsit definitiv India, Clive deținea o mare avere, ceea ce i-a adus numeroși dușmani. Acestia i-au pus la îndoială onestitatea mijloacelor prin care reușise să-și adune bogățiile, i-au supus la numeroase anchete, în urma cărora Clive a devenit toxicoman și, probabil, s-a sinucis. Fiul său cel mare, Edward (1754-1839), a fost și el guvernator al Madrasului, între anii 1798 și 1804.

⁴ Magazin istoric, nr. 9/1979.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANT!

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

GUTINUL

DUMITRU LENGEL, din Baia Mare, după ce ne relatează faptul că, și în orașul său, Magazin istoric este mult căutat și citit cu pasune, ne trimite câteva date referitoare la prima publicație românească din Maramureș, Gutinul, care a apărut între 22 martie 1889 și 14 martie 1900. Publicația milita pentru propagarea culturală a populației românești, pentru stimularea creației literare și artistice proprii. O atenție deosebită se acorda folclorului, în paginile publicației semnalând folcloriști de prestigiu ai vremii, cum au fost I. Pop, Reteganul și Petre Dul-fu. S-au publicat, de asemenea, traduceri din Pușkin, Turgheniev, J.J. Rousseau, A. Daudet, Herder. „Gutinul — consemnează Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, 1979 — a însemnat o perioadă de via activitate patriotică și culturală într-o zonă a Transilvaniei în care, până la apariția acestor reviste, nu se tipărise nici o publicație periodică în limba română”.

DORINȚĂ

TRAIAN D. GHINESCU, din Ploiești: În urma participării la concursul 1918-1988. Unirea cea Mare — are peste timp, am avut surpriza și bucuria de a mă afla pe lista câștigătorilor, cu un abonament la Magazin Istorie pe 6 luni, revistă a cărei colecție completă o am de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967.

Doresc ca abonamentul meu să fie trimis cercului de istorie de la școala cu clasele I-VIII din satul Corlățești, com. Bercești, jud. Prahova, școală unde am funcționat ca învățător timp de 33 ani.

Felicitări citorului nostru ploieștean pentru frumosul său semn de prețuire a istoriei și la revistei noastre.

ECOURI

Primim de la editorul **AUGUSTIN SURDU**, din satul Cornesti, com. Adamuș, jud. Mureș: Vă mulțumesc pentru publicarea în cadrul acestei rubrici din n. 1/1989 a numelor ostașilor eroi din Divizia 9 infanterie căzuți în luptele pentru eliberarea satului nostru la începutul lunii septembrie 1944. Am primit de-acum scrisori din partea rudelor celor jertfii pentru patrie.

Adresez — continuă citorul nostru — felicitări celor care organizează

și conduc cercuri de istorie în întreprinderi, instituții, școli, licee, facultăți etc. (care am văzut că participă în mod constant la concursurile revistei). În mod deosebit se cuvin felicitări cadrelor didactice care îndrumă activitatea elevilor în cadrul acestor cercuri.

În încheierea scrisorii, citorul nostru recomandă reditarea unor volume din colecția Memorii de război, propunere pe care îl sugăram s-o facă direct Editura militară, din București, care a înființat și publică această colecție.

CALENDAR

Citind în nr. 7/1989 despre noul calendar introdus în Franța în timpul Revoluției franceze, **AURORA IONESCU**, din București, ne solicită câteva informații suplimentare.

Elaborarea noului calendar s-a făcut de o comisie prezidată de Gilbert Romm, din care făceau parte matematicienii Lagrange, Lalande, Monge. Anul a fost împărțit în 12 luni, grupate în patru anotimpuri. Fiecare lună avind câte 30 zile. La sfârșitul anului se adăugau 5 sau 6 zile suplimentare. Fiecare lună avea trei decade de câte 10 zile, ziua — 10 ore, ora — 100 minute iar minutul — 100 secunde. Zilele de repaus erau 1, 10, 20, 30 ale fiecărei luni și cele 5 sau 6 zile suplimentare. Calendarul Revoluției franceze a fost utilizat de la 22 septembrie 1792 până la 31 decembrie 1805. El a mai fost folosit în timpul Comunei din Paris, între 18 martie și 28 mai 1871.

Denumirile lunilor calendarului Revoluției franceze erau următoarele: vendemiaire (culesul viilor), brumaire (brumele), frimare (încheturile), nivôse (ninsoarele), pluviôse (ploile), ventôse (vânturile), germinal (încolțirea), floral (înflorirea), prairial (pășunatul), messidor (secerșul), thermidor (canicula), fructidor (fructele).

Deam de menționat și faptul că și denumirile populare ale lunilor din calendarul românesc actual — mult mai vechi decât cele din timpul Revoluției franceze — sînt date tot după fenomenele naturale caracteristice lunilor respective. Iată-le: ianuarie — cârindar, gerar; februarie — fân-rar; martie — mărțisor, zemenariu; aprilie — prier; mai — florar; iunie — creșar; iulie — euptor; august — gustar, măsălar; septembrie — răpăcune, vîntcor; octombrie — brumărel; noiembrie — brumar; decembrie — andrea, îndrea.

NU LA NOI

LUCICA PETRE, din Oltenița: **DĂNUȚ PAULESCU**, din Timisoara: Pentru procurarea lucrărilor solicitate — unele dintre ele prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție — adresă-vă întreprinderii de difuzare a cărții, Librăria „Cartea prin poștă”, Calea Moșilor, nr. 62-65, sectorul 3, București, Cod 70 043.

PLANURI

AUREL VASILESCU, din București, ne cere noi date despre nefastul acord de la München. Întă ce am dat într-un articol publicat în ziarul Internațional Herald Tribune, din 24-25 septembrie 1988 și consacrat consemnării acordului de la München, din septembrie 1938: În august 1939, Hitler declară: „Cînd, după München, am putut examina puterea militară a Cehoslovaciei din interior, imaginea pe care am obținut-o ne-a nălmășit foarte mult: trecusem printr-o mare primejdie. Planul pregătit de generali cehi era formidabil”. Ceea ce el nu a știut, dar au aflat istoricii mult mai tîrziu, era faptul că exista în cadrul OKW (Comandamentul suprem al armatei germane) un plan pus la cale de o serie de ofițeri superiori pentru arestarea lui Hitler, în cazul în care Cehoslovacia s-ar fi opus invaziei.

Tot în același număr al ziarului amintit, aflăm că Marcel Ophüls — cel care a realizat acum 20 ani un film despre francezii care au acceptat să colaboreze cu naziiști — a terminat un documentar despre Klaus Barbie. Intitulat Hotel Terminus. Klaus Barbie, viața și vremea sa, filmul durează patru ore și 27 minute.

ANI

Doi citorii, **GHEORGHE GH. CRIȘAN**, din Brașov, și **DAN NICULESCU**, din Ploiești, ne semnalează două date eronate în ultimele numere ale revistei: publicația România, a lui B.P. Hasdeu, a apărut la 18 noiembrie 1858 (nu 1859, cum se scrie în nr. 1/1989, p. 30), iar William Pitt s-a născut în 1759 (nu 1769, cum se afirmă în nr. 3/1989, p. 61).

Mulțumim ambilor corespondenți pentru rectificările făcute.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Pufuri The Romanian Communist Party — the Party of Romania's History and Future (II) • M. Muşat, I. Ardeleanu The XIVth Congress of the Romanian Communist Party — a Historical Event • C. Bodea R.W. Seton-Watson and the Romanian's National Unity • Nicolae Bălcescu — Correspondence • Gh. David The Carpathians in the Romanian History • G. Cuturea The Medgidia Monetary Treasure • R.R. Rosetti 1939. Diary (II) • Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Writer and Politician (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Pufuri Le Parti Communiste Roumain — le parti de l'histoire et de l'avenir de la Roumanie (II) • M. Muşat, I. Ardeleanu Le XIVe Congrès du Parti Communiste Roumain — un événement historique • C. Bodea R.W. Seton-Watson et l'unité nationale des Roumains • Nicolae Bălcescu — Correspondance • Gh. David Les Carpates dans l'histoire roumaine • G. Cuturea Le trésor monétaire de Medgidia • R.R. Rosetti 1939. Journal politique (II) • Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — écrivain et homme politique (V)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) I. Попеску-Пудурь Румынская Коммунистическая Партия — партия истории и будущего Румынии (II) • М. Мушат, И. АрдеLEANU XIV Съезд Румынской Коммунистической Партии — историческое событие • К. Бодя Р.В. Сетон-Ватсон и национальное единство румын • Николае Балцеску — переписка • Г. Давид Карпаты в румынской истории • Г. Кустуря Меджидийское сокровище монет • Р.Р. Росетти 1939. Дневник (II) • З. Орни Константин Стере (1865-1936) — писатель и политический деятель (V)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Pufuri Die Rumänische Kommunistische Partei — eine Partei der Geschichte und Zukunft Rumäniens (II) • M. Muşat, I. Ardeleanu Der XIV. Parteitag der Rumänischen Kommunistischen Partei — ein geschichtliches Ereignis • C. Bodea R.W. Seton-Watson und die nationale Einheit der Rumänen • Nicolae Bălcescu — Briefwechsel • Gh. David Die Karpaten in der rumänischen Geschichte • G. Cuturea Der Münzenschatz von Medgidia • R.R. Rosetti 1939. Tagebuch (II) • Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — Schriftsteller und Politiker (V)

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Pufuri El Partido Comunista Rumano — partido de la historia y del futuro de Rumania (II) • M. Muşat, I. Ardeleanu El XIVº Congreso del Partido Comunista Rumano — un acontecimiento histórico • C. Bodea R.W. Seton-Watson y la unidad nacional de los rumanos • Nicolae Bălcescu — epistolario • Gh. David Los Carpatos en la historia rumana • G. Cuturea El tesoro monetario de Medgidia • R.R. Rosetti 1939. Diario (II) • Z. Ornea Constantin Stere (1865-1936) — escritor y hombre político (V)

COPERTELE NOASTRE

① ④ Congresul XIV al Partidului Comunist Român — Congresul victoriei socialiste, al independenței depline, economice și politice, a României

② ③ Eroicele lupte împotriva dominației străine, pentru progres, libertate și independență purtate de poporul român de-a lungul istoriei sale multmilenare — generos subiect de inspirație artistică; în imagine, detalii din fresca intitulată Lupta pentru independență a poporului român, expusă la Muzeul Militar Central

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David,
Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă,
Dorin Matei, Marian Ștefan

TEHNOREDATOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 psfir.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

